

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

на тему: **АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ І ПОСТВОЄННОГО ПЕРІОДУ**

Виконав: студентка 2 курсу, групи 8.0721-уфпс-з
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
(код і назва спеціальності)

страхування»

Биковець Є.М.

освітньої програми управління фінансами
підприємницьких структур

спеціалізації _____

(код і назва спеціалізації)

(ініціали та прізвище)

Керівник доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, к.е.н.

Оглобліна В.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, к.е.н, доц.

Сіліна І.В.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя
2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код та назва)

Освітня програма Управління фінансами підприємницьких структур
(код та назва)

Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., проф.
Шапуров О.О.

« ____ » _____ 2022 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Биковець Єлизавета Миколаївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проєкту) Антикризове фінансове управління підприємством в умовах воєнного часу і поствоєнного періоду

керівник роботи Оглобліна В.О., к.е.н.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «25» жовтня 2022 року № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи Публічна інформація, що досліджується в роботі; статистичні дослідження за даними фінансової звітності. Фахові періодичні видання. Наукові роботи. Публічна інформація. Відкриті джерела інформації

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

Теоретична частина. Теоретичні та методичні засади антикризового фінансового управління підприємством

Аналітична частина. Дослідження фінансового стану підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь», що функціонує в умовах воєнного часу

Проєктна частина. Удосконалення антикризового фінансового управління підприємством в умовах воєнного часу і поствоєнного періоду

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Рис. 1.1. Основні завдання антикризового фінансового управління підприємством; Рис. 1.2. Функції антикризового фінансового управління підприємством; Рис. 2.1. Структура ринків збуту продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»; Рис. 2.2. Динаміка чистого доходу та собівартості реалізованої продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»; Рис. 2.3. Динаміка структури капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2016 – 2018 рр.; Рис. 2.4. Динаміка основних показників фінансових результатів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»; Рис. 2.5. Динаміка показників рентабельності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» впродовж 2015 – 2018 рр.; Рис. 3.1. Регіональні тенденції розвитку в реаліях 2022 року; Рис. 3.2. Тенденції

розвитку підприємств щодо переорієнтування на найкращі доступні технології та методи управління (НДТМ); Рис. 3.3. Стан бізнесу в Україні в реаліях до 24.02.2022 року та впродовж 2022 року (станом на 30.08.2022 року); Рис. 3.4. Прями втрати бізнесу у 2022 році в результаті воєнних дій рф на території України; Рис. 3.5. Тенденції з релокації бізнесу в Україні в період воєнних дій 2022 року; Рис. 3.6. Тенденції щодо переорієнтації бізнесу на експорт у період 2022 року; Рис. 3.7. Індекс активності бізнесу станом на вересень 2022 року; Рис. 3.8. Прогнозні показники доходів бізнесу у 2022 році у порівнянні з 2021 роком.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	<i>Оглобліна В.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.</i>	24.10.2021	4.11.2022
2	<i>Оглобліна В.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.</i>	4.11.2021	23.11.2022
3	<i>Оглобліна В.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.</i>	23.11.2021	1.12.2022

7. Дата видачі завдання 09.09.2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	<i>Теоретичні та методичні засади антикризового фінансового управління підприємством</i>	24.10.2022	
2	<i>Огляд джерел інформації з законодавчих та нормативно – правових засад з питань антикризового фінансового управління</i>	28.10.2022	
3	<i>Збір даних та опрацювання публічної інформації, фінансової звітності</i>	4.11.2022	
4	<i>Дослідження фінансового стану підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь», що функціонує в умовах воєнного часу</i>	18.11.2022	
5	<i>Удосконалення антикризового фінансового управління підприємством в умовах воєнного часу і поствоєнного періоду</i>	23.11.2022	

Студент

_____ (підпис)

Биковець Є.М.

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проєкту)

_____ (підпис)

Оглобліна В.О.

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

(підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

Сіліна І.В.

АНОТАЦІЯ

Биковець Є.М. Антикризове фінансове управління підприємством в умовах воєнного часу і поствоєнного періоду.

Кваліфікаційна робота для здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування, науковий керівник Оглобліна В.О. Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні ЗНУ, кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, 2022.

Обґрунтовано теоретичні та методичні основи антикризового фінансового управління підприємством. Досліджено фінансовий стан підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь», що функціонує в умовах воєнного стану. Запропоновано удосконалення антикризового фінансового управління підприємством в умовах воєнного часу і поствоєнного періоду.

Ключові слова: ФІНАНСОВИЙ СТАН, АКТИВИ, КАПІТАЛ, ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ, ПРИБУТОК, ЕФЕКТИВНІСТЬ, ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ, ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ

ABSTRACT

Bykovets E.M. Anti-crisis financial management of the enterprise in the conditions of wartime and postwar period.

Qualifying final work obtaining a master's degree in higher education by specialty 072 – Finance, banking and insurance, scientific supervisor. V.O. Ogloblina. Engineering Educational and Scientific Institute named by Yuriy Potebni ZNU, Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance. 2022.

The theoretical and methodical foundations of the anti-crisis financial management of the enterprise are substantiated. The financial condition of PJSC ZMK «Zaporizhstal», which operates under martial law, was investigated. It is proposed to improve the anti-crisis financial management of the enterprise in the conditions of the wartime and postwar period.

Keywords: FINANCIAL CONDITION, ASSETS, CAPITAL, FINANCIAL RESULTS, PROFIT, EFFICIENCY, FINANCIAL STABILITY, BUSINESS ACTIVITY

АННОТАЦИЯ

Быковец Е.Н. Антикризисное финансовое управление предприятием в условиях военного состояния и в послевоенный период.

Квалификационная работа для получения степени высшего образования магистра по специальности 072 – Финансы, банковское дело и страхование, научный руководитель Оглоблина В.А. Инженерный учебно-научный институт им. Ю.М. Потемкина ЗНУ. Кафедра информационной экономики, предпринимательства и финансов, 2022.

Обоснованы теоретические и методические основы антикризисного финансового управления предприятием. Проанализировано финансовое состояние предприятия ПАО ЗМК «Запорожсталь», которое функционирует в условиях военного состояния. Предложено совершенствование антикризисного финансового управления предприятием в условиях военного состояния и в послевоенный период.

Ключевые слова: ФИНАНСОВОЕ СОСТОЯНИЕ, АКТИВЫ, КАПИТАЛ, ФИНАНСОВЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ, ПРИБЫЛЬ, ЭФФЕКТИВНОСТЬ, ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ, ДЕЛОВАЯ АКТИВНОСТЬ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	10
1.1. Сутність та механізм реалізації антикризового фінансового управління підприємством.....	10
1.2. Методичні основи антикризового фінансового управління: методи, завдання, функції.....	18
1.3. Економічна криза галузей економіки України через руйнівну війну розпочату російською федерацією	28
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ», ЩО ФУНКЦІОНУЄ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	36
2.1. Організаційно – економічна характеристика ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».....	36
2.2. Аналіз абсолютних показників балансу і звіту про фінансові результати ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».....	43
2.3. Коефіцієнтний аналіз фінансової стабільності роботи підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».....	59
Висновки до розділу 2.....	67
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ І ПОСТВОЄННОГО ПЕРІОДУ.....	74
3.1. Проблеми функціонування галузей промисловості в Україні в умовах воєнного часу: факти і прогнози на 2023 рік.....	74
3.2. Антикризові заходи для підприємств України: адаптація до реалій 2022 року.....	81
Висновки до розділу 3.....	93
ВИСНОВКИ.....	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	110
ДОДАТКИ.....	116

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Криза в реальній економіці вибухає найперше у фінансовій сфері та завдає удару по реальному сектору економіки. Потік кредитних зобов'язань заходить у глухий кут. Без кредитів немає інвестицій. Без інвестицій і життєвий цикл не працює. Як наслідок – спад, зростання безробіття, зниження доходів держави і скорочення соціальних виплат. Постійне економічне зростання неможливе без інвестицій в наступному циклі, без експлуатації капіталу, щоб отримати найвищі прибутки у нещадній конкуренції. Якщо мова йде про сферу фінансового капіталу, то прибуток можна одержати за умови, що капітал прагне до максимального прибутку. В сучасних умовах з кризою ідентифікують загрозу неплатоспроможності та банкрутства підприємства, що призводить до його фінансової кризи. Фінансова криза на підприємстві є похідною від виробничої, адже проблема у діяльності фірми призводить до втрати потенціалу, успіху, загрожує його платоспроможності та подальшому існуванню як суб'єкта бізнесу.

Фінансова криза підприємства – одна із форм порушення його фінансової рівноваги, яка відбиває унаслідок дії різноманітних факторів суперечності між фактичним станом фінансового потенціалу підприємства та фінансовими потребами, що несе найбільш небезпечні потенційні загрози функціонуванню підприємства. До зовнішніх фінансових чинників, що характеризують можливість адаптації до умов навколишнього середовища, належать: неефективна фінансова стратегія, низька ліквідність активів, зростання дебіторської заборгованості, висока частка позикового капіталу, неякісний фінансовий істеблїшмент та менеджментової діяльності.

Класичними функціями антикризового фінансового управління є планування (процес визначення цілей організації та їх змін) стратегій і програм антикризової стабілізації, ресурсів для їх досягнення. Вчені пропонують починати із формулювання стратегії та займатися розробкою та реалізацією заходів тактичного характеру в межах антикризових стратегій, не забуваючи про

цілі та місію антикризового управління: в межах організаційних цілей забезпечити стабільну комунікацію між персоналом, формування гнучкої до кризи організаційної структури підприємства; в межах маркетингових цілей відродити збутову діяльність; в межах фінансових цілей максимізувати прибутковість та мінімізувати дефолтні стани; в межах виробничих цілей адаптувати обладнання до виробничих можливостей виробництва згідно з сучасними вимогами інноваційної активності; в межах кадрових цілей сформувати нормальний психологічний клімат у колективі. Раннє діагностування передкризового стану підприємства і застосування превентивних заходів щодо відновлення фінансової стійкості та стабільності підприємства можуть вплинути на покращення якості антикризового фінансового управління.

Об'єкт дослідження магістерської роботи – процес антикризового фінансового управління підприємством в умовах воєнного часу і поствоєнного періоду.

Предмет дослідження – теоретичні підходи до антикризового фінансового управління і практичні рекомендації щодо удосконалення антикризового фінансового управління в умовах воєнного часу і поствоєнного періоду.

Мета магістерської роботи – розробка практичних рекомендації щодо антикризового фінансового управління в умовах воєнного часу і поствоєнного періоду.

Для досягнення зазначеної мети в магістерській роботі **вирішено наступні завдання:**

- досліджено теоретичні та методичні основи антикризового фінансового управління підприємством;
- досліджено економічну кризу галузей економіки України через руйнівну війну розпочату російською федерацією;
- здійснено аналіз фінансового стану підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь», що функціонує в умовах воєнного стану;

- досліджено абсолютні та відносні показники ефективності роботи підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»;
- запропоновано напрями удосконалення антикризового фінансового управління підприємством в умовах воєнного часу і поствоєнного періоду.

В магістерській роботі використано такі загальнонаукові і спеціальні методи дослідження: діалектичний метод і метод спостережень, методи критичного та порівняльного аналізу і синтезу, системний підхід.

Наукова новизна одержаних результатів магістерського дослідження полягає у наступному:

- *удосконалено* теоретичний підхід до ідентифікації проблем функціонування галузей промисловості в Україні в умовах воєнного часу;
- *набули подальшого розвитку* антикризові заходи для підприємств України в умовах адаптації до реалій 2022 року.

Інформаційною базою магістерської роботи є методичні та наукові праці з теми дослідження, нормативні та законодавчі акти України, статистична інформація.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати магістерського дослідження пройшли апробацію на Міжнародній науково-практичній конференції «Цифрова трансформація соціо-економічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства» (м. Запоріжжя) 23 – 24 листопада 2022 р.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи _____ стор. Робота містить _____ рисунки, _____ таблиць. Список використаних джерел включає _____ найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

1.1. Сутність та механізм реалізації антикризового фінансового управління підприємством

Криза в реальній економіці вибухає найперше у фінансовій сфері та завдає удару по реальному сектору економіки. Потік кредитних зобов'язань заходить у глухий кут. Без кредитів немає інвестицій. Без інвестицій і життєвий цикл не працює. Як наслідок – спад, зростання безробіття, зниження доходів держави і скорочення соціальних виплат. Постійне економічне зростання неможливе без інвестицій в наступному циклі, без експлуатації капіталу, щоб отримати найвищі прибутки у нещадній конкуренції. Якщо мова йде про сферу фінансового капіталу, то прибуток можна одержати за умови, що капітал прагне до максимального прибутку. В сучасних умовах з кризою ідентифікують загрозу неплатоспроможності та банкрутства підприємства, що призводить до його фінансової кризи. Фінансова криза на підприємстві є похідною від виробничої, адже проблема у діяльності фірми призводить до втрати потенціалу, успіху, загрожує його платоспроможності та подальшому існуванню як суб'єкта бізнесової діяльності [1].

Фінансова криза підприємства – одна із форм порушення його фінансової рівноваги, яка відбиває унаслідок дії різноманітних факторів суперечності між фактичним станом фінансового потенціалу підприємства та фінансовими потребами, що несе найбільш небезпечні потенційні загрози функціонуванню підприємства. До зовнішніх фінансових чинників, що характеризують можливість адаптації до умов навколишнього середовища, належать: неефективна фінансова стратегія, низька ліквідність активів,

зростання дебіторської заборгованості, висока частка позикового капіталу, неякісний фінансовий істеблiшмент та менеджмент.

У цілому світі, особливо протягом останніх років, у бізнесі з регулярним перемиканням між оптимізмом і песимізмом з'являються нові рекомендації щодо шляхів виходу із фінансової кризи. Але є одна особливість: фінансова криза, головним чином, навантажила фінансове становище багатших країн у світі. Світова економіка буде реагувати на це посиленням фіскальної і грошово-кредитної політики – посткейнсіанський рецепт. На даний момент існує багато суперечок про те, що як повинна розвиватися країна, щоб компенсувати можливі майбутні потрясіння. Головне – потрібно застрахувати себе через накопичення великих запасів валюти, аби уникнути потрясінь від глобального економічного спаду.

Особливо важливо нарощувати власний потенціал, щоб залишатися незалежним від коливань на світових товарних ринках. Жодна країна, багата чи бідна, нестійка на разі від фінансових потрясінь, а отже, світова економіка ще не увійшла в період «посткризи» [12].

Класичними функціями антикризового фінансового управління є планування (процес визначення цілей організації та їх змін) стратегій і програм антикризової стабілізації, ресурсів для їх досягнення. Вчені пропонують починати із формулювання стратегії та займатися розробкою та реалізацією заходів тактичного характеру в межах антикризових стратегій, не забуваючи про цілі та місію антикризового управління: в межах організаційних цілей забезпечити стабільну комунікацію між персоналом, формування гнучкої до кризи організаційної структури підприємства; в межах маркетингових цілей відродити збутову діяльність; в межах фінансових цілей максимізувати прибутковість та мінімізувати дефолтні стани; в межах виробничих цілей адаптувати обладнання до виробничих можливостей виробництва згідно з сучасними вимогами інноваційної активності; в межах кадрових цілей сформувати нормальний психологічний клімат у колективі.

Раннє діагностування передкризового стану підприємства і застосування превентивних заходів щодо відновлення фінансової стійкості та стабільності підприємства, мінімізація наслідків неплатоспроможності; запобігання зниженню інвестиційної та інноваційної привабливості, регулярний моніторинг кадрової політики підприємства можуть вплинути на покращення якості антикризового фінансового управління [7; 9; 11].

Організація передбачає формування оптимальної структури й обсягу використовуваних коштів, апарату управління і кадрів для ефективного використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Мотивація стимулює зацікавленість усього колективу і кожного працівника у зростанні ефективності діяльності підприємства з метою найшвидшого виходу з кризи за допомогою раціональної системи заохочень і санкцій. Контроль забезпечує прогнозування відхилень від намічених цілей для своєчасного оперативного внесення змін для підвищення ефективності антикризових заходів. Антикризове фінансове управління, відповідно до програми ефективного антикризового менеджменту в бізнесі, передбачає відновлення фінансової стабільності та стійкості підприємства. Плановим є вивчення необхідності зміни стратегії підприємства, можливості випуску нової та інноваційної продукції, виходу на нові ринки збуту та освоєння нової мережі дистрибуції товару, моніторингу внутрішніх та зовнішніх аспектів діяльності підприємства та дослідженні комплексної системи фінансових, організаційних, кадрових, маркетингових, виробничих зв'язків бізнесу. Завдяки ануляції неплатоспроможності, відновлення фінансової стабільності підприємства, в цілому зміни фінансової стратегії отримуємо прискорення економічного зростання бізнесу, що впливає на стабілізацію діяльності і вказує на ефективний фінансовий менеджмент.

Моделювання фінансових процесів на підприємстві передбачає використання різноманітних методів фінансового управління та видів фінансових моделей: оперативний механізм фінансової стабільності –

механізм базується на принципі «відсікання зайвого», є захисною реакцією підприємства на несприятливий фінансовий розвиток і позбавлений наступальних управлінських рішень; тактичний механізм фінансової стабільності – механізм із використанням окремих захисних заходів, у цілому є наступальною тактикою, спрямованою на перелом несприятливих тенденцій фінансового розвитку, ґрунтується на використанні моделей фінансової рівноваги в довгостроковому періоді; стратегічний механізм фінансової стабілізації – це механізм винятково наступальної стратегії фінансового розвитку, що ставить за мету прискорення загального економічного розвитку підприємства, використовує моделі прискореного економічного зростання підприємства [1].

Застосування маркетингових антикризових програм, як показує досвід провідних компаній світу, є обов'язковою частиною стратегічного й тактичного плану антикризового бізнес-плану. Необхідність впровадження стратегії просування інноваційних продуктів на ринки, захоплення нових сегментів ринку, диверсифікації бізнес-рішень продиктована провідною роллю бізнес-стратегії в рамках маркетингової політики. Як складова стратегічного планування інвестиційна політика передбачає такі основні напрями: управління ризиком, програмно-цільове управління і складання капітальних бюджетів, стратегічний аналіз, стратегічне управління, що охоплює основні три кити бізнесу: інвестиції, фінансування та виробничу діяльність.

Ефективність виробничої діяльності підприємств може бути забезпечена лише за умов оптимального використання виробничих ресурсів, ефективної інвестиційної і фінансової політики. В рамках інвестиційної політики на підприємствах необхідно провести оцінку привабливості підприємства й оцінку інвестиційних проектів, що матимуть успіх та прибуток. В результаті отриманих досліджень розробити антикризову інвестиційну програму підприємства. До антикризової програми бізнесу належить менеджмент

персоналу, що передбачає сукупність цілеспрямованих дій керівного складу організації та структурних підрозділів з управління підлеглими, спрямованих на досягнення поставлених загальних і специфічних цілей підприємства через систему мотивації.

Операційний менеджмент аналізує складові організаційної структури підприємства, а саме:

- рівень спеціалізації, концентрації, кооперації, централізації виробництва;
- управлінські процеси, склад управлінських ланок та їх взаємодію, ступінь централізації управління;
- рівень господарської самостійності підприємства, його підрозділів і філіалів; рівень використання економічних, організаційних і соціально-психологічних методів управління та ін.

На підприємстві необхідно проводити аналіз, який передбачає комплексну оцінку підприємства, що виявить потребу в технологічному переозброєнні підприємства для ефективного подолання і виходу з кризи. Також комплексний аналіз підприємства допоможе виявити вплив усіх зовнішніх і внутрішніх факторів на діяльність підприємства і вжити необхідних дій для успішного подолання наслідків кризових явищ.

Впровадження політики та генеральної програми антикризового фінансового управління бізнесу при діагностованій високій ймовірності банкрутства передбачає:

- здійснення регулярного моніторингу фінансового стану підприємства з метою раннього виявлення ознак його кризового розвитку;
- визначення меж кризового стану підприємства;
- вивчення основних аспектів, що характеризують кризовий розвиток підприємства;
- формування системи цілей виходу підприємства з кризового стану, адекватних його масштабам;

- вибір і використання дієвих внутрішніх механізмів фінансової стабілізації підприємства, що відповідають масштабам його кризового фінансового стану;
- вибір ефективних форм санації підприємства;
- забезпечення контролю результатів розроблених заходів щодо виведення підприємства з фінансової кризи.

У процесі дослідження ефективності антикризового управління можна виділити основні фактори, що визначають ефективність антикризового управління, а їх розуміння й диференціація допомагають успішно здійснювати й аналізувати цей процес: професіоналізм антикризового істеблішменту та менеджменту; методологія розроблення ризикованих рішень; науковий аналіз обстановки, прогнозування тенденцій; оперативність і гнучкість управління; стратегія і якість антикризових програм; система моніторингу кризових ситуацій – спеціально організовані дії з визначення ймовірності й реальності початку кризи і необхідні для її своєчасного виявлення та ліквідації [8].

Зарубіжна та вітчизняна методології оцінки ефективності антикризового менеджменту достатньо відрізняються одна від одної, адже актуальність даної проблематики підтверджена популярністю та необхідністю вивчення таких ключових понять, як результат, ефект, ефективність.

Оцінка ефективності антикризового управління проводиться за такою системою критеріїв: тенденційні зміни найважливіших показників економіко-фінансової діяльності та фінансового стану підприємства за період реалізації комплексних антикризових заходів та оперативність отримання позитивних змін в параметрах життєздатності бізнесу.

Для побудови комплексних показників ефективності антикризового менеджменту досліджувані індикатори можуть стати підґрунтям, за допомогою якого можуть оцінюватись альтернативні антикризові пропозиції та формуватися висновок стосовно ефективності системи антикризового фінансового управління підприємством у цілому.

Поглиблений аналіз фінансово-економічного стану підприємства та розробка антикризових заходів є головними інструментами в руках вищого істеблїшменту для підвищення ефективності антикризового фінансового менеджменту на підприємстві. На даному етапі розвитку світової економіки важливим є формування власних конкурентних переваг завдяки удосконаленню економічних та якісних параметрів продукції, покращенню сфери виробничо-господарської діяльності починаючи від фінансів і завершуючи маркетингом. У сфері діагностики фінансово-економічного стану підприємства існує чимало проблем загалом через відсутність комплексних ефективних інструментів ідентифікації у цій сфері. Оскільки для діагностики фінансового стану необхідно оцінювати такі основні економічні показники діяльності, як: платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності); фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів); обсяг реалізації; склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточний роки); собівартість продукції у динаміці; прибутки та збитки у динаміці; рентабельність у динаміці, варто зазначити, що не всі індикатори фінансової стійкості є репрезентативними індикаторами, тому важливо доповнити їх коефіцієнтом автономії, фінансовим левериджем.

В умовах економічної та політичної нестабільної діяльності бізнесу в країні необхідно та доцільно створити методику отримання об'єктивної інформації для певних класів диференціації. Аналіз та оцінка підходів до моніторингу та діагностики антикризових фінансових заходів є технологією управління підприємством і виконує прогностні функції.

Розробка дієвих антикризових фінансових заходів передбачає можливість внесення корективів в управління підприємством, що дозволяє підвищити його життєздатність, зокрема, відновити платоспроможність. Однак необхідно враховувати, що життєздатність підприємства змінюється у процесі здійснення господарської діяльності, адже змінюється склад і

структура коштів, джерел їх формування, наявність і потреба у фінансових, виробничих ресурсах, персоналі, і тому саме за допомогою оперативного менеджменту можливо вчасно відновити платоспроможність. За допомогою дезінвестування відновлення платоспроможності відбувається за рахунок вилучення частки інвестованого капіталу шляхом продажу активів або недостатність інвестування основних засобів підприємства, що характеризується від'ємним значенням показника чистих інвестицій.

Підвищити життєздатність бізнесу можливо за рахунок відновлення фінансової стійкості, тобто такого стану фінансової діяльності підприємства, за якого потреба в прирості активів балансується з можливостями формування підприємством фінансових ресурсів за рахунок власних джерел. Менеджмент грошовими потоками у системі дієвих антикризових заходів передбачає розробку та реалізацію управлінських рішень щодо формування, розподілу та використання грошових коштів, організації їх обороту, що спрямовані на забезпечення фінансової рівноваги підприємства, що входить до стратегічного механізму фінансової стабілізації на тривалий період [4].

Ключові фактори успіху у бізнесовій діяльності варто розглядати як процес взаємодії факторів: зовнішніх та внутрішніх. Система забезпечення антикризових фінансових заходів складається з підсистем правового, ресурсного, нормативно-методичного, наукового, технічного, інформаційного забезпечення управління підприємством. Процес управління підприємством включає такі основні функціональні підсистеми: планування, організація, мотивація, контроль та регулювання. Цільова система даного механізму містить у собі цілі та основні результати діяльності підприємства, а також критерії вибору й оцінки досягнення певних цілей та результатів діяльності підприємства.

В якості механізму підвищення ефективності антикризових фінансових заходів управління слід розглядати комплексну систему, яка містить певну сукупність важелів, що впливають на економічні й організаційні параметри

системи управління підприємством з метою забезпечення ефективної діяльності та можуть бути ефективними у випадку чіткого розподілу повноважень на різних рівнях управління та з чітким контролем дотримання норм законодавства і визначених стратегічних цілей, діяти на принципах прозорості, ефективності, економічності, оперативності та активно співпрацювати з усіма структурами, які зацікавлені в розвитку бізнесу.

1.2. Методичні основи антикризового фінансового управління: методи, завдання, функції

Узагальнюючи погляди багатьох дослідників можна стверджувати, що антикризове управління підприємством – це комплексна система управління підприємством, що направлена на усунення можливих і наявних проблем в його діяльності шляхом розроблення і реалізації спеціальної програми з використанням всього потенціалу підприємства шляхом використання різноманітних принципів, форм та методів недопущення чи ліквідація кризових явищ [13, 14, 15, 16, 17]. При цьому можна виділити такі основні принципи, на яких повинна базуватись система антикризового управління:

- 1) рання діагностика кризових явищ діяльності підприємства;
- 2) своєчасність реагування на різні кризові явища;
- 3) адекватність реагування підприємства на ступінь реальної загрози його життєдіяльності;
- 4) мобілізація внутрішнього потенціалу для виходу з кризи;
- 5) забезпечення контролю за результатами розроблених заходів [18, 19].

Всі методи антикризового управління доцільно поділити на дві групи - тактичні та стратегічні. Серед тактичних методів перш за все слід виділити санацію та даунсайзинг. Застосування цих методів спрямовано на швидке покращення фінансових показників підприємства, тобто подолання наслідків кризи. Проте у більшості випадків цих методів недостатньо для усунення основної причини кризового стану – неефективної системи управління. А це

потребує використання заходів більш тривалої дії. Результати застосування стратегічних методів підприємство відчуває, як правило, не одразу, проте вони змінюють сутність бізнесу, його якісні характеристики, такі, як конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, інноваційність тощо.

Для більшості підприємств, що опинилися у кризовому стані, одним з основних методів є санація. Цей метод об'єднує сукупність заходів фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного та соціального характеру, спрямованих на швидке покращення фінансових показників підприємства за рахунок зміни структури активів та пасивів підприємства. Ці заходи можуть мати зовнішній та внутрішній характер [16]. Зовнішня санація – система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення платоспроможності, ліквідації, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства боржника в довгостроковому періоді. Санація застосовується при виникненні загрози банкрутства з метою відновлення ліквідності та платоспроможності, а також, як і при реструктуризації, на відновлення прибутковості та конкурентоспроможності [19].

Внутрішня санація – сукупність усіх можливих заходів, які здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення за рахунок власних джерел. До санаційних заходів слід віднести консервацію, оренду та розпродаж основних засобів, що не використовуються підприємством, заміну короткострокових боргових зобов'язань на довгострокові, передачу об'єктів соціальної сфери до муніципальної власності тощо. Результати санації в більшості випадків мають тимчасовий характер. Проте не можна відкидати важливу роль попереднього фінансового оздоровлення для збільшення ефективності реструктуризації та інших методів реформування [18].

Ще одним методом, що дає можливість швидко покращити показники діяльності підприємства, є даунсайзинг, який характеризує можливості підприємства адаптуватися до умов внутрішнього та зовнішнього середовища

шляхом зменшення виробничих потужностей та чисельності персоналу підприємства відповідно до реального попиту та ринкових можливостей. Використання цього методу призводить до значного скорочення постійних витрат, зменшення собівартості продукції [19]. Застосування наступних методів спрямовано на покращення якісних характеристик діяльності підприємств.

Одним із сучасних методів антикризовим управлінням підприємством, доцільним є регуляризація. Основними заходами регуляризації є:

- формування системи стратегічного планування та управлінського обліку;
- створення комплексної системи фінансового контролю та планування; - створення автоматизованої системи обліку;
- впровадження повноцінних маркетингових служб тощо [18, 19]. За допомогою цього методу підприємства формують системи управління, що спроможні вирішувати великий обсяг складних задач, пов'язаних із роботою в ринкових умовах, виходом на міжнародні ринки.

Нові системи управління дозволяють спрямовувати ресурси підприємств на подальший стабільний розвиток. Заслуговує на увагу та поширення, такий метод антикризовим управлінням, як реінжиніринг. Його сутність полягає у перепроєктуванні бізнес-процесів підприємства за рахунок скорочення зайвих ланок та операцій в бізнес-процесах, зайвих витрат часу та інших ресурсів. Реінжиніринг дозволяє досягти різкого підвищення показників ефективності діяльності, таких як продуктивність праці, час обслуговування чи виготовлення продукції, собівартість тощо [19].

Одним з найбільш складних методів є реструктуризація підприємств, яка застосовується на ранніх етапах життєвого циклу підприємства та коли вже криза неминуча. Реструктуризація спрямовується переважно на подолання причин стратегічної кризи та кризи прибутковості [13; 15].

Реструктуризація – здійснення організаційно-економічних, правових, виробничо-технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, його управління, форм господарювання, які можуть забезпечити підприємству фінансове оздоровлення, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва. Даний метод можна пов'язати зі змінами організаційної структури та системи управління підприємством, та його капіталом з метою економічного та, у більшості випадків, організаційного відокремлення та оздоровлення бізнес-процесів. Під час реструктуризації бізнес-процеси переводяться на принципи самофінансування та самоуправління, тобто отримують певний ступінь господарської незалежності. Підприємству варто використовувати даний метод тоді, коли існуюча система управління неспроможна забезпечити ефективне управління розвитком усіх напрямків діяльності одночасно. Також доцільно виділити такі методи антикризового управління, як контролінг та моніторинг.

Моніторинг – дослідження, оцінка та прогноз стану навколишнього середовища в зв'язку господарчою діяльністю підприємства. Моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства застосовується з метою раннього виявлення кризи, яка насувається, та «слабких її сигналів», моніторинг потрібен протягом всього життєвого циклу підприємства. Контролінг – певна функція у системі управління підприємством, яка аналізує та координує систему виконання виробничих програм у порівнянні з плановими показниками. Контролінг впроваджують на стадії створення підприємства та на підприємствах, які перебувають у фінансовій кризі. При цьому застосовуються системи раннього попередження та реагування, що мають на меті прискорення виявлення кризових явищ.

До головних специфічних методів контролінгу належать такі:

- бенчмаркінг – це процес пошуку стандартного чи еталонного економічно ефективнішого підприємства-конкурента з метою порівняння з власним та використання його найкращих методів роботи;
- вартісний аналіз;
- аналіз точки безбитковості;
- портфельний аналіз;
- ABC – аналіз;
- СОФТ – аналіз (аналіз сильних та слабких місць) [19].

Залежно від причин виникнення можна виділити три основні види криз:

- кризи, що пов'язані з невідповідністю стратегії фірми умовам зовнішнього оточення;
- кризи, що пов'язані з невідповідністю реальних цілей фірми обраній стратегії;
- кризи, що пов'язані з невідповідністю існуючої організації обраній стратегії [20].

Відповідно до того, що є причиною кризи, підприємству слід вибирати метод, який краще за інші допоможе усунути ці причини. Так, наприклад, для ліквідації кризи, що пов'язана з невідповідністю існуючої організації новій стратегії, можна пропонувати до використання реінжиніринг, реструктуризацію, регуляризацію або ліквідацію підприємства. На кризові явища можливі наступні реакції підприємства - активна; - реактивна; - планова [19, 20, 21].

Активний підхід можливий на невеликих фірмах, що швидко розвиваються. Вони досить швидко виявляють відхилення показників діяльності фірми від нормальних параметрів, аналізують причини та швидко вживають заходів для подолання причин та наслідків кризи. Використання реактивного підходу можливий на великих підприємствах, що характеризуються значною ефективністю діяльності, і можуть вживати антикризові заходи із певним запізненням, коли криза уже настає. Плановий

підхід частіш за все може використовуватись підприємствами, які мають сучасні системи управління, можуть здійснювати постійний аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища, прогнозувати виникнення кризових явищ і заздалегідь вживати заходи для запобігання кризи.

Антикризове фінансове управління підприємством є невід'ємною складовою управління сучасним підприємством з певною сформульованою місією підприємства; перспективним баченням – важливою передумовою майбутнього зростання підприємства, вибору перспективних напрямів його розвитку і стратегічної концепції - визначенням основної мети підприємства.

Ефективність антикризового фінансового управління підприємством можливе лише тоді, коли менеджери будуть здатні передбачати та прогнозувати складні економічні явища. Досягти поставлених цілей можна при гнучкому підході до процесу управління. Ресурси мають розподілятися відповідно до антикризових пріоритетів.

Основою антикризового фінансового управління є його завдання, функції та принципи. Завдання антикризового фінансового управління підприємством (рис. 1.1) – завчасне застосування специфічних методів та прийомів управління фінансами, а також діагностика фінансового стану підприємства дозволяють забезпечити безперервну діяльність підприємств на основі управління зовнішніми та внутрішніми ризиками та нейтралізації кризи [22, 23].

Рис. 1.1. Основні завдання антикризового фінансового управління підприємством

Практика засвідчує, щоб досягти необхідного рівня конкурентоспроможності можуть лише ті підприємства, які вчасно реагують на інноваційні вимоги, успішно вирішують завдання фінансового забезпечення та якісної інформаційної підтримки відповідних управлінських рішень. Усі інші господарські структури опиняються у стані боротьби за виживання.

На нашу думку, головне завдання антикризового фінансового управління полягає в своєчасному діагностуванні фінансового стану підприємства і вживання необхідних антикризових фінансових заходів щодо

попередження фінансової кризи. Антикризове фінансове управління підприємством реалізує свої завдання шляхом здійснення певних функцій, наведених на рис.1. 2 [22, с.32].

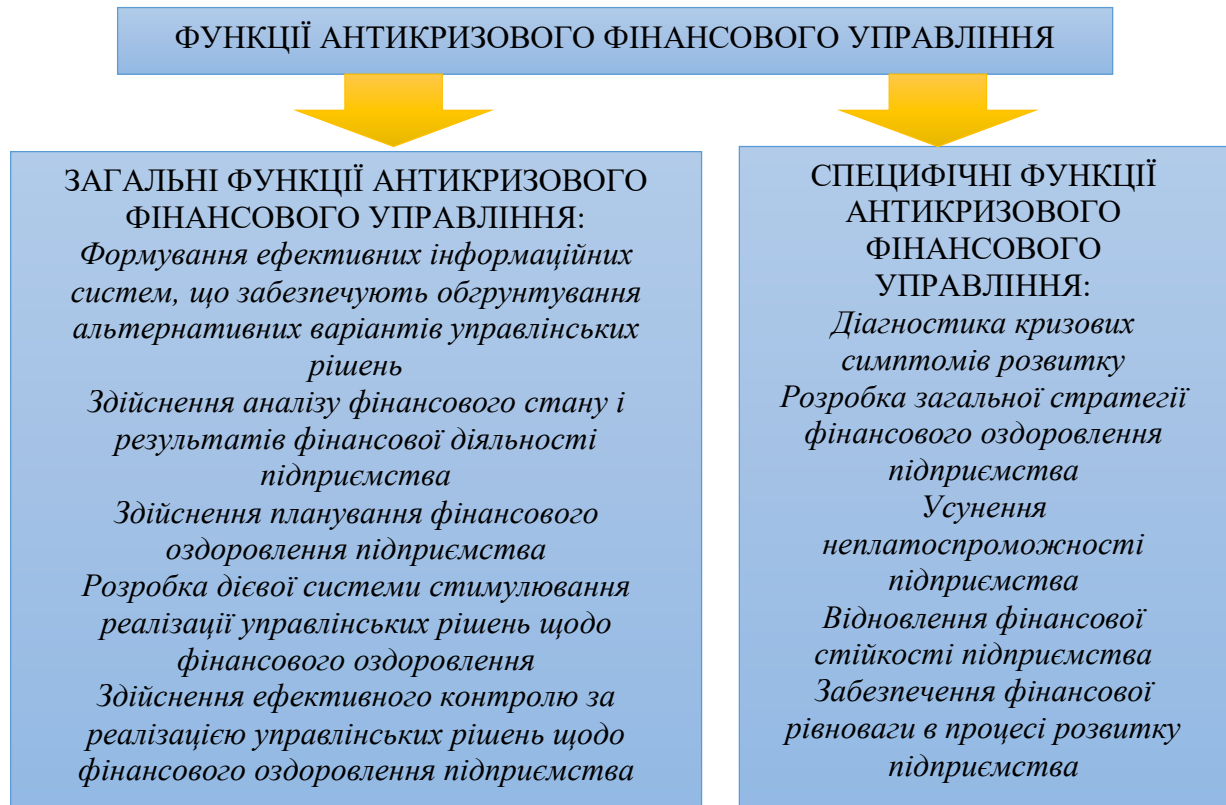

Рис. 1.2. Функції антикризового фінансового управління підприємством

Вони поділяються на дві основні підгрупи, а саме: загальні функції антикризового фінансового управління і специфічні функції. У групі специфічних функцій антикризового фінансового управління підприємством основними є:

- діагностика симптомів кризи фінансового розвитку підприємства, яка передбачає формування системи основних індикаторів загрози виникнення фінансової кризи підприємства, здійснення діагностики таких показників-індикаторів, виявлення основних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства,

- що генерують загрози його фінансовим інтересам, комплексне оцінювання масштабів кризового фінансового розвитку підприємства;
- розробка загальної стратегії фінансового оздоровлення підприємства, в межах якої, виходячи з результатів комплексної оцінки масштабів кризового фінансового розвитку підприємства і прогнозу кризових чинників зовнішнього і внутрішнього фінансового середовища його функціонування, формується система цілей і цільових показників фінансового оздоровлення підприємства на довгостроковий період; визначаються пріоритетні завдання, що вирішуються в цій сфері в найближчій перспективі, і розробляється;
 - політика дій підприємства для основних напрямів його фінансового оздоровлення;
 - усунення неплатоспроможності підприємства, яке забезпечує створення системи найбільш невідкладних заходів щодо фінансового оздоровлення підприємства;
 - відновлення фінансової стійкості підприємства, згідно з яким визначається цільова структура капіталу підприємства з урахуванням кризових чинників його розвитку;
 - забезпечення фінансової рівноваги в процесі розвитку підприємства, тобто формування основних пропорцій його фінансового розвитку, найбільшою мірою відповідних вибраній антикризовій фінансовій стратегії і спрямованих на запобігання фінансовій кризі в майбутньому періоді.

Для ефективного проведення діагностики загрози банкрутства підприємства та впровадження механізмів його фінансової стабілізації антикризове фінансове управління підприємством повинне базуватися на визначених принципах та функціях його реалізації. Принципи антикризового фінансового управління підприємством представлені також автором Бланком

І.О. [22, с. 27]. Розглянемо зміст кожного з принципів антикризового фінансового управління більш докладно:

а) принцип постійної готовності до реагування обумовлює об'єктивну ймовірність виникнення криз на підприємстві, визначає необхідність постійної готовності менеджерів до можливого порушення фінансової рівноваги підприємства на будь-якому етапі його функціонування;

б) принцип превентивної дій передбачає, що краще запобігати загрози фінансової кризи, ніж здійснювати її локалізацію і забезпечувати нейтралізацію її негативних наслідків;

в) принцип терміновості реагування передбачає, що, чим раніше будуть застосовані елементи антикризового фінансового управління щодо кожного виявленого кризового симптому, тим більші можливості скорішого відновлення порушеної рівноваги матиме в своєму розпорядженні підприємство;

г) принцип адекватності реагування обумовлює можливість «включення» окремих елементів нейтралізації загрози фінансової кризи і її ліквідації, яка повинна виходити з реального рівня такої загрози і бути адекватного рівню;

д) принцип комплексності рішень, що ухвалюються, стверджує, що практично кожна фінансова криза має комплексний характер, тобто стосується функціонування різних підсистем підприємства, а отже, вимагає комплексного характеру від сформованої системи антикризових фінансових заходів, що розробляються і реалізуються;

ж) принцип альтернативності дій передбачає наявність і розгляд максимально можливої кількості альтернативних проектів щодо нейтралізації окремої кризи;

з) принцип адаптивності обумовлений необхідністю високого рівня гнучкості антикризового фінансового управління, його швидкої адаптації до

тієї чи іншої форми кризи, змінними умовами зовнішнього та внутрішнього фінансового середовища;

і) принцип пріоритетності використання внутрішніх ресурсів передбачає, що в процесі антикризового фінансового управління, особливо на ранніх стадіях діагностики фінансової кризи, підприємство повинне розраховувати переважно на внутрішні фінансові можливості її нейтралізації;

к) принцип оптимальності зовнішньої санації визначає, що в процесі вибору форм зовнішньої санації і складу зовнішніх санаторів на стадії глибокої фінансової кризи слід виходити з системи певних критеріїв, яка розробляється в ході антикризового фінансового управління і має бути достатньою та необхідною для вчасного погашення кризи;

л) принцип ефективності визначає необхідність зіставлення ефекту від антикризового фінансового управління з витратами на реалізацію його заходів та з наявними фінансовими ресурсами;

м) принцип управління першими симптомами визначає, що ефективність антикризового фінансового управління залежить від своєчасного визначення перших симптомів кризи. Побачити перші прояви кризи, можливо при постійному моніторингу процесів, які протикають у середині підприємства та сигналів зовнішнього середовища;

н) принцип введення інновації у діяльність підприємства передбачає, що ефективність антикризового фінансового управління залежить від інноваційних технологій, які повинні проваджуватися своєчасно на всіх підрозділах підприємства.

Таким чином, формування антикризового фінансового управління для підприємств [24 – 39] спрямоване на їх виживання і ринкову адаптацію, стає особливо важливим в умовах, коли виникають перетворення, які мають глобальний характер. Антикризове фінансове управління може бути успішним, якщо воно своєчасно, а також носить превентивний характер. Отже, тільки таке управління в сучасних швидко змінних умовах здатне досягти

поставленої мети і ефективно вирішувати завдання загальної системи управління підприємства.

1.3. Економічна криза галузей економіки України через руйнівну війну розпочату російською федерацією

Жорстока війна завдає важких ударів по економіці нашої держави. За прогнозами, ВВП України скоротиться у 2022 році більш ніж на третину, а ціни прискорять зростання.

Економіка України несе величезні збитки через руйнівну війну. Громадяни за п'ять місяців російської агресії добре відчули на собі її наслідки: зростання цін, скорочення зарплат чи взагалі закриття підприємств. Мільйони людей втратили роботу, житло чи опинилися за кордоном у незнайомому середовищі. Національний банк УКРАЇНИ у липні опублікував свій прогноз, за яким національна економіка за підсумками 2022 року впаде на третину, а інфляція, яка в червні склала 21,5%, прискориться до понад 30%. Тобто ціни будуть і надалі зростати. «Цього року економіка скоротиться на третину. Із завершенням активної фази війни очікується помірне посилення споживчого попиту, налагодження технологічних та логістичних процесів, поживлення інвестиційної діяльності, у тому числі, завдяки перспективам євроінтеграції України. Утім, враховуючи значні втрати виробничого та людського потенціалу, а також усе ще високі безпекові ризики, темпи відновлення економіки України у 2023–2024 роках становитимуть близько 5 – 6 % на рік», – прогнозують у НБУ [40]. Оцінки регулятора збігаються з очікуваннями Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР).

Травневий прогноз організації також передбачає падіння ВВП на 30%. При цьому ЄБРР прогнозує, що зростання ВВП в Україні наступного року буде до 25%, але це якщо відбудуться суттєві роботи з реконструкції. На швидкість

відновлення також впливатиме тривалість військових дій, масштаби відбудови та кількість біженців, які будуть повертатися додому.

Нищівні руйнування, завдані бойовими діями дикої російської орди, боляче вдарили по всіх сферах життя і економіки зокрема. Як зазначили у Нацбанку, напад Росії призвів до різкого зниження економічної активності в Україні. На початку війни третина українських підприємств зупинила діяльність. Причини цього – фізичні руйнування та тимчасова окупація цілих регіонів, високий рівень невизначеності та ризиків, розірвання логістичних і виробничих зв'язків, вимушена масова міграція населення.

«Утім, вже з квітня економічна активність почала поживавлюватися, бізнес та населення поволі адаптуються до нових умов діяльності. Цьому сприяло також звільнення північних областей та зменшення кількості регіонів з активними бойовими діями. За оперативними опитуваннями Національного банку, наприкінці весни не працювало лише 14% підприємств. Утім, завантаженість потужностей працюючого бізнесу залишалася значно нижчою від довоєнного рівня. У результаті за підсумками II кварталу, за оцінками Національного банку України, падіння економіки було близьким до 40%.

У НБУ зазначають, що бойові дії на Сході та Півдні, руйнування інфраструктури в інших регіонах, блокада морських портів і низький попит у більшості секторів стримуватимуть економічне відновлення у наступні місяці. Значний внесок у падіння ВВП матимуть зниження активності в сільському господарстві через тимчасову окупацію та мінування земель, втрати техніки та елеваторів. За прогнозами експертів падіння ВВП у цьому році на рівні 30% виглядає занадто оптимістичним.

За прогнозами Світового банку падіння ВВП України за рік становитиме 45%, що виглядає більш реалістично. Падіння охопило всі галузі економіки. За прогнозами експертів падіння промислового виробництва досягне в 2022 році 52%. Це пояснюється тим, що більшість великих підприємств знаходяться на Сході України, де точаться жорстокі бої. Такі промислові гіганти, як ПрАТ

МК «Азовсталь» чи ПрАТ «ММК ім. ІЛЛІЧА» в Маріуполі, були зруйновані та опинилися на окупованій території. Багато підприємств через бойові дії та постійні обстріли змушені були припинити роботу, або істотно скоротили виробництво.

Не менш складна ситуація і в сільському господарстві. За прогнозами виробництво аграрної продукції цього року скоротиться на 45%. Через військові дії третина не була засіяна. Також частина посівів була знищена через обстріли. Відчувається нестача добрив, засобів захисту рослин, тощо. Все це призведе до скорочення врожаю: за прогнозами цього року Україна може зібрати близько 50 млн тонн зернових при тому, що минулого року було зібрано 86 млн тонн. Але і цього врожаю більше ніж досить, щоб нагодувати всіх українців, та ще залишиться для продажу закордон.

Цього року експортні надходження впадуть на 48%. Це пояснюється як падінням виробництва, так і блокуванням Росією українських морських портів, через які здійснювалася більша частина експорту. Зазнала падіння й будівельна галузь. Багато будівництв були заморожені через нестачу коштів та низький попит. Досить сильно постраждало житлово-комунальне господарство. Через бойові дії зруйновані ТЕЦ, котельні, лінії електропередач, системи водозабезпечення, тощо.

Падіння економіки прогнозовано призвело до зростання безробіття. Суттєво зросли ціни, а реальні доходи населення значно впали. За оцінками ООН, через війну в Україні скоротилася третина робочих місць. Ці оцінки підтверджуються даними опитування, проведеного у липні соціологічною групою «Рейтинг»: понад третина українців (39%) втратила роботу через війну. Найбільше тих, хто втратив роботу, серед мешканців сходу, жінок, найбідніших, тих, хто працює в приватному секторі або має власну справу, а також внутрішньо переміщених осіб. При цьому, у половини працюючих були знижені зарплати на 10 і більше відсотків.

Все це не могло не вплинути на масштабне зростання бюджетного дефіциту. За даними Міністерства фінансів, щомісячний дефіцит держбюджету України сягає 5 млрд. дол. США. Доходи бюджету значно знизилися, а витрати, навпаки, зростають як на оборону країни, так і на соціальні, гуманітарні потреби. Річний дефіцит державного бюджету в умовах продовження війни досягне 50 млрд доларів США наприкінці року.

На кінець 2022 року очікується сукупний дефіцит державного бюджету близько 50 млрд. дол. Це буде близько 30-35% українського ВВП. Це дуже великий дефіцит, але він – не проблема економічної політики в цілому і навіть не проблема економічної політики військового часу. Це проблема війни.

Великий плюс в тому, що Україну активно підтримують міжнародні партнери, надаючи макрофінансову допомогу, різноманітні пільгові кредити і гранти. Лише на цьому тижні Європейський інвестиційний банк виділив Україні майже 1,6 млрд євро фінансової допомоги, а перед цим до держбюджету надійшов грант на 1,7 млрд дол. США від Цільового фонду Світового банку та USAID на безоплатній, безповоротній основі. Загалом станом на початок липня 2022 року Україна отримала майже 11 млрд дол. США міжнародної фінансової допомоги.

І це нам дуже сильно допомагає фінансувати соціальні виплати, заробітну плату, пенсії, критичні видатки, щоб підтримувати країну у протистоянні збройній агресії росії. І в подальшому наші закордонні партнери, друзі продовжуватимуть підтримувати фінансово Україну. Національний банк очікує у 2023 – 2024 рр. на активну роботу з міжнародними фінансовими організаціями, у тому числі запуск нової програми МВФ для підтримки платіжного балансу та макроекономічної стабільності.

Крім цього, група кредиторів України з країн G7 та членів Паризького клубу кредиторів оголосила про свій намір відстрочити виплату основної суми боргу та відсотків до кінця 2023 року з можливістю продовження відстрочки

на рік – до 2024 року, що також є значною підтримкою для держави, яка знаходиться в стані війни.

В умовах війни та кризового стану економіки надважливими були невідкладні заходи влади з підтримки населення та бізнесу. Зокрема, було прийнято ряд важливих соціальних ініціатив для громадян, що постраждали від військової агресії Росії, в тому числі внутрішньо переміщених осіб (ВПО), адже люди в один момент залишилися без житла та роботи.

Так, внутрішні переселенці з березня отримують щомісячну допомогу на проживання у розмірі 2 тис. грн на особу та 3 тис. грн на дитину чи людину з інвалідністю. Крім того, грошову підтримку ВПО надають і міжнародні організації – ООН, Червоний Хрест тощо. Найбільш вразливі категорії населення отримують від них по 2200 грн протягом 3 місяців. Також громадяни можуть розраховувати на гуманітарну допомогу у вигляді продуктів, одягу, предметів першої необхідності, та допомогу з поселенням. Хоча, звісно, не все працює гладко та без збоїв: нерідко переселенці скаржаться на значні затримки у виплатах та проблеми з пошуком житла [40].

Що стосується бізнесу, то задля його підтримки в умовах повномасштабної війни парламент в березні запровадив додаткові податкові пільги. Новації включали в себе звільнення від деяких податків, запровадження пільгового режиму для підприємців із сплатою 2% від обороту.

Також було скасовано оподаткування імпортованих товарів, в тому числі транспортних засобів, які ввозилися в Україну. Та в травні оподаткування імпорту було відновлено, адже держава втрачала значні суми на цих пільгах: за час їхньої дії до бюджету не надійшло близько 13 млрд грн.

Крім цього, у березні уряд прийняв рішення про запуск безвідсоткового кредитування бізнесу на час війни. На час воєнного стану та ще місяць після його завершення ставка по кредитах буде нуль відсотків, а відсотки за тих, хто хоче вести бізнес, буде сплачувати держава. Після воєнного стану процентна ставка по цій програмі буде складати не більше 5% на рік.

Влада намагається стимулювати економіку через зниження податків та мит, а також через пільгові кредитні програми. Проте зниження податків запроваджувалося без виділення пріоритетів для стратегічних галузей і забезпечило досить обмежену підтримку підприємств, натомість суттєво скоротило бюджетні надходження.

Пільгові державні кредитні програми стосуються насамперед дрібного бізнесу, в той час, коли підтримувати потрібно великі підприємства, які є опорою для всієї економіки країни. Збільшення Нацбанком облікової ставки до 25% завдало значного удару по економіці країни і суттєво поглибить економічну кризу. Підприємства фактично позбавлені кредитних ресурсів, які так необхідні для відновлення виробництва. Для підтримки економіки потрібно знижувати кредитні ставки, а не піднімати їх.

На жаль, економічні перспективи країни поки що не дуже райдужні. Наслідки війни будуть довготерміновими та болючими навіть якщо вона закінчиться відносно швидко, а цього поки що не спостерігається. Та українцям залишається лише продумати свій спосіб життя в умовах економічної скрути і при цьому робити свій максимальний внесок у наближення перемоги [40].

Таким чином, ми бачимо, що криза, спричинена повномасштабним вторгненням російських окупантів на територію України, здійснює руйнівний вплив на економіку, однак поряд із цим застосовуються антикризові державні заходи, які спрямовані на підтримку економічної ситуації і всіх громадян країни.

Висновки до розділу 1

Криза в реальній економіці вибухає найперше у фінансовій сфері та завдає удару по реальному сектору економіки. Потік кредитних зобов'язань заходить у глухий кут. Без кредитів немає інвестицій. Без інвестицій і життєвий цикл не працює. Як наслідок – спад, зростання безробіття, зниження доходів держави і скорочення соціальних виплат. Постійне економічне зростання неможливе без інвестицій в наступному циклі, без експлуатації капіталу, щоб отримати найвищі прибутки у нещадній конкуренції. Якщо мова йде про сферу фінансового капіталу, то прибуток можна одержати за умови, що капітал прагне до максимального прибутку. В сучасних умовах з кризою ідентифікують загрозу неплатоспроможності та банкрутства підприємства, що призводить до його фінансової кризи. Фінансова криза на підприємстві є похідною від виробничої, адже проблема у діяльності фірми призводить до втрати потенціалу, успіху, загрожує його платоспроможності та подальшому існуванню як суб'єкта бізнесової діяльності, тому вельми актуальним є питання антикризового фінансового управління підприємствами, які функціонують в умовах воєнного стану.

Всі методи антикризового управління доцільно поділити на дві групи - тактичні та стратегічні. Серед тактичних методів перш за все слід виділити санацію та даунсайзинг. Застосування цих методів спрямовано на швидке покращення фінансових показників підприємства, тобто подолання наслідків кризи. Проте у більшості випадків цих методів недостатньо для усунення основної причини кризового стану – неефективної системи управління. А це потребує використання заходів більш тривалої дії. Результати застосування стратегічних методів підприємство відчуває, як правило, не одразу, проте вони змінюють сутність бізнесу, його якісні характеристики, такі, як конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, інноваційність тощо.

Антикризове фінансове управління підприємством є невід'ємною складовою управління сучасним підприємством з певною сформульованою місією підприємства; перспективним баченням – важливою передумовою майбутнього зростання підприємства, вибору перспективних напрямів його розвитку і стратегічної концепції - визначенням основної мети підприємства.

Економіка України несе величезні збитки через руйнівну війну. Громадяни за п'ять місяців російської агресії добре відчули на собі її наслідки: зростання цін, скорочення зарплат чи взагалі закриття підприємств. Мільйони людей втратили роботу, житло чи опинилися за кордоном у незнайомому середовищі. Національний банк УКРАЇНИ у липні опублікував свій прогноз, за яким національна економіка за підсумками 2022 року впаде на третину, а інфляція, яка в червні склала 21,5%, прискориться до понад 30%. Тобто ціни будуть і надалі зростати. Цього року економіка скоротиться на третину. Із завершенням активної фази війни очікується помірне посилення споживчого попиту, налагодження технологічних та логістичних процесів, поживлення інвестиційної діяльності, у тому числі, завдяки перспективам євроінтеграції України. Утім, враховуючи значні втрати виробничого та людського потенціалу, а також усе ще високі безпекові ризики, темпи відновлення економіки України у 2023–2024 роках становитимуть близько 5 – 6 % на рік.

На кінець 2022 року очікується сукупний дефіцит державного бюджету близько 50 млрд. дол. Це буде близько 30-35% українського ВВП. Це дуже великий дефіцит, але він – не проблема економічної політики в цілому і навіть не проблема економічної політики військового часу. Це проблема війни.

На кінець 2022 року очікується сукупний дефіцит державного бюджету близько 50 млрд. дол. Це буде близько 30-35% українського ВВП. Це дуже великий дефіцит, але він – не проблема економічної політики в цілому і навіть не проблема економічної політики військового часу. Це проблема війни.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ», ЩО ФУНКЦІОНУЄ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Організаційно – економічна характеристика ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

ПАТ Запорізький Металургійний Комбінат «Запоріжсталь» (далі ПАТ ЗМК «Запоріжсталь») був збудований в 1933 – 1939 роках. В період 1998 – 2001 рр. згідно з планом приватизації ВАТ «Запоріжсталь» проводилася поступова реалізація державної частки статутного фонду товариства шляхом пільгового розміщення акцій, продажу пакетів акцій на сертифікатних аукціонах, через фондову біржу, на некомерційному конкурсі.

У 2015 р. було прийнято рішення про приведення діяльності товариства у відповідність із нормами Закону України «Про акціонерні товариства». Так, було визначено новий тип товариства – публічне акціонерне товариство та затверджено нове найменування товариства – Публічне акціонерне товариство Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь». Вищим органом управління товариством є Загальні збори акціонерів, які обирають Спостережну (Наглядову) Раду та Ревізійну комісію [40 – 43].

ПАТ МК «Запоріжсталь» – підприємство з повним металургійним циклом, яке займає лідируючі місця по виробництву сталі в Україні, обсягам експорту, постачанням валюти, а також податковим відрахуванням. Діяльність підприємства пов'язана з виробництвом та збутом агломерату, чавуну, сталі та феросплавів, чорних та кольорових металів, металоконструкції, холодного та гарячого листового прокату з вуглецевих та нержавіючих сталей, гнутих профілей, труб, фітінгів для труб зі сталі, жерсті, кисню, азоту, інертних газів, іншої виробничої металургійної продукції. Проектні потужності ПАТ ЗМК

«Запоріжсталь» дозволяють виробляти близько 6,3 млн тонн агломерату, 4,2 млн тонн чавуну, 4,07 млн тонн сталі, порядку 3,7 млн тонн гарячого прокату, і порядку 1,2 млн тонн холодного прокату [40 – 43].

Основними споживачами продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» є вітчизняні та закордонні виробники зварних труб, підприємства автомобільного, сільськогосподарського, транспортного машинобудування, виробники побутової техніки.

На ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» впроваджується програма з підвищення ефективності та модернізації виробництва, зниження собівартості продукції та екологічної модернізації виробничих фондів. Пріоритетними завданнями ПАТ МК «Запоріжсталь» є випуск високоякісної продукції при забезпеченні безпечних умов праці персоналу, мінімізації впливів на навколишнє природне середовище, захист здоров'я населення, що проживає в Запорізькій області і підвищення енергоефективності.

Реалізація прокату у натуральній формі у 2018 році складає 3 471 845 т; сума реалізації – 50 179 841 тис. грн.; частка від загальної суми реалізації у грошовому виразі – 84,83%; середньореалізаційна ціна – 14 453 грн./т.

Реалізація чавуну у натуральній формі становить – 805 168 т; сума реалізації – 7 489 039 тис. грн.; частка від загальної суми реалізації у грошовому виразі – 12,66%; середньореалізаційна ціна – 9 301 грн./т.

Реалізація виробів подальшої переробки у натуральній формі – 53 871 т; сума реалізації – 767 286 тис. грн.; частка від загальної суми реалізації у грошовому виразі – 1,30%; середньореалізаційна ціна – 14 243 грн./т.

Загальна сума експорту у 2018 році становить 38 823 027 тис.грн. Частка експорту в загальній сумі реалізації становить 65,63%. Основні ринки збуту продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» це внутрішній ринок, Європа, Туреччина, Африка, СНД, Близькій Схід, Азія, Америка.

Загальна сума експорту [40 – 43] становить 28 240 402 тис. грн. Частка експорту в загальній сумі реалізації становить 60,74%. Основні ринки

продукції ПАТ МК «Запоріжсталь» це внутрішній ринок 29,37%; Європа 14,08%; Туреччина 13,91%; СНД 12,71%; Африка 9,14%; Америка 6,23%; Близький Схід 5,75%; Азія 5,75%, та інші. Основними клієнтами на внутрішньому ринку є: ТОВ «Метінвест СМЦ»; ТОВ «МД Істейт»; ТОВ «ЗЛМЗ»; ПрАТ «ММК ім. Ілліча» та інші.

Структура продажів продукції за географічним критерієм у відсотках представлена на рис. 2.1.

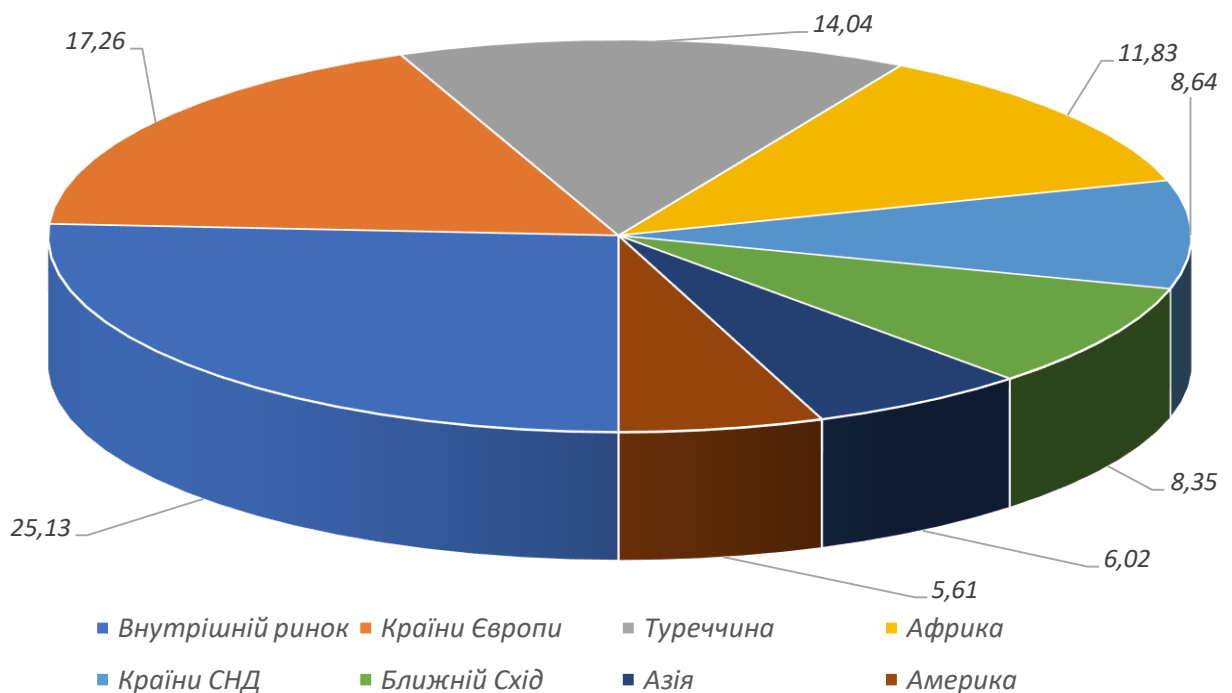

Рис. 2.1. Структура ринків збуту продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

ПАТ МК «Запоріжсталь» більшість своєї продукції реалізовує на зовнішньому ринку, тобто отримує від держави відшкодування ПДВ, тобто має додатковий фінансовий ресурс у своєму господарському обороті, що позитивно впливає на результати діяльності.

В 2020 р. згідно прогнозу аналітичної організації World Steel Association попит на сталеву продукцію на світовому ринку збільшиться на 1,7%, до 1805,7 млн. тон. Не зважаючи на уповільнення росту попиту в світі через

невизначеність на ринку сталевих продукції та сировини, торговельну напругу та геополітичні питання, що впливали на інвестиції та торгівлю, у деяких галузях промисловості, зокрема в будівництві, зберігається позитивний імпульс. Зокрема в Європі драйвером попиту на сталеву продукцію стане цивільне будівництво завдяки інвестиціям в енергетичну, транспортну та комунікаційну мережі.

В умовах фінансової кризи та воєнних дій на Сході країни у 2014 – 2018 рр. підтримка вітчизняних галузей, споживачів металопродукції збільшила попит на сталь на внутрішньому ринку. ПАТ МК «Запоріжсталь» більшу частину своєї продукції поставляє на експорт, але нестабільність політичної ситуації в країні та економічної ситуації в світі і в окремих регіонах (антидемпінгові мита на прокат в країнах Індонезії, Таїланду, США, Мексики, Бразилії, Канади, Індії, Пакистану та країнах ЄС), а також проведення загороджувальних заходів та обмеження імпорту продукції в країнах-споживачах металопродукції (ввізне мито на прокат в Туреччині та Тайвані) викликають ризик зниження обсягу поставок продукції і цін ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» [40 – 43].

Основними виробничими ланками ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» є такі. В агломераційному цеху комбінату виробляється основний залізрудний агломерат. Практично всі процеси виробництва агломерату автоматизовані. На чотирьох доменних печах комбінат щорічно виплавляє 2,5 млн тонн чавуну високої якості для виробництва сталі, великогабаритного чавунного литва та товарного чавуну в чушках. В мартенівському цеху комбінату працює 9 печей, ємністю 250-500 тонн із загальною виробничою потужністю 3,3 млн. тонн сталі в рік. Сталь виробляється скрап-рудним процесом на рідкому чавуні. Мартенівські печі опалюються природним газом. Для інтенсифікації виплавки сталі на всіх печах використовується кисень. Сталь продувається аргоном. Виплавляється сталь – маловуглецева та середньовуглецева конструкційна та звичайної якості, низьколегована – розливається в зливки масою до 20 тонн,

використовується для виробництва листового прокату [40 – 43]. На обжимному стані слябінг «1150» прокатуються зливки із вуглецевої, легованої та нержавіючої сталі на сляби товщиною 100 – 200 мм, шириною 1000 – 1520 мм, довжиною 1800 – 4700 мм. Сляби, призначені для перекату на лист, в гарячому стані передаються на широкосмуговий стан гарячої прокатки.

Цех гарячої прокатки тонкого листа оснащено агрегатами для забезпечення поставки прокату в листах та рулонах – шириною від 1000 до 1500 мм. Безперервний тонколистовий стан гарячої прокатки «1680» виробляє смуги товщиною 2,0 – 7,0 мм, шириною 1000-1500 мм, масою рулону – до 16,0 тонн. На трьох агрегатах для гнутих профілів виробляється більше 1500 сортних (кутників, швелерів) та спеціальних фасонних профілерозмірів гнутих профілів з вуглецевої, низьколегованої та нержавіючої сталі з товщиною стінок від 1,0 до 8,0 мм та з шириною розгортки профілю до 1450 мм.

В цеху холодного прокату № 1 на безперервному чотирьохклітцевому стані «1680», двох одноклітцевих реверсивних станах «1680» та «1200», двадцятивалковому стані «1700» та двох безперервних вузькосмугових чотирьохклітцевих станах «450» та «650» виробляється холоднокатаний лист, смуги та стрічки із вуглецевої, низьколегованої, легованої та нержавіючої сталі. Цех оснащено засобами для пресування, поперечного та поздовжнього різання, що забезпечує поставку холоднокатаного прокату товщиною від 0,2 до 2,0 мм, шириною від 10 до 1500 мм і довжиною листа до 4000 мм, а також рулонів масою до 14,0 тонн.

Цех холодного прокату № 3 має унікальний стан «2800» для виробництва великогабаритного холоднокатаного листа товщиною 1,5 – 5,5 мм, шириною 1000 – 2300 мм та довжиною до 4500 мм із вуглецевих, легованих та нержавіючих сталей. У складі цеху діє спеціалізоване відділення по виробництву шліфованих та полірованих листів і смуг в рулонах із нержавіючої сталі [40 – 43].

Фінансові результати діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» значною мірою залежать від світових цін та попиту на сталь і металургійні вироби, залізну руду та вугілля. На ціни металургійних виробів впливає безліч факторів, включаючи глобальні економічні умови, попит, світові виробничі потужності, коефіцієнт використання потужностей, витрати на сировину, обмінні курси валют та вдосконалення процесів виготовлення сталі.

Таблиця 2.1

Фінансові результати діяльності ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» у 2016 – 2018 рр.

Найменування показника / рік	2016	2017	Відхилення, Тис.грн.	ТР, %	2018	Відхилення, Тис.грн.	ТР, %
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	33158709	46746886	+13588177	140,98	59153818	+12406932	126,54
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	23699479	38309499	+14610020	161,65	49414580	+11105081	128,99
Валовий прибуток	9459230	8437387	-1021843	89,20	7813209	-624178	92,60
Операційний прибуток	7063218	5210934	-1852284	73,78	2135646	-3075288	40,98
Чистий прибуток	4690083	3348549	-1341534	71,40	1804968	-1543581	53,90

Динаміка основних фінансових результатів ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» виконаний на підставі даних фінансової звітності (Додатки Г, Д, Є) і показує, що темп росту собівартості реалізованої продукції у 2016 – 2017 рр. складає 161,65% та випереджує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (140,98%), що свідчить про неефективну політику управління витратами, що відносяться до собівартості. Це також свідчить про зниження обсягу власних фінансових ресурсів підприємства. У цьому ж періоді темп росту валового прибутку, операційного прибутку та чистого прибутку менше 100%, тобто абсолютні показники прибутку знижуються, а прибуток є головним фінансовим ресурсом розвитку підприємства.

У 2018 р. у порівнянні з 2017 р. темп росту собівартості складає 128,99%, він перевищує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (126,54%), але не суттєво, що позитивно позначилось на темпі росту валового прибутку (він склав 92,6%), але темп росту операційного прибутку та чистого прибутку значно нижче за показники попереднього періоду.

Ми бачимо, що зростання собівартості реалізованої продукції відбувається більш високими темпами, що негативно впливає на валовий прибуток ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Так, зростання чистого доходу у 2017 р. на 40,98%, а собівартості реалізованої продукції на 61,65% призвело до зниження валового прибутку (темپ його росту 89,2%). Аналогічна ситуація спостерігається у 2018 році. Темп росту чистого доходу від реалізації нижче за темп росту собівартості реалізованої продукції (126,54% проти 128,99%), темп росту валового прибутку становить 92,6%. Аналогічна тенденція спостерігається на рівні операційного прибутку (темп росту у 2016 – 2017 рр. становить 73,78%, а у 2017 – 2018 рр. 40,98%) та на рівні чистого прибутку (темп росту у 2016 – 2017 рр. становить 71,4%, а у 2017 – 2018 рр. 53,9%).

Таким чином, за період 2016 – 2018 рр. при рості чистого доходу від реалізації продукції спостерігається зниження всіх показників прибутку: валового, операційного та чистого. Зауважимо, що саме чистий прибуток є джерелом інвестиційного та інноваційного розвитку підприємства, тому в аналізованому періоді ми спостерігаємо зниження фінансових можливостей підприємства для розвитку, що спричинено зниженням обсягів власних фінансових ресурсів. Динаміка чистого доходу від реалізації продукції та собівартості реалізованої продукції представлена на рис. 2.2.

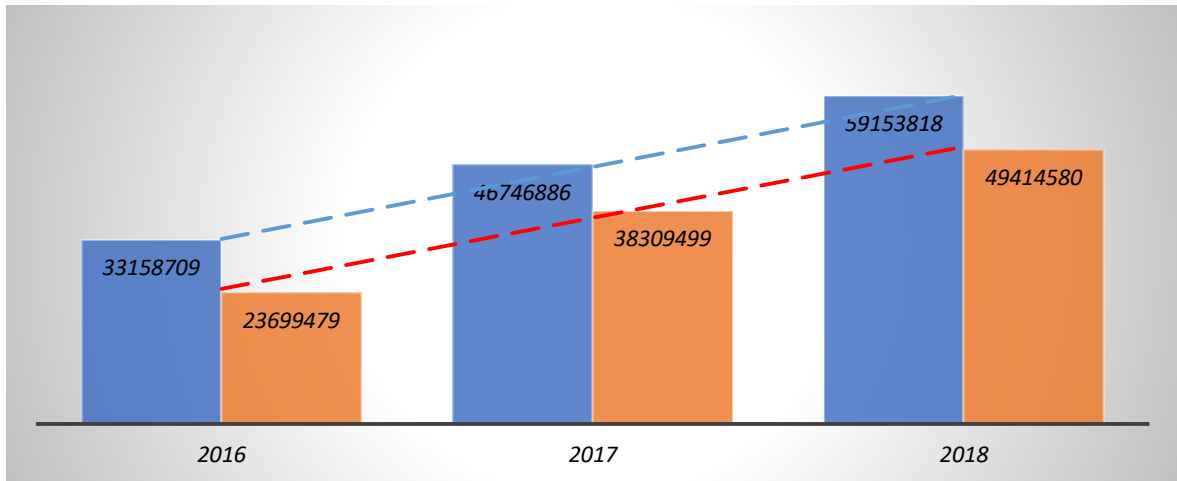

Рис. 2.2. Динаміка чистого доходу та собівартості реалізованої продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

2.2. Аналіз абсолютних показників балансу і звіту про фінансові результати ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Інформаційними джерелами для аналізу активів та капіталу підприємства є баланс підприємства. Аналіз активів та капіталу підприємства передбачає проведення аналізу складу, структури, зміни складових активів і капіталу, як джерела формування активів. Основними методами аналізу активів і капіталу є вертикальний і горизонтальний методи, які застосовуються до аналізу балансу, а також метод фінансових коефіцієнтів.

В табл. 2.2 представлено горизонтальний та вертикальний аналіз активів за 2016 рік. На початок 2016 року загальна вартість майна ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» складає 30093898 тис.грн., на кінець року 40482468 тис.грн., тобто на 10388570 тис.грн. більше, а темп росту вартості майна становить 134,5%. Зростання вартості майна підприємства відбулось за рахунок зростання: на 7 112 тис.грн. балансової вартості нематеріальних активів; на 665 442 тис.грн. залишків незавершених капітальних інвестицій; на 447 тис.грн. балансової вартості інвестиційної нерухомості; на 458444 тис.грн. балансової вартості залишків запасів; дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 939218 тис.грн.; на 742185 тис.грн. дебіторської

заборгованості за виданими авансами; іншої поточної дебіторської заборгованості на 6 663 738 тис.грн.; на 638 681 тис.грн. інших оборотних активів.

Взагалі у 2016 році суттєві зміни в структура активів відбулись за рахунок зміни питомої ваги основних засобів та іншої поточної дебіторської заборгованості. Можна зазначити, що така тенденція змін в активах свідчить про зростання господарського обороту підприємства. Така гіпотеза підтверджується зростанням обсягу чистого доходу від реалізації продукції, темп росту якого у 2016 році становить 105,61% (табл. 2.1).

Таблиця 2.2

Аналіз активів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» за 2016 рік

Найменування статті	На початок звітнього періоду		На кінець звітнього періоду		Відхилення показників за звітний період		
	тис. грн	частка в активах, %	тис. грн	частка в активах, %	тис. грн	частка в активах, %	темп росту, %
I. Необоротні активи							
Нематеріальні активи:	2 457	0,0	9 569	0,0	7 112	0,0	389,5
первісна вартість	2 457	0,0	13 487	0,0	11 030	0,0	548,9
накопичена амортизація	0	0,0	-3 918	0,0	-3 918	0,0	0,0
Незавершені капітальні інвестиції	1 455 736	4,8	2 121 178	5,2	665 442	0,4	145,7
Основні засоби:	16 210 946	53,9	16 054 020	39,7	-156 926	-14,2	99,0
первісна вартість	16 210 946	53,9	17 750 591	43,8	1 539 645	-10,0	109,5
знос	0	0,0	-1 696 571	-4,2	-1 696 571	-4,2	0,0
Інвестиційна нерухомість:	6 518	0,0	6 965	0,0	447	0,0	106,9
первісна вартість	6 518	0,0	6 965	0,0	447	0,0	106,9
Довгострокові фінансові інвестиції:	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
інші фінансові інвестиції	1 128 608	3,8	1 128 608	2,8	0	-1,0	100,0
Довгострокова дебіторська заборгованість	48	0,0	0	0,0	-48	0,0	0,0
Інші необоротні активи	369	0,0	107	0,0	-262	0,0	29,0
Усього за розділом I	18 804 682	62,5	19 320 447	47,7	515 765	-14,8	102,7
II. Оборотні активи							
Запаси	3 627 615	12,1	4 086 059	10,1	458 444	-2,0	112,6
Виробничі запаси	1 483 222	4,9	1 696 330	4,2	213 108	-0,7	114,4
Незавершене виробництво	847 818	2,8	595 882	1,5	-251 936	-1,3	70,3
Готова продукція	1 295 411	4,3	1 793 376	4,4	497 965	0,1	138,4
Товари	1 164	0,0	471	0,0	-693	0,0	40,5
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	5 353 147	17,8	6 292 365	15,5	939 218	-2,2	117,5

Дебіторська заборгованість за розрахунками:							
за виданими авансами	20 066	0,1	762 251	1,9	742 185	1,8	3 798,7
з бюджетом	791 833	2,6	524 484	1,3	-267 349	-1,3	66,2
у тому числі з податку на прибуток	43	0,0	0	0,0	-43	0,0	0,0
з нарахованих доходів	138	0,0	2 462	0,0	2 324	0,0	1 784,1
Інша поточна дебіторська заборгованість	896 752	3,0	7 560 490	18,7	6 663 738	15,7	843,1
Поточні фінансові інвестиції	0	0,0	700	0,0	700	0,0	0,0
Гроші та їх еквіваленти	387 424	1,3	1 027 854	2,5	640 430	1,3	265,3
Готівка	14	0,0	12	0,0	-2	0,0	85,7
Рахунки в банках	387 399	1,3	1 027 834	2,5	640 435	1,3	265,3
Витрати майбутніх періодів	201 580	0,7	256 044	0,6	54 464	0,0	127,0
Інші оборотні активи	8 560	0,0	647 241	1,6	638 681	1,6	7 561,2
Усього за розділом II	11 287 115	37,5	21 159 950	52,3	9 872 835	14,8	187,5
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	2 101	0,0	2 071	0,0	-30	0,0	98,6
Баланс	30 093 898	100,0	40 482 468	100,0	10 388 570	0,0	134,5

Питома вага необоротних активів в структурі активів підприємства на початок року складає 62,5%, на кінець 2016 року – 47,7%, що також є позитивною динамікою тому, що підвищується питома вага мобільних активів. Так. Оборотні активи в структурі сукупного майна на початок року склали 37,5%, а на кінець року вже 52,3%.

Слід також зауважити, що у 2016 році спостерігається позитивна тенденція зростання обсягу грошових коштів на кінець року на 640435 тис.грн. І хоча це залишки грошових коштів лише на дату складання балансу, ми відмічаємо, що у підприємства збільшились ці залишки, що свідчить про зростання грошового обороту ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» у 2016 році.

Темп росту майна у 2017 році становить 153,1% (табл. 2.3), що також є позитивною тенденцією, бо поряд із цим спостерігається зростання чистого доходу від реалізації продукції на 40,98%. Продовжує знижуватись питома вага необоротних активів в структурі майна підприємства з 47,7% на початок 2017 року до 37,9% на кінець 2017 року. Це свідчить про більш мобільну структуру майна. Питома вага оборотних активів на початок року становить 52,3%, а на кінець 2017 року 62,1%. Зростання вартості майна підприємства відбулось за рахунок зростання: на 6859 тис.грн. первісної вартості

нематеріальних активів; первісної вартості основних засобів на 4 898638 тис.грн.; первісної вартості інвестиційної нерухомості на 1055 тис.грн.

Перелічені чинники вплинули на зростання вартісного обсягу необоротних активів на 21,6%-х пункти. В результаті змін у структурі оборотних активів відбулось також зростання питомої ваги оборотних активів на 81,9%-х пункти. На 25,6%-х пункти зросла балансова вартість запасів, до яких віднесено виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція та товари. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги зросла на 4865700 тис.грн., а темп її росту склав 177,3%. Продовжує зростати інша поточна дебіторська заборгованість. На початок року вона становила 7 560 490 тис.грн., на кінець року – 17 845 366 тис.грн., темп росту 250,9% (тобто зросла у 2,5 разів). Таке відволікання грошових коштів із господарського обороту може негативно вплинути на платоспроможність підприємства.

Таблиця 2.3

Аналіз активів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» за 2017 рік

Найменування статті	На початок звітного періоду		На кінець звітного періоду		Відхилення показників за звітний період		
	тис. грн	частка в активах, %	тис. грн	частка в активах, %	тис. грн	частка в активах, %	темп росту, %
I. Необоротні активи							
Нематеріальні активи:	9 569	0,0	20 346	0,0	10 777	0,0	212,6
первісна вартість	13 487	0,0	20 346	0,0	6 859	0,0	150,9
накопичена амортизація	-3 918	0,0	0	0,0	3 918	0,0	0,0
Незавершені капітальні інвестиції	2 121 178	5,2	1 408 344	2,3	-712 834	-3,0	66,4
Основні засоби:	16 054 020	39,7	20 952 658	33,8	4 898 638	-5,9	130,5
первісна вартість	17 750 591	43,8	20 952 658	33,8	3 202 067	-10,0	118,0
знос	-1 696 571	-4,2	0	0,0	1 696 571	4,2	0,0
Інвестиційна нерухомість:	6 965	0,0	8 020	0,0	1 055	0,0	115,1
первісна вартість	6 965	0,0	8 020	0,0	1 055	0,0	115,1
знос	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
Довгострокові фінансові інвестиції:	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
інші фінансові інвестиції	1 128 608	2,8	1 109 680	1,8	-18 928	-1,0	98,3
Інші необоротні активи	107	0,0	0	0,0	-107	0,0	0,0
Усього за розділом I	19 320 447	47,7	23 499 048	37,9	4 178 601	-9,8	121,6
II. Оборотні активи							
Запаси	4 086 059	10,1	5 133 524	8,3	1 047 465	-1,8	125,6
Виробничі запаси	1 696 330	4,2	1 640 288	2,6	-56 042	-1,5	96,7
Незавершене виробництво	595 882	1,5	2 063 157	3,3	1 467 275	1,9	346,2

Готова продукція	1 793 376	4,4	1 429 594	2,3	-363 782	-2,1	79,7
Товари	471	0,0	485	0,0	14	0,0	103,0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	6 292 365	15,5	11 158 065	18,0	4 865 700	2,5	177,3
Дебіторська заборгованість за розрахунками:	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
за виданими авансами	762 251	1,9	745 589	1,2	-16 662	-0,7	97,8
з бюджетом	524 484	1,3	1 315 844	2,1	791 360	0,8	250,9
у тому числі з податку на прибуток	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
з нарахованих доходів	2 462	0,0	1 236	0,0	-1 226	0,0	50,2
із внутрішніх розрахунків	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
Інша поточна дебіторська заборгованість	7 560 490	18,7	17 845 366	28,8	10 284 876	10,1	236,0
Поточні фінансові інвестиції	700	0,0	0	0,0	-700	0,0	0,0
Гроші та їх еквіваленти	1 027 854	2,5	348 928	0,6	-678 926	-2,0	33,9
Готівка	12	0,0	0	0,0	-12	0,0	0,0
Рахунки в банках	1 027 834	2,5	348 918	0,6	-678 916	-2,0	33,9
Витрати майбутніх періодів	256 044	0,6	308 272	0,5	52 228	-0,1	120,4
Інші оборотні активи	647 241	1,6	1 630 937	2,6	983 696	1,0	252,0
Усього за розділом II	21 159 950	52,3	38 487 761	62,1	17 327 811	9,8	181,9
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	2 071	0,0	265	0,0	-1 806	0,0	12,8
Баланс	40 482 468	100,0	61 987 074	100,0	21 504 606	0,0	153,1

На кінець 2017 року у підприємства знизився обсяг абсолютно ліквідних активів (грошових коштів) на 678926 тис.грн. Впродовж 2017 року спостерігається зростання інших оборотних активів з 647241 тис.грн. на початок року до 1630937 тис.грн. на кінець 2017 року. Загальне зростання оборотних активів у вартісному вираженні становить 17 327 811 тис.грн., а у відсотках – 9,8%.

Темп росту балансової вартості майна у 2018 році складає 113,7% (табл. 2.4), що супроводжується подальшим нарощуванням обсягу господарської діяльності. Так, чистий дохід від реалізації продукції у 2018 році зріс на 12 406 932 тис.грн., темп його росту становить 126,54%. Питома вага необоротних активів впродовж 2018 року суттєво не змінилась, на початок року вона становила 37,9%, а на кінець року – 35,4%. Вагомий внесок у зростання обсягу майна внесли такі статті: первісна вартість основних засобів (+ 1 569 984 тис.грн.); вартість виробничих запасів (+ 570 878 тис.грн.); дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (+ 5 857 593 тис.грн.); дебіторська

заборгованість за виданими авансами (+538 268 тис.грн.); інша поточна дебіторська заборгованість (+1 013 775 тис.грн.). Суттєвих змін в структурі активів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2018 році не відбулось.

Таким чином, за період 2016 – 2018 рр. за результатами прогнозування складу та структури активів шляхом фінансового аналізу спостерігаються такі зміни у складі та структурі майна ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»: зростає балансова вартість майна; зростає питома вага оборотних активів з 37,5% на початок 2016 року до 64,6% на кінець 2018 р.; такі зміни супроводжуються зростанням чистого доходу від реалізації продукції у 2016 – 2017 рр. на 40,98%, а у 2017 – 2018 рр. на 26,54%; у підприємства стабільно зростає обсяг дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а також іншої поточної дебіторської заборгованості; також зростає дебіторська заборгованість за виданими авансами. Можемо констатувати, що обсяги господарської діяльності зростають і пропорційно зростає дебіторська заборгованість.

Таблиця 2.4

Аналіз активів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» за 2018 рік

Найменування статті	На початок звітного періоду		На кінець звітного періоду		Відхилення показників за звітний період		
	тис. грн	частка в активах, %	тис. грн	частка в активах, %	тис. грн	частка в активах, %	темп росту, %
I. Необоротні активи							
Нематеріальні активи:	20 346	0,0	68 133	0,1	47 787	0,1	334,9
первісна вартість	20 346	0,0	47 119	0,1	26 773	0,0	231,6
накопичена амортизація	0	0,0	-21 014	0,0	-21 014	0,0	0,0
Незавершені капітальні інвестиції	1 408 344	2,3	1 293 019	1,8	-115 325	-0,4	91,8
Основні засоби:	20 952 658	33,8	20 547 936	29,2	-404 722	-4,6	98,1
первісна вартість	20 952 658	33,8	22 522 642	32,0	1 569 984	-1,8	107,5
знос	0	0,0	-1 974 706	-2,8	-1 974 706	-2,8	0,0
Інвестиційна нерухомість:	8 020	0,0	6 741	0,0	-1 279	0,0	84,1
первісна вартість	8 020	0,0	6 741	0,0	-1 279	0,0	84,1
знос	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
Довгострокові фінансові інвестиції:	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
інші фінансові інвестиції	1 109 680	1,8	1 038 362	1,5	-71 318	-0,3	93,6
Усього за розділом I	23 499 048	37,9	24 928 897	35,4	1 429 849	-2,5	106,1
II. Оборотні активи							
Запаси	5 133 524	8,3	5 112 500	7,3	-21 024	-1,0	99,6
Виробничі запаси	1 640 288	2,6	2 211 166	3,1	570 878	0,5	134,8
Незавершене виробництво	2 063 157	3,3	1 097 094	1,6	-966 063	-1,8	53,2
Готова продукція	1 429 594	2,3	1 779 995	2,5	350 401	0,2	124,5

Товари	485	0,0	24 245	0,0	23 760	0,0	4 999,0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	11 158 065	18,0	17 015 658	24,1	5 857 593	6,1	152,5
Дебіторська заборгованість за розрахунками:	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
за виданими авансами	745 589	1,2	1 283 857	1,8	538 268	0,6	172,2
з бюджетом	1 315 844	2,1	894 464	1,3	-421 380	-0,9	68,0
у тому числі з податку на прибуток	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
з нарахованих доходів	1 236	0,0	1 963	0,0	727	0,0	158,8
із внутрішніх розрахунків	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
Інша поточна дебіторська заборгованість	17 845 366	28,8	18 859 141	26,8	1 013 775	-2,0	105,7
Поточні фінансові інвестиції	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
Гроші та їх еквіваленти	348 928	0,6	423 708	0,6	74 780	0,0	121,4
Готівка	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,0
Рахунки в банках	348 918	0,6	423 693	0,6	74 775	0,0	121,4
Витрати майбутніх періодів	308 272	0,5	286 391	0,4	-21 881	-0,1	92,9
Інші оборотні активи	1 630 937	2,6	1 658 514	2,4	27 577	-0,3	101,7
Усього за розділом II	38 487 761	62,1	45 536 196	64,6	7 048 435	2,5	118,3
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	265	0,0	551	0,0	286	0,0	207,9
Баланс	61 987 074	100,0	70 465 644	100,0	8 478 570	0,0	113,7

Питома вага власного капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» на початок 2016 року становить 52% (табл. 2.5), а на кінець року 49,9%, тобто капітал підприємства сформований практично у відношенні 50/50 власний до позикового капіталу. Це свідчить про нормальну фінансову стійкість підприємства.

Таблиця 2.5

Аналіз капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2016 році

Найменування статті	На початок звітного періоду		На кінець звітного періоду		Відхилення показників за звітний період		
	тис. грн	частка в пасивах, %	тис. грн	частка в пасивах, %	тис. грн	частка в пасивах, %	темп росту, %
I. Власний капітал							
Зареєстрований (пайовий) капітал	660 920	2,2	660 920	1,6	0	-0,6	100,0
Капітал у дооцінках	9 800 502	32,6	8 787 256	21,7	-1 013 246	-10,9	89,7
Додатковий капітал	-82 251	-0,3	-161 333	-0,4	-79 082	-0,1	196,1
Резервний капітал	506 200	1,7	506 200	1,3	0	-0,4	100,0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	4 772 435	15,9	10 392 611	25,7	5 620 176	9,8	217,8
Усього за розділом I	15 657 806	52,0	20 185 654	49,9	4 527 848	-2,2	128,9
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення							
Відстрочені податкові зобов'язання	1 273 399	4,2	914 766	2,3	-358 633	-2,0	71,8
Довгострокові кредити банків	741 223	2,5	797 778	2,0	56 555	-0,5	107,6

Інші довгострокові зобов'язання	43 162	0,1	45 053	0,1	1 891	0,0	104,4
Довгострокові забезпечення	1 054 036	3,5	1 254 424	3,1	200 388	-0,4	119,0
Цільове фінансування	555	0,0	479	0,0	-76	0,0	86,3
Усього за розділом II	3 112 375	10,3	3 012 500	7,4	-99 875	-2,9	96,8
III. Поточні зобов'язання і забезпечення							
Короткострокові кредити банків	2 690 828	8,9	2 985 146	7,4	294 318	-1,6	110,9
Поточна кредиторська заборгованість:							
за довгостроковими зобов'язаннями	18 589	0,1	14 645	0,0	-3 944	0,0	78,8
за товари, роботи, послуги	5 679 226	18,9	11 282 625	27,9	5 603 399	9,0	198,7
за розрахунками з бюджетом	472 291	1,6	170 520	0,4	-301 771	-1,1	36,1
за у тому числі з податку на прибуток	430 701	1,4	114 570	0,3	-316 131	-1,1	26,6
за розрахунками зі страхування	10 950	0,0	10 307	0,0	-643	0,0	94,1
за розрахунками з оплати праці	45 754	0,2	48 660	0,1	2 906	0,0	106,4
за одержаними авансами	10 475	0,0	21 322	0,1	10 847	0,0	203,6
за розрахунками з учасниками	13 974	0,0	13 974	0,0	0	0,0	100,0
Поточні забезпечення	89 943	0,3	98 428	0,2	8 485	-0,1	109,4
Доходи майбутніх періодів	419	0,0	394	0,0	-25	0,0	94,0
Інші поточні зобов'язання	2 291 268	7,6	2 638 293	6,5	347 025	-1,1	115,1
Усього за розділом III	11 323 717	37,6	17 284 314	42,7	5 960 597	5,1	152,6
Баланс	30 093 898	100,0	40 482 468	100,0	10 388 570	0,0	134,5

Важливою структурною складовою власного капіталу є нерозподілений прибуток. У підприємства впродовж 2016 року нерозподілений прибуток зростає з 4772435 тис.грн. на 01.01.2016 р. до 10392611 тис.грн. на 31.12.2016 р., тобто накопичення чистого прибутку становить 5620176 тис.грн. Така динаміка нерозподіленого прибутку свідчить про високий рівень фінансової стійкості підприємства та здатність формувати власні фінансові ресурси для розвитку підприємства. Сьогодні це є унікальними властивостями підприємства та ознакою його фінансової стабільності, конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості.

Підприємство має довгостроковий кредит, який на початок року складає 741223 тис.грн., а на кінець року 797778 тис.грн., впродовж 2016 року додаткового залучення довгострокових позикових коштів не відбувалось. Зміна залишку заборгованості – перехідна сума, що свідчить про рух коштів за цією заборгованістю.

Також підприємство має відстрочені податкові зобов'язання, які на кінець року становлять 914766 тис.грн.; інші довгострокові зобов'язання 45053 тис.грн.; довгострокові забезпечення 1254424 тис.грн.; цільове фінансування 479 тис.грн. Загальна сума довгострокової заборгованості на початок року складає 3112375 тис.грн., а на кінець року – 3 012500 тис.грн., темп росту загальної заборгованості складає 96,8%. Тобто впродовж 2016 р. суттєвих змін в складі та обсягах довгострокових зобов'язань у підприємства не відбувалось.

ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» має короткостроковий кредит, заборгованість за яким на початок року становить 2690828 тис.грн., а на кінець року 2985146 тис.грн., темп росту заборгованості складає 110,9%. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на початок року становить 5679226 тис.грн., на кінець року 11282625 тис.грн., темп росту заборгованості становить 198,7%, тобто підприємство активно залучає кошти тимчасово у поточний господарський оборот. Інші види поточної кредиторської заборгованості мають характер перехідних залишків за розрахунками по оплаті праці, по страхуванню, з одержаних авансів і т.д. Звертають на себе увагу інші поточні зобов'язання, які на початок року становили 2291268 тис.грн., а на кінець року 2638293 тис.грн., темп росту зобов'язань складає 115,1%. Питома вага короткострокових зобов'язань на початок року становить 37,6%, а на кінець року 42,7%.

В таблиці 2.6 представлений аналіз капіталу у 2017 році. Питома вага власного капіталу на початок року становить 49,9%, а на кінець року 42,3%. У 2017 році спостерігається зростання залишків капіталу в дооцінках на 2227536 тис.грн. Позитивною динамікою характеризується зміна обсягу нерозподіленого прибутку, який на початок року становив 10392611 тис.грн., а на кінець року 14049681 тис.грн., темп росту нерозподіленого прибутку складає 135,2%. Слід відмітити, що у 2017 році спостерігається уповільнення

темпу росту нерозподіленого прибутку (у 2016 році темп росту складав 217,8%).

В підсумку першого розділу пасиву балансу обсяг власного капіталу на початок року становить 20 185 654 тис.грн., а на кінець року 26 231 593 тис.грн.

Політика підприємства відносно довгострокового залучення грошових коштів у 2017 році практично не змінилась. Так, на початок року довгострокові зобов'язання склали 3 012 500 тис.грн., а на кінець року 3 409 429 тис.грн. Вагому питому частину у складі довгострокових зобов'язань мають відстрочені податкові зобов'язання та довгострокові забезпечення. Питома вага довгострокових зобов'язань на початок року становила 7,4%, а на кінець року 5,5%.

Поточні зобов'язання і забезпечення у сукупності на початок року складають 17 284 314 тис.грн., зокрема 2985146 тис.грн. короткострокові кредити банків; 11282625 тис.грн. кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; 2638293 тис.грн. інші поточні зобов'язання. На кінець 2017 року загальний обсяг поточних короткострокових зобов'язань складає 32346052 тис.грн., зокрема 3044256 тис.грн. короткострокові кредити банків; 26157728 тис.грн. кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; 2614290 тис.грн. інші поточні зобов'язання.

Таблиця 2.6

Аналіз капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2017 році

Найменування статті	На початок звітнього періоду		На кінець звітнього періоду		Відхилення показників за звітний період		
	тис. грн	частка в пасивах, %	тис. грн	частка в пасивах, %	тис. грн	частка в пасивах, %	темп росту, %
I. Власний капітал							
Зареєстрований (пайовий) капітал	660 920	1,6	660 920	1,1	0	-0,6	100,0
Капітал у дооцінках	8 787 256	21,7	11 014 792	17,8	2 227 536	-3,9	125,3
Додатковий капітал	-161 333	-0,4	0	0,0	161 333	0,4	0,0
Резервний капітал	506 200	1,3	506 200	0,8	0	-0,4	100,0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	10 392 611	25,7	14 049 681	22,7	3 657 070	-3,0	135,2
Усього за розділом I	20 185 654	49,9	26 231 593	42,3	6 045 939	-7,5	130,0
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення							

Відстрочені податкові зобов'язання	914 766	2,3	1 143 353	1,8	228 587	-0,4	125,0
Довгострокові кредити банків	797 778	2,0	655 095	1,1	-142 683	-0,9	82,1
Інші довгострокові зобов'язання	45 053	0,1	31 537	0,1	-13 516	-0,1	70,0
Довгострокові забезпечення	1 254 424	3,1	1 579 041	2,5	324 617	-0,6	125,9
Цільове фінансування	479	0,0	403	0,0	-76	0,0	84,1
Усього за розділом II	3 012 500	7,4	3 409 429	5,5	396 929	-1,9	113,2
III. Поточні зобов'язання і забезпечення							
Короткострокові кредити банків	2 985 146	7,4	3 044 256	4,9	59 110	-2,5	102,0
Поточна кредиторська заборгованість:							
за довгостроковими зобов'язаннями	14 645	0,0	13 516	0,0	-1 129	0,0	92,3
за товари, роботи, послуги	11 282 625	27,9	26 157 728	42,2	14 875 103	14,3	231,8
за розрахунками з бюджетом	170 520	0,4	295 621	0,5	125 101	0,1	173,4
за у тому числі з податку на прибуток	114 570	0,3	238 111	0,4	123 541	0,1	207,8
за розрахунками зі страхування	10 307	0,0	11 526	0,0	1 219	0,0	111,8
за розрахунками з оплати праці	48 660	0,1	58 119	0,1	9 459	0,0	119,4
за одержаними авансами	21 322	0,1	7 766	0,0	-13 556	0,0	36,4
за розрахунками з учасниками	13 974	0,0	13 974	0,0	0	0,0	100,0
Поточні забезпечення	98 428	0,2	128 887	0,2	30 459	0,0	130,9
Доходи майбутніх періодів	394	0,0	369	0,0	-25	0,0	93,7
Інші поточні зобов'язання	2 638 293	6,5	2 614 290	4,2	-24 003	-2,3	99,1
Усього за розділом III	17 284 314	42,7	32 346 052	52,2	15 061 738	9,5	187,1
Баланс	40 482 468	100,0	61 987 074	100,0	21 504 606	0,0	153,1

Слід зауважити, що у 2017 році підприємство дещо змінило фінансову політику відносно залучення короткострокових позикових джерел фінансування у господарський оборот підприємства. У зв'язку із цим питома вага цих джерел фінансування впродовж 2017 року зросла на 9,5%.

Таким чином, структура капіталу у 2017 році така: на початок року питома вага власного капіталу 49,9%; довгострокових позикових джерел 7,4%; короткострокових позикових джерел фінансування 42,7%; на кінець 2017 року питома вага власного капіталу 42,3%; довгострокових позикових джерел 4,9%; короткострокових позикових джерел фінансування 52,2%.

Зміни у складі та структурі капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2018 році представлені в табл. 2.7.

Питома вага власного капіталу на початок року становить 42,3%, на кінець 2018 року 45,1%. Чинник, що вплинув на зростання питомої ваги

власного капіталу це зростання нерозподіленого прибутку з 22,7% на початок року до 28,6% на кінець року.

У абсолютних величинах нерозподілений прибуток змінився з 14049681 тис.грн. на початок року до 19586620 тис.грн. на кінець року. Темп росту нерозподіленого прибутку складає 139,4%, тобто він прискорився у порівнянні з 2017 роком, що є позитивною тенденцією та свідчить про покращення структури балансу.

Знижується питома вага довгострокових зобов'язань в структурі капіталу з 5,5% на початок року до 4,4% на кінець 2018 року. В абсолютних величинах довгострокові зобов'язання на початок року становили 3 409 429 тис.грн., а на кінець року 3 006 951 тис.грн.

Питома вага короткострокових зобов'язань на початок року становить 52,2% або 32346052 тис.грн., а на кінець року 50,5% або 34548607 тис.грн., тобто і у 2018 році підприємство не знижує обсяг короткострокових залучених коштів у поточному господарському обороті. Обсяг короткострокових кредитів банків залишається постійним та складає 3044256 тис.грн. на початок року та 3016618 тис.грн. на кінець року. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на початок року становить 26157728 тис.грн. або 42,2%, а на кінець року 28767509 тис.грн. або 42%. Політика підприємства відносно залучення коштів контрагентів за господарською діяльністю є стабільною вже впродовж трьох років. Також стабільною є політика відносно обсягу інших поточних зобов'язань, які на початок року становили 2614290 тис.грн., а на кінець року 2374568 тис.грн.

Таблиця 2.7

Аналіз капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2018 році

Найменування статті	На початок звітного періоду		На кінець звітного періоду		Відхилення показників за звітний період		
	тис. грн	частка в пасивах, %	тис. грн	частка в пасивах, %	тис. грн	частка в пасивах, %	темп росту, %
I. Власний капітал							
Зареєстрований (пайовий) капітал	660 920	1,1	660 920	1,0	0	-0,1	100,0

Капітал у дооцінках	11 014 792	17,8	10 139 310	14,8	-875 482	-3,0	92,1
Резервний капітал	506 200	0,8	506 200	0,7	0	-0,1	100,0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	14 049 681	22,7	19 586 620	28,6	5 536 939	5,9	139,4
Усього за розділом I	26 231 593	42,3	30 893 050	45,1	4 661 457	2,8	117,8
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення							
Відстрочені податкові зобов'язання	1 143 353	1,8	923 959	1,3	-219 394	-0,5	80,8
Довгострокові кредити банків	655 095	1,1	342 679	0,5	-312 416	-0,6	52,3
Інші довгострокові зобов'язання	31 537	0,1	23 777	0,0	-7 760	0,0	75,4
Довгострокові забезпечення	1 579 041	2,5	1 716 163	2,5	137 122	0,0	108,7
Цільове фінансування	403	0,0	373	0,0	-30	0,0	92,6
Усього за розділом II	3 409 429	5,5	3 006 951	4,4	-402 478	-1,1	88,2
III. Поточні зобов'язання і забезпечення							
Короткострокові кредити банків	3 044 256	4,9	3 016 618	4,4	-27 638	-0,5	99,1
Поточна кредиторська заборгованість:							
за довгостроковими зобов'язаннями	13 516	0,0	13 516	0,0	0	0,0	100,0
за товари, роботи, послуги	26 157 728	42,2	28 767 509	42,0	2 609 781	-0,2	110,0
за розрахунками з бюджетом	295 621	0,5	87 408	0,1	-208 213	-0,3	29,6
за у тому числі з податку на прибуток	238 111	0,4	16 963	0,0	-221 148	-0,4	7,1
за розрахунками зі страхування	11 526	0,0	18 244	0,0	6 718	0,0	158,3
за розрахунками з оплати праці	58 119	0,1	83 159	0,1	25 040	0,0	143,1
за одержаними авансами	7 766	0,0	10 503	0,0	2 737	0,0	135,2
за розрахунками з учасниками	13 974	0,0	13 974	0,0	0	0,0	100,0
Поточні забезпечення	128 887	0,2	162 775	0,2	33 888	0,0	126,3
Доходи майбутніх періодів	369	0,0	353	0,0	-16	0,0	95,7
Інші поточні зобов'язання	2 614 290	4,2	2 374 568	3,5	-239 722	-0,7	90,8
Усього за розділом III	32 346 052	52,2	34 548 607	50,5	2 202 555	-1,7	106,8
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	0	0,0	302	0,0	302	0,0	0,0
Баланс	61 987 074	100,0	68 448 910	100,0	6 461 836	0,0	110,4

За результатами аналізу активів та капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» можна стверджувати, що структура активів та капіталу є відносно стабільною.

Аналіз структури активів та капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2016 – 2018 рр. представлено на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Динаміка структури капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2016 – 2018 рр.

Аналіз фінансових результатів за даними фінансової звітності здійснено за допомогою горизонтального і вертикального фінансового аналізу та представлено у табл. 2.8 – 2.9. Прибуток – це частина заново створеної вартості, виробленої і реалізованої, готової до розподілу. Підприємство одержує прибуток після того, як втілена у створеному продукті вартість пройде відповідну стадію обороту і набере грошової форми. Отже, об'єктивна основа існування прибутку пов'язана з необхідністю первинного розподілу додаткового продукту. Прибуток – це форма реалізації вартості в основному додаткового продукту. Однак прибуток включає і частину вартості необхідного продукту. Прибуток підприємств сфери матеріального виробництва – це частина національного доходу, що в результаті його первинного розподілу набирає форми чистого доходу підприємств.

Водночас прибуток – це підсумковий показник, результат фінансово-господарської діяльності підприємств як суб'єктів господарювання. Тому прибуток відбиває її результати і зазнає впливу багатьох чинників. Є особливості у формуванні прибутку підприємств залежно від сфери їхньої діяльності, галузі господарства, форми власності, розвитку ринкових відносин. Отже, на формування абсолютної суми прибутку підприємства

впливають результати, тобто ефективність його фінансово-господарської діяльності; сфера діяльності; галузь господарства; установлені законодавством умови обліку фінансових результатів. Аналіз фінансових результатів дає змогу стверджувати, що базові доміанти фінансової стабільності забезпечені:

– *фінансова стійкість* забезпечується абсолютним обсягом чистого прибутку, який у 2015 р. складає 1 804 968 тис.грн., у 2016 р. – 4 690 083 тис.грн.; у 2017 році – 3 348 549 тис.грн., у 2018 році – 4 719 209 тис.грн., тобто за весь період, що аналізується чистий прибуток зріс і має тенденцію до накопичення;

– *фінансова стабільність* забезпечується стабільним зростанням обсягу чистого доходу від реалізації продукції, який у 2015 р. складає 31 395 478 тис.грн., у 2016 р. – 33 158 709 тис.грн.; у 2017 р. – 46 746 886 тис.грн.; у 2018 р. – 59 153 818 тис.грн.; стабільність чистого доходу від реалізації продукції надає підприємству можливість планувати фінансову, операційну та інвестиційну діяльність у часі та просторі;

– *фінансова рівновага* забезпечується спроможністю підприємства планувати свої доходи і витрати у часі і забезпечувати своєчасне виконання всіх фінансових зобов'язань; такі висновки ми робимо на підставі аналізу показників платоспроможності та оборотності; так, тривалість фінансового циклу знизилась з 102 дн. у 2015 р. до 75 дн. у 2018 р. за рахунок оптимізації оборотності запасів, дебіторської та кредиторської заборгованостей;

– *фінансова надійність* розглядається як доміанта фінансової безпеки, яка забезпечується, на нашу думку, максимізацією рівня рентабельності власного капіталу за заданим рівнем фінансового ризику, тобто позитивним ефектом фінансового важеля.

Аналіз фінансових результатів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2016 – 2017 рр.

Стаття	Код рядка	Абсолютні величини		Питома вага статей у чистому доході від реалізації		Відхилення		
		за попередній період	За звітний період	за попередній період	за звітний період	в абсолютних величинах	в структурі	темпи росту, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	33158709	46746886	100,0	100,0	13588177	0,0	141,0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(23699479)	(38309499)	-71,5	-82,0	-14610020	-10,5	161,6
Валовий: прибуток	2090	9459230	8437387	28,5	18,0	-1021843	-10,5	89,2
Інші операційні доходи	2120	489298	204781	1,5	0,4	-284517	-1,1	41,9
Адміністративні витрати	2130	(711508)	(806736)	-2,1	-1,7	-95228	0,4	113,4
Витрати на збут	2150	(1840085)	(2153886)	-5,5	-4,6	-313801	0,9	117,1
Інші операційні витрати	2180	(333717)	(470612)	-1,0	-1,0	-136895	0,0	141,0
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	7063218	5210934	21,3	11,1	-1852284	-10,2	73,8
Інші фінансові доходи	2220	24563	28963	0,1	0,1	4400	0,0	117,9
Інші доходи	2240	27393	12402	0,1	0,0	-14991	-0,1	45,3
Фінансові витрати	2250	(1365189)	(880515)	-4,1	-1,9	484674	2,2	64,5
Інші витрати	2270	(44977)	(292282)	-0,1	-0,6	-247305	-0,5	649,8
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	5705008	4079502	17,2	8,7	-1625506	-8,5	71,5
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	(1014925)	(730953)	-3,1	-1,6	283972	1,5	72,0
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	4690083	3348549	14,1	7,2	-1341534	-6,9	71,4

Таблиця 2.9

Аналіз фінансових результатів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2017 – 2018 рр.

Стаття	Код рядка	Абсолютні величини		Питома вага статей у чистому доході від реалізації		Відхилення		
		за попередній період	За звітний період	за попередній період	за звітний період	в абсолютних величинах	в структурі	темпи росту, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	46746886	59153818	100,0	100,0	12406932	0,0	126,5
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(38309499)	(49414580)	-82,0	-83,5	-11105081	-1,5	129,0
Валовий: прибуток	2090	8437387	9739238	18,0	16,5	1301851	-1,5	115,4
Інші операційні доходи	2120	204781	556089	0,4	0,9	351308	0,5	271,6
Адміністративні витрати	2130	(806736)	(912790)	-1,7	-1,5	-106054	0,2	113,1
Витрати на збут	2150	(2153886)	(2486375)	-4,6	-4,2	-332489	0,4	115,4
Інші операційні витрати	2180	(470612)	(418812)	-1,0	-0,7	51800	0,3	89,0
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	5210934	6477350	11,1	11,0	1266416	-0,1	124,3
Інші фінансові доходи	2220	28963	117217	0,1	0,2	88254	0,1	404,7
Інші доходи	2240	12402	100	0,0	0,0	-12302	0,0	0,8
Фінансові витрати	2250	(880515)	(704229)	-1,9	-1,2	176286	0,7	80,0
Інші витрати	2270	(292282)	(220087)	-0,6	-0,4	72195	0,2	75,3
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	4079502	5670351	8,7	9,6	1590849	0,9	139,0
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	(730953)	(951142)	-1,6	-1,6	-220189	0,0	130,1
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	3348549	4719209	7,2	8,0	1370660	0,8	140,9

Рис. 2.4. Динаміка основних показників фінансових результатів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Таким чином, аналіз активів, капіталу та фінансових результатів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» свідчить про те, що структура балансу і фінансових результатів відповідає стандартам та свідчить про стабільність роботи підприємства.

2.3. Коефіцієнтний аналіз фінансової стабільності роботи підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Інформаційною базою для виконання розрахунків є «Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» від 19.01.2006 № 14 [44]. Ці Методичні рекомендації розроблені з метою забезпечення однозначності підходів при оцінці фінансово-господарського стану підприємств, виявленні ознак поточної, критичної чи надкритичної їх неплатоспроможності та ознак дій, передбачених статтями 156² – 156⁴ Кримінального кодексу України, – приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до

банкрутства, а також для своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення випереджувальних заходів щодо запобігання банкрутству підприємства та прийняття ефективних управлінських рішень.

Коефіцієнт фінансової автономії за твердженням аналітиків повинен бути більше 0,5. На початок 2016 року коефіцієнт фінансової автономії дорівнює 0,52, тобто має місце співвідношення: $\frac{\text{Власний капітал}}{\text{залучений капітал}} = \frac{50\%}{50\%}$. Таке співвідношення є оптимальним з точки зору відносної незалежності підприємства від позикових коштів, але в реальному бізнесі відбувається не завжди так. Впродовж 2016 року рівень показника знижується на 0,42, а в 2018 році зростає до 0,44. Але ми не можемо стверджувати, що підприємство погіршило рівень своєї фінансової стійкості до того, як проаналізуємо весь комплекс показників. Тому, на даному етапі аналізу вважаємо, що підприємство є фінансово стійким.

Коефіцієнт фінансової залежності на початок 2016 року становить 1,922, на кінець року – 2,006, на кінець 2017 року 2,363, а на кінець 2018 року 2,281, тобто впродовж аналізованого періоду спостерігається зростання залежності підприємства від короткострокових позикових коштів, але ця залежність знаходиться в межах допустимої.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу свідчить про те, яка частина власного капіталу капіталізована, а яка перебуває у такій формі, що можна маневрувати цією частиною в ході нормальної господарської діяльності. Коефіцієнт маневреності власного капіталу на початок 2016 року має від'ємне значення (-0,201) та свідчить про капіталізацію власного капіталу. Впродовж 2016 року коефіцієнт має рівень 0,043 – 0,061, тобто невелика частка власного капіталу перебуває у мобільній формі; на кінець 2017 року коефіцієнт дорівнює 0,193, тобто частка власного капіталу в мобільній формі зростає. Все це свідчить про зростання ефективності використання власного капіталу ПАТ

ЗМК «Запоріжсталь». В ході аналізу капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» ми наголошували на тому, що впродовж 2016 – 2018 рр. у підприємства зростає його залежність від короткострокових позикових коштів.

Таблиця 2.10

Коефіцієнтний аналіз фінансової стійкості (стабільності) ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Основний показник, одиниця виміру	2016 рік			2017 рік			2018 рік		
	на початок року	на кінець року	відхилення за рік	на початок року	на кінець року	відхилення за рік	на початок року	на кінець року	відхилення за рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
коефіцієнт покриття запасів	1,556	2,590	1,034	2,590	3,749	1,159	3,749	4,256	0,507
коефіцієнт фінансової автономії	0,520	0,499	-0,021	0,499	0,423	-0,076	0,423	0,438	0,015
коефіцієнт фінансової залежності	1,922	2,006	0,084	2,006	2,363	0,357	2,363	2,281	-0,082
коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,201	0,043	0,244	0,043	0,104	0,061	0,104	0,193	0,089
коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,480	0,501	0,021	0,501	0,577	0,076	0,577	0,533	-0,044
коефіцієнт структури довгострокових вкладень	0,166	0,156	-0,010	0,156	0,145	-0,011	0,145	0,121	-0,024
коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,166	0,106	-0,060	0,130	0,093	-0,037	0,115	0,073	-0,042
коефіцієнт структури позикового капіталу	0,216	0,148	-0,068	0,148	0,095	-0,053	0,095	0,080	-0,015
коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	0,922	1,006	0,084	1,006	1,363	0,357	1,363	1,216	-0,147
показник фінансового левериджу	0,922	1,006	0,084	1,006	1,363	0,357	1,363	1,281	-0,082

Це підтверджує рівень коефіцієнту концентрації позикового капіталу. Розрахунок показника концентрації позикового капіталу проводиться шляхом ділення поточних і довгострокових зобов'язань компанії на суму активів. На початок 2016 року він становить 0,48, на кінець року 0,501, на кінець 2017 року – 0,577, а на кінець 2018 року – 0,533. Тобто за аналізований період залежність підприємства від позикового капіталу зростає, але не критично, що суттєво не вплинуло на рівень фінансової стійкості ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».

Коефіцієнт структури довгострокових вкладень показує яка частина основних засобів та інших необоротних активів фінансується зовнішніми інвесторами. Ми бачимо, що впродовж 2016 – 2018 рр. цей показник має достатньо не високий рівень і поступово знижується з 0,166 на початок 2016 р. до 0,121 на кінець 2018 р.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів на початок 2016 року дорівнює 0,166, на кінець року – 0,106, на кінець 2017 року – 0,093, а на кінець 2018 року – 0,073, тобто поступово відбувається зниження питомої ваги довгострокових позикових коштів в структурі капіталу підприємства. Акцент переміщується в бік залучення короткострокових позикових коштів.

Коефіцієнт структури позикового капіталу показує яку частину в позиковому капіталі підприємства становлять довгострокові пасиви. На ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» залучають довгострокові позикові пасиви до господарської діяльності, але за період 2016 – 2018 рр. ця частка знизилась і рівень коефіцієнту на початок 2016 р. становив 0,216, а на кінець 2018 р. вже лише 0,08. Аналіз трьох останніх коефіцієнтів показує, що залежність підприємства від позикових коштів поступово знижується.

Важливим етапом аналізу фінансової стабільності підприємства є аналіз показників рентабельності, які свідчать про ефективність використання майна, ефективність цінової політики, ефективність комерційної діяльності. Рентабельність продукції підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2015 році становить 33,1%, що з точки зору економіки підприємства є достатнім рівнем

рентабельності. У 2016 році цей показник зростає до 39,9% та є найбільш ефективним за всі роки, що досліджується діяльність підприємства. Вже у 2017 році рентабельність продукції становить лише 22%, але таким рівнем рентабельності не може похизуватись ні одне підприємство Запорізької області, тому вважаємо, що і у 2017 році підприємство працювало ефективно на ринку його товарної продукції.

Таблиця 2.11

Показники рентабельності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Основний показник, одиниця виміру	2016 рік			2017 рік			2018 рік		
	2015 р.	2016 р.	+, -	2016 р.	2017 р.	+, -	2017 р.	2018 р.	+, -
рентабельність продукції, %	33,1	39,9	6,8	39,9	22,0	-17,9	22,0	19,7	-2,3
рентабельність діяльності, %	5,7	14,1	8,4	14,1	7,2	-7,0	7,2	8,0	0,8
рентабельність активів, %	6,8	13,3	6,5	13,3	6,5	-6,8	6,5	7,1	0,6
рентабельність сукупного капіталу, %	6,8	13,3	6,5	13,3	6,5	-6,8	6,5	7,2	0,7
рентабельність власного капіталу, %	13,7	26,2	12,5	26,2	14,4	-11,7	14,4	16,5	2,1
період окупності власного капіталу	7,301	3,82	-3,480	3,821	6,93	3,110	6,931	6,05	-0,879

У 2018 році рентабельність продукції становила 19,7%, тобто спостерігається негативна тенденція зниження конкурентних позицій підприємства на товарному ринку. Позитивним є той факт, що впродовж досліджуваного періоду 2015 – 2016 рр. ми спостерігаємо зростання ефективності використання активів. Рентабельність активів зросла з 6,8% до 13,3%, що пояснюється підвищенням завантаження виробничих потужностей підприємства та сприятливою ціновою позицією підприємства на товарному ринку. Але вже до кінця 2017 року рентабельність активів знизилась до 6,5%, а до кінця 2018 року – зросла лише до рівня 7,1%, тобто досягла рівня 2015 року.

Слід зауважити, що позитивною є динаміка та тенденція росту рентабельності власного капіталу. Так, рентабельність власного капіталу ПАТ

ЗМК «Запоріжсталь» у 2015 році дорівнює 13,7%, у 2016 році – 26,2%, у 2017 році – 14,4%, а у 2018 році – 16,5%. Знову ми спостерігаємо закономірність найбільш ефективної роботи у 2016 році, але за підсумками роботи у 2018 році рівень рентабельності власного капіталу вище за рівень 2015 р. та 2017 р. Також ми з'ясували, що впродовж досліджуваного періоду прискорюється період окупності власного капіталу, а саме: у 2015 році він складає 7,3 р., у 2016 р. – 3,8 р.; у 2017 р. – 6,9 р.; у 2018 р. – 6 р., тобто в більш короткий проміжок часу власники підприємства отримують приріст власного капіталу, інвестованого у господарську діяльність ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».

Потрібно зауважити, що впродовж 2016 – 2018 рр. прискорюється період окупності власного капіталу, у 2015 році він складає 7,3 р., у 2016 році 3,8 р., що є найкращим результатом, у 2017 році 6,9 р., а в 2018 році 6 р., тобто власники в більш короткий проміжок отримають приріст власного капіталу.

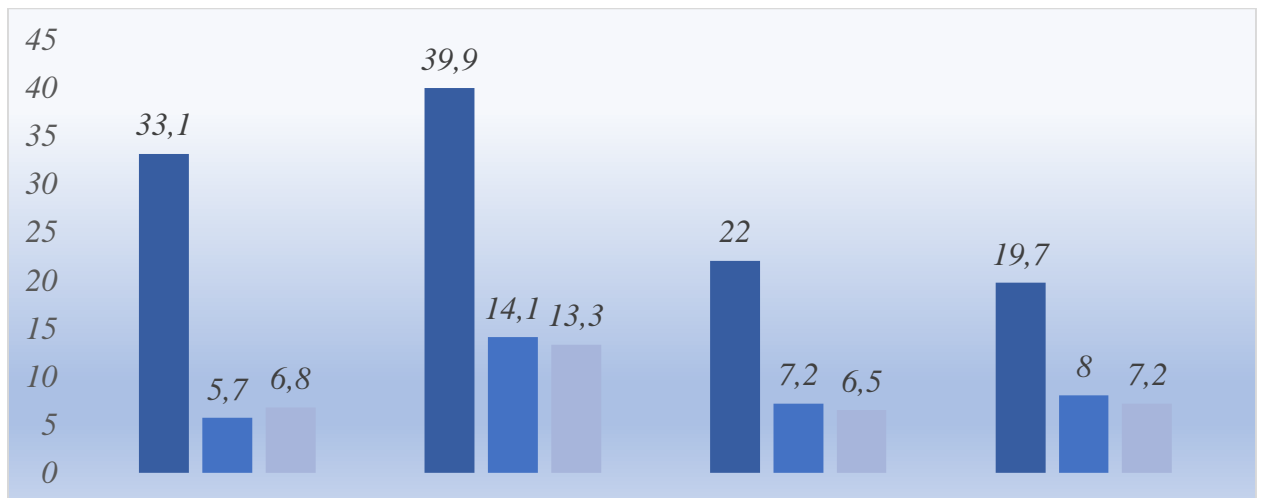

Рис. 2.5. Динаміка показників рентабельності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» впродовж 2015 – 2018 рр.

В цілому можна зробити висновок, що ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» є достатньо рентабельним підприємством, і в цій галузі залишається лідером в Запорізькій області, але існують певні негативні тенденції, які потребують додаткового аналізу. Помітним є те, що найбільш ефективним був 2016 рік, а

впродовж 2017 – 2018 рр. спостерігались негативні тенденції, які потребують прийняття управлінських рішень та недопущення погіршення функціонування підприємства в цілому.

Висновки до розділу 2

ПАТ МК «Запоріжсталь» – підприємство з повним металургійним циклом, яке займає лідируючі місця по виробництву сталі в Україні, обсягам експорту, постачанням валюти, а також податковим відрахуванням. Діяльність підприємства пов'язана з виробництвом та збутом агломерату, чавуну, сталі та феросплавів, чорних та кольорових металів, металоконструкції, холодного та гарячого листового прокату з вуглецевих та нержавіючих сталей, гнутих профілей, труб, фітінгів для труб зі сталі, жерсті, кисню, азоту, інертних газів, іншої виробничої металургійної продукції.

На ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» впроваджується програма з підвищення ефективності та модернізації виробництва, зниження собівартості продукції та екологічної модернізації виробничих фондів. Пріоритетними завданнями ПАТ МК «Запоріжсталь» є випуск високоякісної продукції при забезпеченні безпечних умов праці персоналу, мінімізації впливів на навколишнє природне середовище, захист здоров'я населення, що проживає в Запорізькій області і підвищення енергоефективності.

Фінансові результати діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» значною мірою залежать від світових цін та попиту на сталь і металургійні вироби, залізну руду та вугілля. На ціни металургійних виробів впливає безліч факторів, включаючи глобальні економічні умови, попит, світові виробничі потужності, коефіцієнт використання потужностей, витрати на сировину, обмінні курси валют та вдосконалення процесів виготовлення сталі.

Динаміка основних фінансових результатів ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» виконаний на підставі даних фінансової звітності і показує, що темп росту собівартості реалізованої продукції у 2016 – 2017 рр. складає 161,65% та

випереджує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (140,98%), що свідчить про неефективну політику управління витратами, що відносяться до собівартості. Це також свідчить про зниження обсягу власних фінансових ресурсів підприємства. У цьому ж періоді темп росту валового прибутку, операційного прибутку та чистого прибутку менше 100%, тобто абсолютні показники прибутку знижуються, а прибуток є головним фінансовим ресурсом розвитку підприємства.

У 2018 р. у порівнянні з 2017 р. темп росту собівартості складає 128,99%, він перевищує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (126,54%), але не суттєво, що позитивно позначилось на темпі росту валового прибутку (він склав 92,6%), але темп росту операційного прибутку та чистого прибутку значно нижче за показники попереднього періоду.

Ми бачимо, що зростання собівартості реалізованої продукції відбувається більш високими темпами, що негативно впливає на валовий прибуток ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Так, зростання чистого доходу у 2017 р. на 40,98%, а собівартості реалізованої продукції на 61,65% призвело до зниження валового прибутку (темپ його росту 89,2%). Аналогічна ситуація спостерігається у 2018 році. Темп росту чистого доходу від реалізації нижче за темп росту собівартості реалізованої продукції (126,54% проти 128,99%), темп росту валового прибутку становить 92,6%. Аналогічна тенденція спостерігається на рівні операційного прибутку (темп росту у 2016 – 2017 рр. становить 73,78%, а у 2017 – 2018 рр. 40,98%) та на рівні чистого прибутку (темп росту у 2016 – 2017 рр. становить 71,4%, а у 2017 – 2018 рр. 53,9%).

Таким чином, за період 2016 – 2018 рр. при рості чистого доходу від реалізації продукції спостерігається зниження всіх показників прибутку: валового, операційного та чистого. Зауважимо, що саме чистий прибуток є джерелом інвестиційного та інноваційного розвитку підприємства, тому в аналізованому періоді ми спостерігаємо зниження фінансових можливостей

підприємства для розвитку, що спричинено зниженням обсягів власних фінансових ресурсів.

За період 2016 – 2018 рр. за результатами прогнозування складу та структури активів шляхом фінансового аналізу спостерігаються такі зміни у складі та структурі майна ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»: зростає балансова вартість майна; зростає питома вага оборотних активів з 37,5% на початок 2016 року до 64,6% на кінець 2018 р.; такі зміни супроводжуються зростанням чистого доходу від реалізації продукції у 2016 – 2017 рр. на 40,98%, а у 2017 – 2018 рр. на 26,54%; у підприємства стабільно зростає обсяг дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а також іншої поточної дебіторської заборгованості; також зростає дебіторська заборгованість за виданими авансами. Можемо констатувати, що обсяги господарської діяльності зростають і пропорційно зростає дебіторська заборгованість.

Питома вага власного капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» на початок 2016 року становить 52%, а на кінець року 49,9%, тобто капітал підприємства сформований практично у відношенні 50/50 власний до позикового капіталу. Це свідчить про нормальну фінансову стійкість підприємства.

Важливою структурною складовою власного капіталу є нерозподілений прибуток. У підприємства впродовж 2016 року нерозподілений прибуток зростає з 4772435 тис.грн. на 01.01.2016 р. до 10392611 тис.грн. на 31.12.2016 р., тобто накопичення чистого прибутку становить 5620176 тис.грн. Така динаміка нерозподіленого прибутку свідчить про високий рівень фінансової стійкості підприємства та здатність формувати власні фінансові ресурси для розвитку підприємства. Сьогодні це є унікальними властивостями підприємства та ознакою його фінансової стабільності, конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості.

Підприємство має довгостроковий кредит, який на початок року складає 741223 тис.грн., а на кінець року 797778 тис.грн., впродовж 2016 року додаткового залучення довгострокових позикових коштів не відбувалось.

Зміна залишку заборгованості – перехідна сума, що свідчить про рух коштів за цією заборгованістю.

Також підприємство має відстрочені податкові зобов'язання, які на кінець року становлять 914766 тис.грн.; інші довгострокові зобов'язання 45053 тис.грн.; довгострокові забезпечення 1254424 тис.грн.; цільове фінансування 479 тис.грн. Загальна сума довгострокової заборгованості на початок року складає 3112375 тис.грн., а на кінець року – 3 012500 тис.грн., темп росту загальної заборгованості складає 96,8%. Тобто впродовж 2016 р. суттєвих змін в складі та обсягах довгострокових зобов'язань у підприємства не відбувалось.

ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» має короткостроковий кредит, заборгованість за яким на початок року становить 2690828 тис.грн., а на кінець року 2985146 тис.грн., темп росту заборгованості складає 110,9%. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на початок року становить 5679226 тис.грн., на кінець року 11282625 тис.грн., темп росту заборгованості становить 198,7%, тобто підприємство активно залучає кошти тимчасово у поточний господарський оборот. Інші види поточної кредиторської заборгованості мають характер перехідних залишків за розрахунками по оплаті праці, по страхуванню, з одержаних авансів і т.д. Звертають на себе увагу інші поточні зобов'язання, які на початок року становили 2291268 тис.грн., а на кінець року 2638293 тис.грн., темп росту зобов'язань складає 115,1%. Питома вага короткострокових зобов'язань на початок року становить 37,6%, а на кінець року 42,7%.

Слід відмітити, що у 2017 році спостерігається уповільнення темпу росту нерозподіленого прибутку (у 2016 році темп росту складав 217,8%).

Політика підприємства відносно довгострокового залучення грошових коштів у 2017 році практично не змінилась. Так, на початок року довгострокові зобов'язання склали 3 012 500 тис.грн., а на кінець року 3 409 429 тис.грн. Вагому питому частину у складі довгострокових зобов'язань мають

відстрочені податкові зобов'язання та довгострокові забезпечення. Питома вага довгострокових зобов'язань на початок року становила 7,4%, а на кінець року 5,5%.

Поточні зобов'язання і забезпечення у сукупності на початок року складають 17 284 314 тис.грн., зокрема 2985146 тис.грн. короткострокові кредити банків; 11282625 тис.грн. кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; 2638293 тис.грн. інші поточні зобов'язання. На кінець 2017 року загальний обсяг поточних короткострокових зобов'язань складає 32346052 тис.грн., зокрема 3044256 тис.грн. короткострокові кредити банків; 26157728 тис.грн. кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; 2614290 тис.грн. інші поточні зобов'язання.

Слід зауважити, що у 2017 році підприємство дещо змінило фінансову політику відносно залучення короткострокових позикових джерел фінансування у господарський оборот підприємства. У зв'язку із цим питома вага цих джерел фінансування впродовж 2017 року зросла на 9,5%.

Таким чином, структура капіталу у 2017 році така: на початок року питома вага власного капіталу 49,9%; довгострокових позикових джерел 7,4%; короткострокових позикових джерел фінансування 42,7%; на кінець 2017 року питома вага власного капіталу 42,3%; довгострокових позикових джерел 4,9%; короткострокових позикових джерел фінансування 52,2%.

Питома вага власного капіталу на початок року становить 42,3%, на кінець 2018 року 45,1%. Чинник, що вплинув на зростання питомої ваги власного капіталу це зростання нерозподіленого прибутку з 22,7% на початок року до 28,6% на кінець року.

У абсолютних величинах нерозподілений прибуток змінився з 14049681 тис.грн. на початок року до 19586620 тис.грн. на кінець року. Темп росту нерозподіленого прибутку складає 139,4%, тобто він прискорився у порівнянні з 2017 роком, що є позитивною тенденцією та свідчить про покращення структури балансу.

Знижується питома вага довгострокових зобов'язань в структурі капіталу з 5,5% на початок року до 4,4% на кінець 2018 року. В абсолютних величинах довгострокові зобов'язання на початок року становили 3 409 429 тис.грн., а на кінець року 3 006 951 тис.грн.

Питома вага короткострокових зобов'язань на початок року становить 52,2% або 32346052 тис.грн., а на кінець року 50,5% або 34548607 тис.грн., тобто і у 2018 році підприємство не знижує обсяг короткострокових залучених коштів у поточному господарському обороті. Обсяг короткострокових кредитів банків залишається постійним та складає 3044256 тис.грн. на початок року та 3016618 тис.грн. на кінець року. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на початок року становить 26157728 тис.грн. або 42,2%, а на кінець року 28767509 тис.грн. або 42%. Політика підприємства відносно залучення коштів контрагентів за господарською діяльністю є стабільною вже впродовж трьох років. Також стабільною є політика відносно обсягу інших поточних зобов'язань, які на початок року становили 2614290 тис.грн., а на кінець року 2374568 тис.грн.

За результатами аналізу активів та капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» можна стверджувати, що структура активів та капіталу є відносно стабільною.

Аналіз фінансових результатів дає змогу стверджувати, що базові домінанти фінансової стабільності забезпечені:

- *фінансова стійкість* забезпечується абсолютним обсягом чистого прибутку, який у 2015 р. складає 1 804 968 тис.грн., у 2016 р. – 4 690 083 тис.грн.; у 2017 році – 3 348 549 тис.грн., у 2018 році – 4 719 209 тис.грн., тобто за весь період, що аналізується чистий прибуток зріс і має тенденцію до накопичення;
- *фінансова стабільність* забезпечується стабільним зростанням обсягу чистого доходу від реалізації продукції, який у 2015 р. складає 31 395 478 тис.грн., у 2016 р. – 33 158 709 тис.грн.; у 2017 р. – 46 746 886 тис.грн.; у 2018 р. – 59 153 818 тис.грн.; стабільність чистого

доходу від реалізації продукції надає підприємству можливість планувати фінансову, операційну та інвестиційну діяльність у часі та просторі;

- *фінансова рівновага* забезпечується спроможністю підприємства планувати свої доходи і витрати у часі і забезпечувати своєчасне виконання всіх фінансових зобов'язань; такі висновки ми робимо на підставі аналізу показників платоспроможності та оборотності; так, тривалість фінансового циклу знизилась з 102 дн. у 2015 р. до 75 дн. у 2018 р. за рахунок оптимізації оборотності запасів, дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- *фінансова надійність* розглядається як домінанта фінансової безпеки, яка забезпечується, на нашу думку, максимізацією рівня рентабельності власного капіталу за заданим рівнем фінансового ризику, тобто позитивним ефектом фінансового важеля.

За результатами коефіцієнтного аналізу можна узагальнити висновки таким чином: ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» є достатньо рентабельним підприємством, і в цій галузі залишається лідером в Запорізькій області, але існують певні негативні тенденції, які потребують додаткового аналізу. Помітним є те, що найбільш ефективним був 2016 рік, а впродовж 2017 – 2018 рр. спостерігались негативні тенденції, які потребують прийняття управлінських рішень та недопущення погіршення функціонування підприємства в цілому.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ І ПОСТВОЄННОГО ПЕРІОДУ

3.1. Проблеми функціонування галузей промисловості в Україні в умовах воєнного часу: факти і прогнози на 2023 рік

Повномасштабна війна, розв'язана РФ проти України, спричинила значну кризу в промисловості. Причини цьому три [45]:

- *безпекова ситуація (постійні обстріли окупантами цивільної і виробничої інфраструктури);*
- *труднощі із логістикою, особливо для експортоорієнтованих галузей – АПК, ГМК і т.д.;*
- *брак обігових коштів.*

У перші місяці війни не працювало понад 40% підприємств, тисячі людей втратили джерела доходу. Загалом через вторгнення Росії Україна втратила від 5 до 7 млн. робочих місць. За підсумками першого кварталу 2022 року промисловість скоротила виробництво на 34%, будівництво – на 47%, гірничо-металургійний комплекс – на 53%. ВВП – мінус 15,1%, прогнозне падіння за підсумками року – 35%.

Гірничо – металургійний комплекс. У червні, згідно даних «Укрметалургпром», виробництво сирової сталі в Україні становило 300 тис т, що на 25% менше ніж в травні. Середній рівень завантаження виробничих потужностей працюючих підприємств складав 25-28%. Варто очікувати подальшого зменшення обсягів виробництва сталі в липні та серпні, наголошує партнер УСПП ГМК-Центр. Обсяг експорту залізородної сировини з України минулого місяця склав 1,7 млн т, що на 23% менше, ніж в травні.

Падіння попиту на внутрішньому ринку через військові дії на 90%, зростання цін на вантажні залізничні перевезення на 70%, простої вагонів на кордоні до 60-90 діб через заблокованість морських портів – всі ці фактори негативно впливають на становище виробників, які продовжили свою діяльність.

Агропромисловий комплекс. Кінцева вартість перевезення однієї тони зерна залізницею збільшилася вдвічі-втричі – до \$120, також аграрії скаржаться на нестачу порожніх зерновозів, черги на кордоні, падіння світових цін на зерно і олійні. При цьому виробники стикаються із значними загрозами в діяльності – фермери збирають врожай, незважаючи на російські обстріли та заміновані армією рф поля (Південь і Схід України). Через це, а також той факт, що рф тимчасово окупувала частину територій на півдні і сході, аграрії зберуть трохи менший врожай – до 70 млн. тон. Втім, проблемою є не це, а наявність ще 20 млн. тон попереднього врожаю 2021 року, і вкрай низькі показники експорту сухопутними шляхами – до 2,5 млн. тон щомісяця. Якщо так піде далі, то наявне зерно експортуватимуть 3 роки. Відтак, фермерам нізвідки буде брати кошти для проведення наступних посівних. Частина може оголосити банкрутство, якщо ситуація не покращиться.

При цьому немає певності в тому, що підписана в Стамбулі угода про розблокування морських портів України для вивозу зерна дасть змогу це зробити. Рф явно бажає зірвати зафіксоване на папері, про це свідчить обстріл одеського порту на наступний день після укладення угоди. Тому УСПП пропонує уряду кілька варіантів збільшення пропускнуої здатності експорту залізницею (розширення пунктів пропуску, додаткові термінали для зберігання на кордоні, адаптація колії в прикордонні тощо), а також подальше покращення інфраструктури придунайських портів.

Плюс – наявне зерно в Україні потрібно спрямувати і на внутрішню переробку. Ми купуємо турецьке борошно, вироблене з вітчизняного зерна, то

чи варто запускати таку довжелезну логістику? Низка інвестицій – і переробна галузь країни запрацює, так само як і комбікормові заводи, тваринництво і т.д.

Добувна промисловість. Тут варто враховувати безпекові питання: понад 90% родовищ корисних копалин та газу на сході, півдні України перебувають під загрозою ударів агресора – рф.

Зрозуміло, що потрібно збільшувати видобуток власного газу, таку задачу уряд також ніби поставив. Втім, Україна протягом першого півріччя 2022р видобула понад 9,3 млрд куб м природного газу, це на 4,5% менше, ніж за аналогічний період минулого року. У розрізі року експерти прогнозують падіння видобутку на 10-15%.

Зараз в сховищах є трохи більше 11 млрд. кубометрів газу. Між КМУ та Нафтогазом точиться дискусія з приводу обсягів природного газу в сховищах, не визначені джерела фінансових ресурсів для закупівлі блакитного палива. Це вже призвело до дефолту компанії по євробондам. УСПП наполягає, щоб НАК і уряд спільно проводили консультації із кредиторами щодо реструктуризації виплат і таким чином вивели «Нафтогаз» із стану дефолту.

Проблема також в тому, що, окрім власне війни, високе податкове навантаження на видобувну галузь дало низькі показники видобутку. Зараз потрібно підтримувати надрокористувачів, шукати спільні із бізнесом рішення. Для дослідження і розробки нового родовища потрібен час та мільйонні інвестиції. У цьому зацікавлений не тільки бізнес, але й держава, адже йдеться про енергетичну безпеку та проходження надзвичайно складного опалювального сезону 2022/2023.

Нафтопереробна і хімічна промисловість. Вітчизняна нафтопереробна галузь не працює через знищення потужностей. Виробництво азотних добрив скоротилося в 5 разів із початку повномасштабного вторгнення на тлі зупинки ключових підприємств та руйнування окремих потужностей.

Машинобудування. Одна із галузей, що постраждали найбільше від воєнних дій: рф прицільно обстрілювала не тільки підприємства сфери ОПК,

але й ремонтні заводи, інші індустріальні виробничі майданчики. Через це значна частина промислових гігантів не працює, інші знаходяться в процесі релокації.

Загалом переїзд в більш безпечні західний та центральний регіони завершило близько 700 підприємств. На думку Українського союзу промисловців і підприємців (далі УСПП), це низькі показники, а програму релокації потрібно вдосконалити, зважаючи на той факт, що переміщення великих промислових майданчиків – це окремий бізнес-план, де активну роль має взяти на себе саме держава.

Харчова промисловість. Тут ситуація неоднорідна, та залежить від регіону знаходження підприємства. Так, Західно – центральні області показують приріст активності в цій галузі. Через брак сировини – овочів і фруктів, які традиційно постачалися з півдня України, деякі виробники вдало переорієнтувалися. До прикладу, один із сокопереробних заводів Рівненщини переобладнав свою лінію під випуск м'ясної консервованої продукції, що йде, у тому числі, і на потреби армії.

Натомість в прифронтових зонах підприємства змушені призупиняти виробництво. Виробництво соняшникової олії становить 30-40% від довоєнного рівня через проблеми з експортом. Почала відновлюватися і м'ясопереробна галузь. Окремі виробники курятини повернулися до довоєнних обсягів [45].

Перш за все, варто сказати, що промисловці і підприємці очікують фази відновлення вже з наступного – 2023 року. Ми не можемо спрогнозувати терміни закінчення війни, проте поставки західної зброї (хай і повільними темпами) і виключні таланти наших захисників із ЗСУ дають нам обережну надію на подальшу позитивну для нас динаміку. Зараз ми фактично отримали перемогу в другій фазі війни (як і в першій, коли відбили наступ на Київ і північ країни). Попереду, безумовно, складний зимовий період, але з його

подоланням економічна активність в тих областях, де не ведуться бойові дії – буде значно пожвавлюватися.

Однією з передумов цьому стануть кредити, гранти, донорські кошти Євросоюзу, G7 на відновлення української економіки, інфраструктури, розвиток малого підприємництва, декарбонізацію тощо. В позитивному сценарії може йтися про 50 млрд. доларів в рік. На нашу переконливу думку найбільш відчутне пожвавлення буде у будівельній галузі і інфраструктурі. Сюди піде лєвова частка інвестицій, чимало проєктів здійснюватимуться в кооперації із європейськими компаніями. Після цього така тенденція збережеться і інтеграція ринків стане ще більш відчутною.

Друге – це оборонно-промисловий комплекс. Вітчизняні ракетні комплекси «Вільхи», «Нептун», безпілотники «Лелека» і т.д. зарекомендували себе якнайкраще під час воєнних дій та оборони України. Безумовно, агресія рф спричинить структурні зміни в бюджетах багатьох країн, які подвоять (а то і потроять) видатки на власні ОПК. І тут в Україні є значні перспективи, оскільки маємо і розробки, і досвід використання всіх цих технологій в умовах реальної війни. Тим більше, що рф як загроза лишиться – навіть після нашої перемоги потрібно буде думати, яким чином максимально укріпити власну обороноздатність.

За умови вирішення проблем із логістикою (розблокування портів та безумовний контроль за ними України та ООН) непогано себе почуватиме аграрний сектор. Війна рф проти України оголила продовольчу нестабільність в світі та так званий «ефект метелика» на доволі заможні країни.

Спричинене війною підвищення цін на енергоресурси і продукти харчування стане основою високої споживчої інфляції за підсумками 2022 р., що прогнозується на рівні 5,7% у країнах з розвиненою економікою; 8,7% – у країнах з ринками, що формуються; 13,9% – у країнах, що розвиваються, з низьким рівнем доходу.

УСПП наполягає на тому, щоб Україна відходила від сировинної структури економіки, що вже скомпрометувала себе, та натомість розвивала переробні галузі промисловості, а також індустріально-інноваційні сектори.

Варто відзначити, що, прогнозовано, в розвинених країнах світу політика локалізації виробництва стане жорсткішою. В контексті очікуваного промислового безвізу та набуття членства України в ЄС це набуває актуального характеру. Якщо в ОПК, інформаційних технологіях (ІТ) ми очікуємо потужної кооперації, то транспортне машинобудування, наприклад, потрібно буде простимулювати, спираючись на вже діючий Закон про локалізацію виробництва [46]. 14 липня 2022 року набрав чинності [Закон України № 1977-ІХ](#), який вносить зміни до Закону України «Про публічні закупівлі» в частині вимог до ступеня локалізації виробництва (далі – «СЛ»).

СЛ визначається як показник місцевої складової у питомій вазі вартості сировини, матеріалів, вузлів, агрегатів, деталей, складових частин і комплектуючих виробів, робіт, послуг та інших складових вітчизняного виробництва у собівартості товару, що є предметом закупівлі. Відповідно до змін замовники можуть здійснювати закупівлю низки товарів, що належать до продукції переробної промисловості, або робіт чи послуг, які передбачають передачу таких товарів, виключно якщо СЛ дорівнює чи перевищує:

- у 2022 році – 10%
- у 2023 році – 15%
- у 2024 році – 20%
- у 2025 році – 25%
- у 2026 році – 30%
- у 2027 році – 35%
- з 2028 року до 2032 року – 40%.

СЛ визначається самостійно виробником товару та підтверджується Мінекономіки за наступною формулою:

$$СЛ = (1 - (МВ + ІВ) / С) \times 100\%, \quad (3.1)$$

де: СЛ – ступінь локалізації виробництва;

МВ – митна вартість складових, імпортованих виробником на митну територію України;

ІВ – вартість (без ПДВ) імпортних складових, придбаних у резидентів України;

С – собівартість товару, що є предметом закупівлі.

У перший рік дії закону під час закупівлі продукції машинобудування буде потрібно щонайменше 10% української складової, кожного наступного року цей показник збільшуватиметься на 5%, доки не досягне 40%. Створення 64 тисяч робочих місць та зростання ВВП на 4,2% у середньостроковій перспективі – вкрай важливий ефект, який очікується після набуття чинності закону про локалізацію. Але ще важливішим є перезавантаження державної промислової політики.

На думку представників українських промислових підприємств, ухвалення документа дасть імпульс залученню масштабних інвестицій у національну економіку. Реалізація запропонованих заходів дасть змогу задовольнити потреби ПАТ «Укрзалізниця», «Укрнафта», НАЕК «Енергоатом», міжнародних аеропортів, комунальних перевізників, департаментів та виконавчих комітетів місцевої влади в оновленні рухомого складу, спецтехніки та продукції енергомашинобудування [47].

Ще однією явною тенденцією стане політика декарбонізації в Україні, заміщення традиційних технологій більш енергоефективними. Для цього потрібно створити спеціалізований Фонд, який би наповнювався податками підприємств на викиди, а також міжнародними грантами. У глобальному значенні – це багатомільярдна програма, що повинна куруватися на національному рівні. Це той курс, який взяв ЄС, а також Україна як кандидат в члени Євросоюзу.

Також Україні слід масштабувати програму кредитування реального сектору економіки. Наявні цифри перебувають на довоєнному рівні і не відповідають тим викликам, з якими виробники та експортери стикнулися зараз через руйнування майданчиків, майна і т.д. В ЄС у найближчі роки буде збільшена фіскальна підтримка національних виробників з боку урядів держав – учасниць, що зробить українські товари менш конкурентоспроможними. Про це варто думати вже зараз та залучати кошти банківського сектору (звичайно, із страхуванням ризиків) в реальний сектор економіки [45].

Чи не найбільше перспектив ми очікуємо в експорті інноваційних технологій, програмного забезпечення в секторі ІТ. Наразі ця галузь вже приносить на 2 млрд. доларів більше, ніж АПК. І ця цифра зростатиме.

Підсумовуючи, хотілося б зазначити, що запорукою успішного економічного відновлення України, у тому числі – промислового – є ефективна співпраця влади, бізнесу і міжнародних інвесторів, а також захист прав власників, верховенство права і жорстка боротьба із корупцією. Власне, це ті фактори, від дотримання яких залежить і наше членство в ЄС.

Але головною умовою є все ж якнайскоріша перемога над окупантами і у цю мету потрібно інвестувати найбільше.

3.2. Антикризові заходи для підприємств України: адаптація до реалій 2022 року

Понад 30% українського бізнесу вже адаптувалися до нових реалій і мають бізнес-стратегію та/чи бізнес – план розвитку. На Заході України найбільший відсоток бізнесів (37,7%), які мають стратегію, налагодили базові процеси, а деякі почали адаптуватися до неї. Проте близько 50% бізнесів по всій Україні ще досі в процесі обдумування та інтуїтивного управління (від 46,6% у Центрі України до 58,9% на Сході). Відновлювати виробництво

відповідно до найкращих доступних технологій та методів керування (НДТМ)* планують лише 10% підприємств. У регіональному розрізі 14,1% – на Сході України, 10,1% – у Центрі 9,6% – на Заході, 8,5% – на Півночі та 8,3% – на Півдні (рис. 3.1) [48].

Це пояснюється насамперед низьким рівнем поінформованості бізнесу: лише 15,7% знають, що таке НДТМ (від 13,8% – на Заході України до 18,6% – у Центрі) (рис. 3.2). НДТМ – це найбільш ефективні з точки зору захисту доквілля технології, розроблені з урахуванням особливостей промислових секторів та економічної доцільності їх впровадження.

Чи є у бізнесу стратегія, бізнес-план розвитку з урахуванням нових реалій?

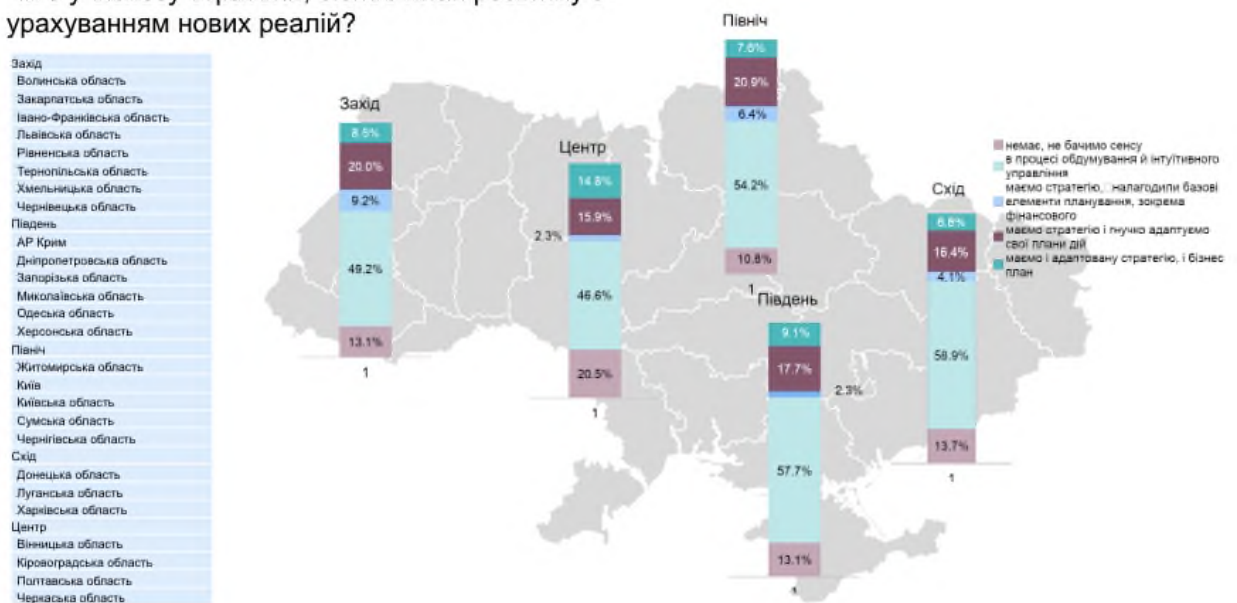

Рис. 3.1. Регіональні тенденції розвитку в реаліях 2022 року

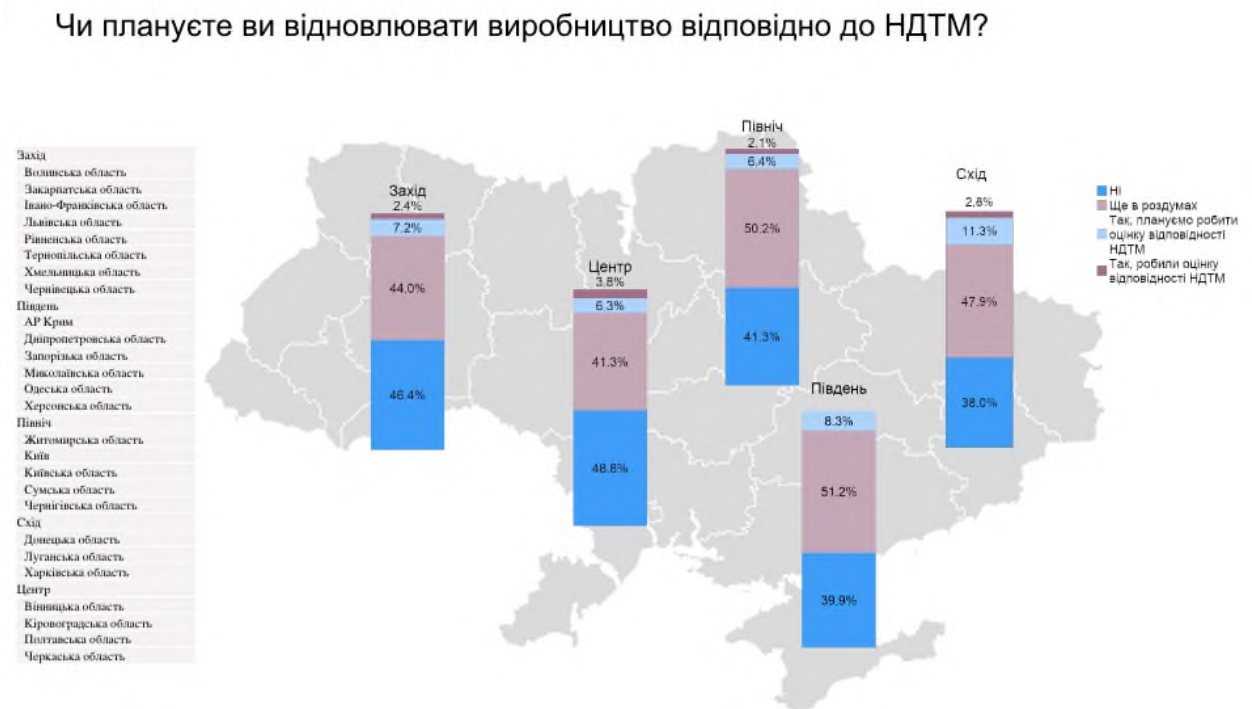

Рис. 3.2. Тенденції розвитку підприємств щодо переорієнтування на найкращі доступні технології та методи управління (НДТМ)

Вдвічі зменшилася кількість бізнесів, які повністю або майже зупинили діяльність (від 80% у березні до 40% у липні). Загалом станом на липень-серпень 39,9% всіх підприємств в Україні повністю або майже зупинені. Проте ситуація щодо стану бізнесу відрізняється в кожному регіоні. Тож, на Сході України показник підприємств, які повністю або майже припинили діяльність, більший, ніж середній по Україні, та становить 63,9%. На Заході та Півночі більша частина всіх підприємств зменшили обсяги робіт або працюють частково – це 57,3% і 56,6% відповідно. У Центрі України та на Півдні таких підприємств 44,9% і 46,9%, найменше на Сході – 29,1%.

По всій Україні 11,5% підприємств змогли зберегти або навіть збільшити обсяги робіт, порівнюючи з 23.02.2022. Найбільше таких підприємств на Заході України – 16,9%, проте більшість підприємств, які стверджують, що суттєво збільшили свої доходи (140%+), розташовані на Півдні – 2,3% (рис. 3.3).

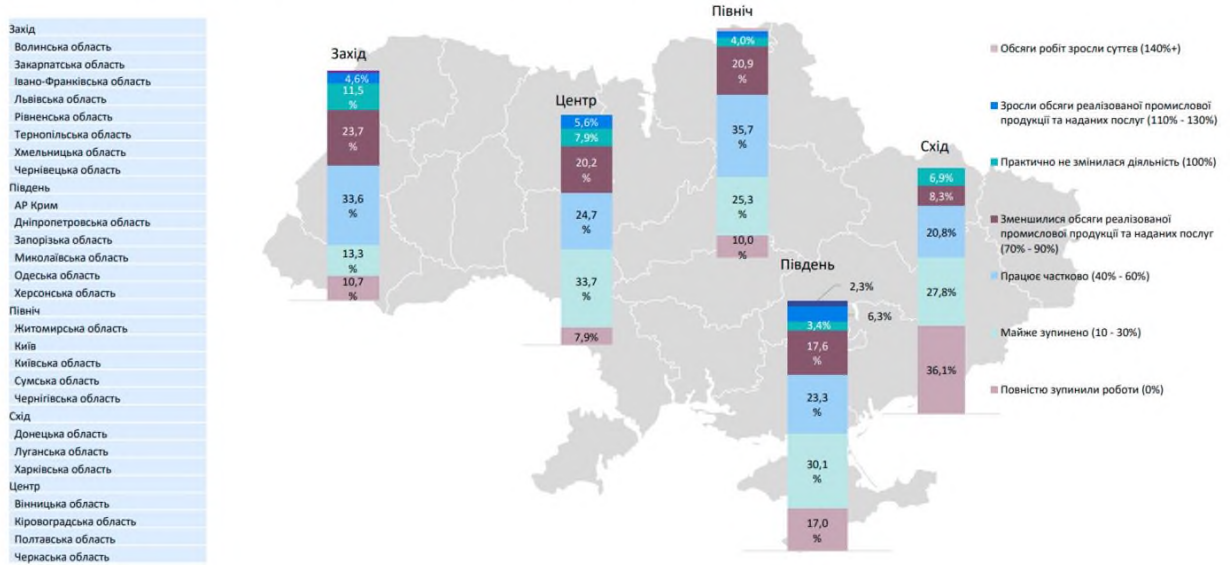
Натомість 17,1% бізнесів по всій Україні прогнозують рівень доходів такий самий, як у 2021 році, або навіть ріст від 120% і вище, з них у регіональному розрізі: на Заході – 23,7%, у Центрі України – 20,2% (з них 4,5% планують зрости суттєво), на Півдні – 15,3, на Півночі – 14% та 9,6% – на Сході.

Найбільших прямих втрат зазнали підприємства на Сході України, деякі втратили понад 5 млн дол. Загалом із 24.02.2022 р. загальні втрати український бізнес оцінює в 87 млрд. дол. Несуттєві втрати мають більш ніж половина підприємств у Центрі України (50,6%) і понад третина підприємств на Заході (38,9%). На Сході України найбільших прямих втрат зазнали 8,2% підприємств: від 1 млн дол. до 5 млн дол., а 2,7% – понад 5 млн. дол. (рис. 3.4).

Таким чином, ми бачимо, що необхідний розмір фінансування для відновлення виробництва та налагодження бізнес-процесів для більшості підприємств коливається від 30 та 300 тис. дол. Проте є підприємства, які потребують понад 10 млн дол. фінансової допомоги, а саме:

- 1,5% – на Сході;
- 1,3% – на Півдні;
- 0,9% – на Півночі;
- 0,8% – на Заході.

Стан бізнесу, порівнюючи з періодом до 24.02.2022 року

Стан бізнесу, порівнюючи з періодом до 24.02.2022 року

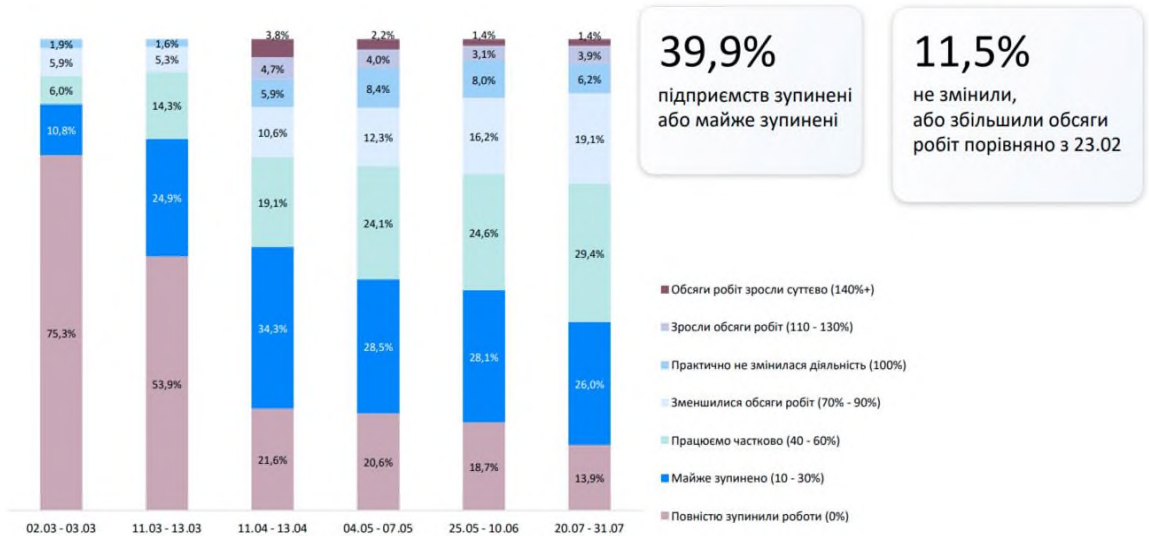

Рис. 3.3. Стан бізнесу в Україні в реаліях до 24.02.2022 року та впродовж 2022 року (станом на 30.08.2022 року)

Загальні прямі втрати МСБ з 24.02.2022 оцінюються в \$87 млрд		Кількість в Україні на 2021 рік	Середні прямі втрати бізнесу, \$
	Мікропідприємства (не враховуючи ФОПів)	307 871	\$52 726
	Малі підприємства	47 837	\$350 372
	Середні підприємства	17 946	\$2 319 167

Рис. 3.4. Прями втрати бізнесу у 2022 році в результаті воєнних дій РФ на території України

Менше ніж 2% підприємств здійснили релокацію повністю або переважно за кордон. Натомість 38% підприємств зорієнтовані на експорт [48].

Протягом останніх років український бізнес почав активніше виходити на європейський ринок. Підприємці звертаються до релокації з різних причин. Великі компанії прагнуть масштабувати підприємство, здобути нових клієнтів і поконкурувати зі світовими гравцями. Дрібний і середній бізнес використовує цю можливість для пошуку більш стабільного та економічно вигідного середовища.

Отже, релокація, або релокейт (від англ. слова *relocate, relocation* – переміщувати, переміщення), – це переміщення бізнесу з однієї країни в іншу. Іншим значенням цього слова може бути переїзд усіх або частини працівників компанії з однієї країни в іншу, або переїзд бізнесу / працівників з одного місця на інше в межах однієї країни. Сьогодні ми поговоримо про «класичну» релокацію, тобто переїзд за кордон [49, 50].

Зазвичай причинами переміщення бізнесу за кордон можуть бути:

- пошук нових ринків, масштабування бізнесу за кордон та відкриття дочірніх компаній або філій, на роботу до яких відряджають частину кваліфікованих працівників з іншої країни;
- пошук юрисдикцій із більш дешевою робочою силою або з нижчим оподаткуванням з метою оптимізації витрат компанії;
- пошук юрисдикцій зі стабільною економікою та державною підтримкою стартапів;
- погані економічні, соціальні умови життя в країні, політична нестабільність та загроза воєнних дій. На жаль, саме ця причина є на сьогодні чи не найвагомішою для українського бізнесу.

Водночас релокація до іншої країни, порівняно з переміщенням всередині країни, це більш тривалий і важкий з юридичного погляду процес.

Власникам бізнесу доводиться шукати місце в новому бізнес-середовищі, звикати до іншого законодавства та податкової системи, бути гнучкими для зацікавлення нових клієнтів. Процес охоплює два напрями: завершення діяльності бізнесу в Україні (юридичний аспект припинення діяльності чи реорганізації, подальша доля працівників та інше), а також підготовка документів, реєстрація й початок діяльності підприємства за кордоном. Існує кілька видів бізнес-імміграції: відкриття філії за кордоном; переміщення вже активного в Україні бізнесу; розвиток стартапу за кордоном; здійснення інвестицій до закордонної економіки та інші. Переміщення компанії за кордон можливе лише при відповідності підприємства усім вимогам, які ставить перед ним держава. Перелік документів, обсяги капіталу та інші умови істотно відрізняються навіть у межах Європейського союзу [49, 50].

Таким чином, релокація бізнесу це один із варіантів антикризових фінансових заходів для промислових підприємств України (рис. 3.5).

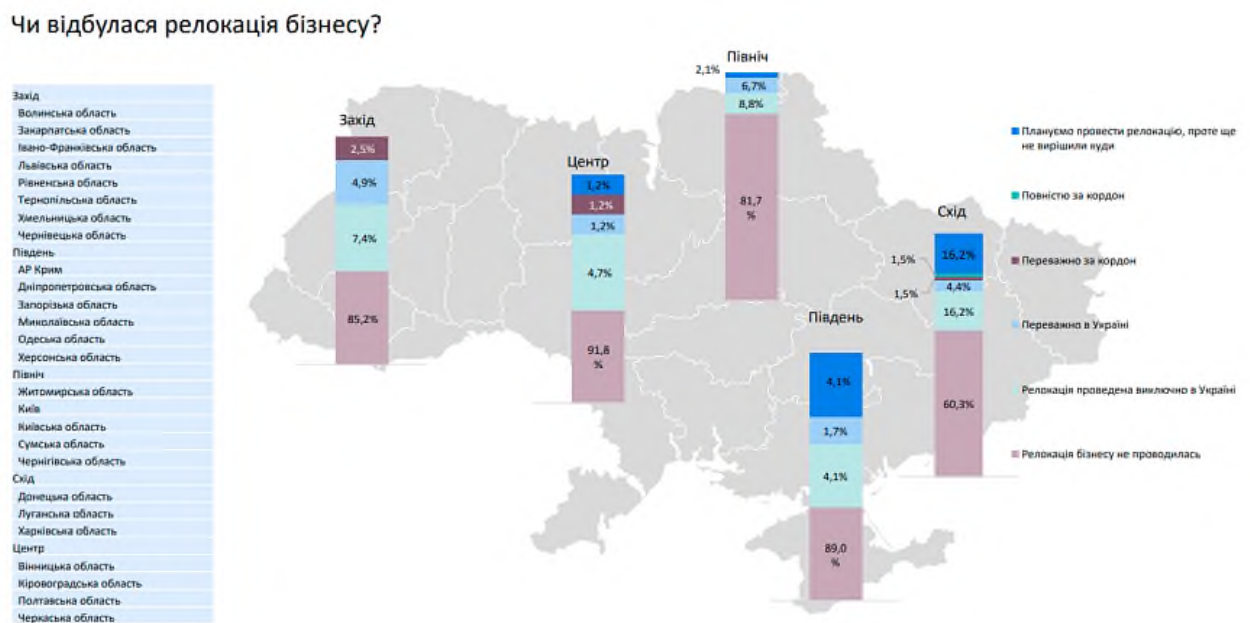

Рис. 3.5. Тенденції з релокації бізнесу в Україні в період воєнних дій 2022 року

Натомість ми можемо спостерігати збільшення підприємств, які переорієнтовують свою діяльність на експорт, а не переводять свій бізнес за кордон. Загалом 38% бізнесу зорієнтовано на експорт, з них 5,5% експортували ще до повномасштабної війни, а 15,3% починали розвивати цей напрям. У регіональному розрізі найбільша частка підприємств, які планують розвивати експорт зі Сходу (20,5%) та Півночі (20,1%).

Орієнтація на внутрішній ринок чи експорт?

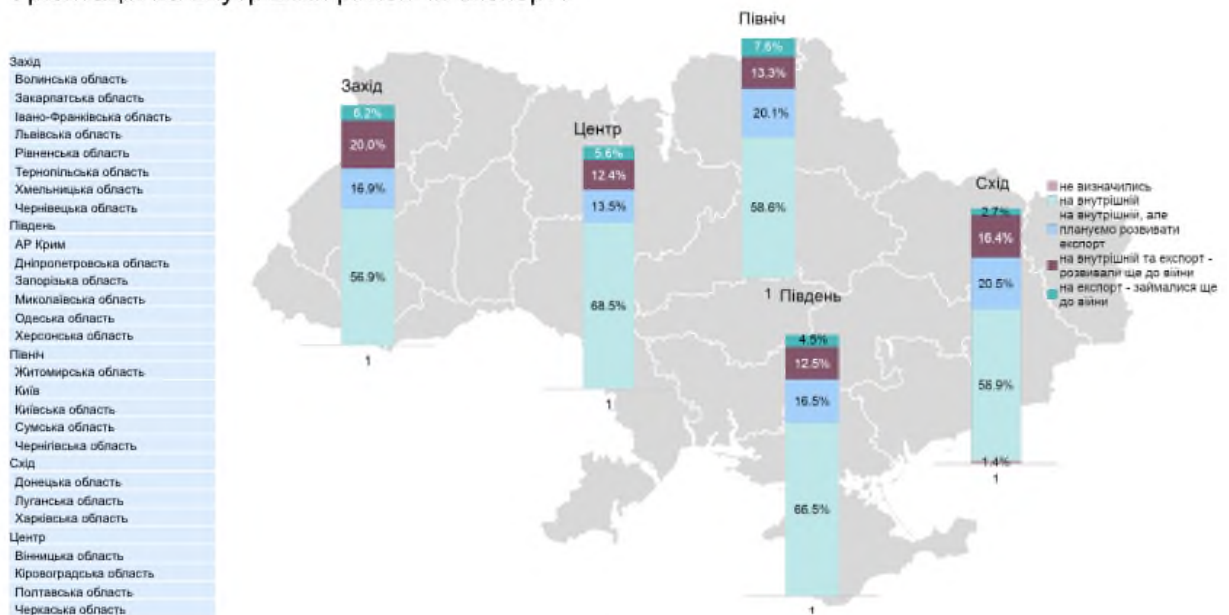

Рис. 3.6. Тенденції щодо переорієнтації бізнесу на експорт у період 2022 року

Майже 100% бізнесів готові платити внутрішньо переміщеним особам (ВПО) стільки ж, скільки й місцевим. У кожному регіоні України за останній місяць значно зменшилася кількість працівників – від 42,7% на Заході до 68,5% на Сході. Варто припустити, що такі тенденції пов'язані як і зі скороченням персоналу, так і з переміщення осіб у більш безпечні регіони України чи за кордон. Проте майже половина бізнесів вважають ВПО перспективними для довготермінового працевлаштування та реінтеграцію в

місцеву громаду, а 97,3% готові платити стільки ж, скільки й місцевим, за умови відповідної кваліфікації.

Протягом повномасштабної війни реєстрація нового бізнесу продовжує показувати позитивну динаміку відновлення, яка розпочалася у квітні. Кількість новозареєстрованих суб'єктів господарювання зростає щомісяця – з 15 тисяч у квітні до понад 22 тисяч у липні і так далі. Загалом за період відновлення (з квітня) темп реєстрації нового бізнесу в умовах війни становив 85% до відповідного періоду 2020 року та 63% до відповідного періоду 2021 року. Загалом по Україні 65,8% бізнесу долучилося до волонтерської активності, інші допомагають перемогти шляхом розвитку бізнесу, робочих місць та сплатою податків.

Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) показує активність бізнесу, його спроможність нарощувати товарообіг, створювати робочі місця. Якщо показник нижчий від 50, то показує негативні очікування бізнесу від подальшого розвитку подій (рис. 3.7) [51].

• Індекс активності бізнесу – галузевий зріз
(UBI – Ukrainian Business Index)

Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	21,02	Готельний бізнес	42,50
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	30,00	ІТ-сектор	35,87
Машинобудування	18,46	Телекомунікації	28,10
Виробництво харчових продуктів	35,77	Фінансова та страхова діяльність	30,00
Легка промисловість	41,85	Операції з нерухомим майном	19,23
Інші види переробної промисловості	34,47	Професійна, наукова та технічна діяльність	23,88
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	22,92	ЗМІ	22,86
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	22,08	Професійні послуги: маркетинг, консалтинг, дизайн	44,67
Будівництво	19,65	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	25,42
Оптова торгівля	34,06	Ремонт автотранспортних засобів	21,58
Роздрібна торгівля харчовими продуктами	38,89	Освіта	25,71
Роздрібна торгівля іншими продуктами	34,23	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	39,22
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	44,17	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	27,50
Ресторани та кав'ярні	40,26	Надання інших видів послуг	26,77

Максимально можливе значення

100

UBI 09.2022

33,9

Рис. 3.7. Індекс активності бізнесу станом на вересень 2022 року

Середній показник становить 33,9 (зі 100 можливих). Індекс незначно виріс із червня 2022 року, але залишається на низькому рівні, що свідчить про невпевненість бізнесу у швидкому покращенні економічної ситуації, але зростання показника за останні місяці показує, що негативні очікування бізнесу зменшуються (рис. 3.7).

Найвища активність бізнесу спостерігається у сферах транспорту – 44.17, професійних послуг: маркетингу, консалтингу, дизайні – 44.67, легкій промисловості – 41.85 та ресторанного бізнесу – 40.26. Ці бали вище середнього показника по Україні. А от сфери будівництва – 19.65, машинобудування – 18.46, операцій із нерухомим майном – 19.23 показують найнижчі бали.

Станом на сьогодні переважно бізнес України не проводить релокацію, а серед релокованого бізнесу більшість лишилася в межах України, переїхавши в іншу область (рис. 3.8) [51].

Прогнози на 2022 рік щодо доходів бізнесу порівняно з 2021 (за галузями)

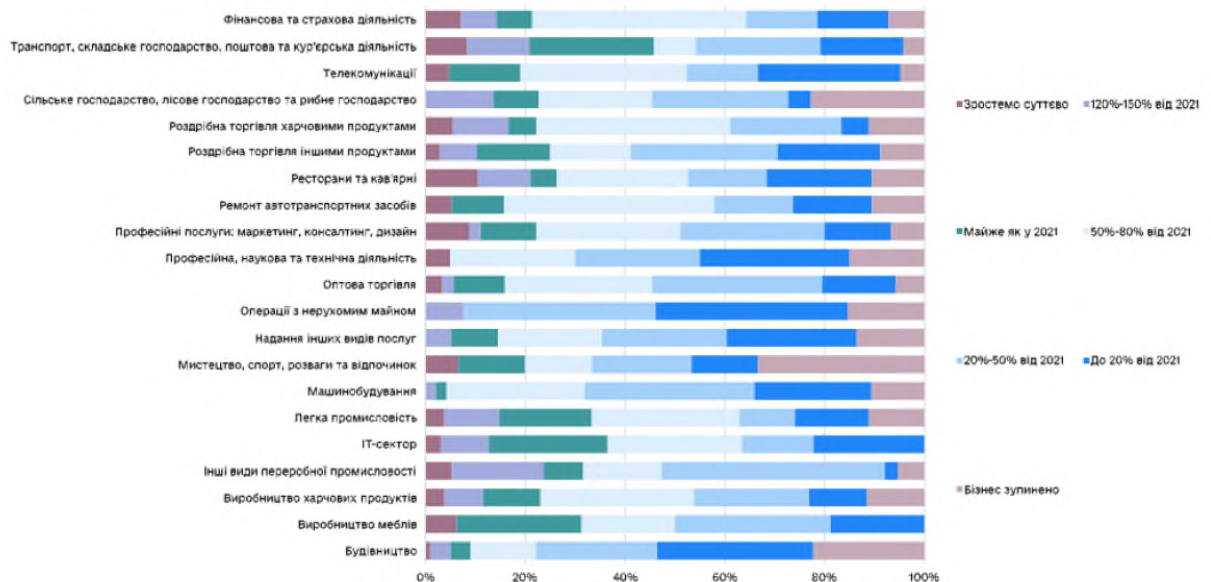

Рис. 3.8. Прогнозні показники доходів бізнесу у 2022 році у порівнянні з 2021 роком

Представники бізнесу реалістично сприймають майбутні перспективи та не розраховують на суттєве зростання.

Серед галузей, представники яких сподіваються, що їх справа не зазнає суттєвих збитків: ІТ-сектор – 27%, сфера транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 25%, виробництво меблів – 25%. На збільшення доходів («ріст на 120 – 150%» та «суттєвий ріст») найбільше розраховують представники галузі переробної промисловості – 18% та 5% відповідно, галузі транспорту – 12% та 8%, сільського, лісового та рибного господарства – 13.6% [51].

Як ми вже наголошували, однією зі стратегій подолання негативних наслідків війни для українського бізнесу є експорт. Найбільший відсоток експортних послуг надавав ІТ-сектор. Серед респондентів позитивно на це питання відповіли 21%, а 16% та 11%: вони планують розвивати експорт та працюють на внутрішній та зовнішній ринки водночас. 50% опитаних представників ІТ-сектору сконцентровані все ж таки на внутрішньому ринку. Серед галузей, які працюють на обидва ринки, високу залученість показують машинобудування – 48%, інші види переробної промисловості – 50%, транспорт – 45% та галузь професійних послуг: маркетинг, консалтинг, дизайн – 37.8%. Представники галузей виробництва меблів та легкої промисловості, попри війну, планують розвивати експортний напрямок.

Проте наразі найбільший експортний потенціал показують галузі нової економіки: ІТ-сектор, професійні послуг – тобто ті, які не потребують ні значних виробничих потужностей, ні навіть фізичного перебування фахівців. Така тенденція є привабливою для України [51].

Бізнес переважно готовий брати участь у відбудові країни. Найбільшу участь у відбудові країни готові брати представники галузі будівництва – 65% як основний напрямок діяльності та 24% як новий/додатковий напрямок). Також свою роль в цьому процесі бачать респонденти із галузі професійної,

наукової та технічної діяльності – 55% та 30% відповідно. Переважна більшість українського бізнесу не взаємодіє з органами місцевого самоврядування для відновлення підприємництва [51].

Загалом, галузі бізнесу демонструють різні тренди, однак варто відзначити загальні тенденції:

- бізнес має реалістичну оцінку власного розвитку та не розраховує на суттєве зростання, скоріше має помірні очікування від майбутнього;
- бізнес значно постраждав від війни, частина підприємств повністю зупинила свою діяльність;
- різні галузі бізнесу потребують різних обсягів інвестицій, однак найпопулярнішими є категорії до 30 тисяч доларів США та від 30 до 100 доларів;
- бізнес переважно не співпрацює з органами місцевого самоврядування та не отримує від них допомоги, або просто не знає про такі можливості;
- представники всіх галузей бізнесу бачать свою роль у повоєнній відбудові України, свою провідну роль в цьому бачать представники галузі будівництва.

Таким чином, на сьогодні ми обґрунтували наступні антикризові заходи, які можуть бути застосовані вже у період війни та у поствоєнному періоді для промислових підприємств, зокрема металургійної галузі:

- кредити, гранти, донорські кошти Євросоюзу, G7 на відновлення української економіки, інфраструктури, розвиток малого підприємництва, декарбонізацію;
- розвиток оборонно-промислового комплексу;
- відновлення логістики за допомогою ООН та інших міжнародних організацій;
- відхід від сировинної структури економіки, що вже скомпрометувала себе, розвиток переробних галузей промисловості, а також індустріально-інноваційних секторів;

- перезавантаження державної промислової політики – розвиток політики локалізації виробництва;
- впровадження політики декарбонізації в Україні, тобто заміщення традиційних технологій більш енергоефективними (це, зокрема, стосується металургійних підприємств із застарілими технологіями виробництва);
- масштабування програми кредитування реального сектору економіки, збільшення підтримки національних виробників з боку державного уряду України та урядів держав – партнерів; залучення коштів банківського сектору (звичайно, із страхуванням ризиків) в реальний сектор економіки;
- релокація бізнесу як один із варіантів антикризових фінансових заходів для промислових підприємств України (за кордон або переміщення у межах України);
- переорієнтація бізнесу на експорт;
- створення робочих місць і сумлінна сплата податків;
- взаємодія українського бізнесу з органами місцевого самоврядування для відновлення підприємництва і його розвитку;
- масштабна підтримка держави всіх секторів економіки України.

Висновки до розділу 3

Повномасштабна війна, розв'язана РФ проти України, спричинила значну кризу в промисловості. Причини цьому три:

- *безпекова ситуація (постійні обстріли окупантами цивільної і виробничої інфраструктури);*
- *труднощі із логістикою, особливо для експортоорієнтованих галузей – АПК, ГМК і т.д.;*
- *брак обігових коштів.*

У перші місяці війни не працювало понад 40% підприємств, тисячі людей втратили джерела доходу. Загалом через вторгнення Росії Україна втратила від 5 до 7 млн. робочих місць. За підсумками першого кварталу 2022 року промисловість скоротила виробництво на 34%, будівництво – на 47%, гірничо-металургійний комплекс – на 53%. ВВП – мінус 15,1%, прогнозне падіння за підсумками року – 35%.

Запорукою успішного економічного відновлення України, у тому числі – промислового – є ефективна співпраця влади, бізнесу і міжнародних інвесторів, а також захист прав власників, верховенство права і жорстка боротьба із корупцією. Власне, це ті фактори, від дотримання яких залежить і

наше членство в ЄС. Але головною умовою є все ж якнайскоріша перемога над окупантами і у цю мету потрібно інвестувати найбільше.

Понад 30% українського бізнесу вже адаптувалися до нових реалій і мають бізнес-стратегію та/чи бізнес – план розвитку. На Заході України найбільший відсоток бізнесів (37,7%), які мають стратегію, налагодили базові процеси, а деякі почали адаптуватися до неї. Проте близько 50% бізнесів по всій Україні ще досі в процесі обдумування та інтуїтивного управління (від 46,6% у Центрі України до 58,9% на Сході). Відновлювати виробництво відповідно до найкращих доступних технологій та методів керування (НДТМ)* планують лише 10% підприємств. У регіональному розрізі 14,1% – на Сході України, 10,1% – у Центрі 9,6% – на Заході, 8,5% – на Півночі та 8,3% – на Півдні.

По всій Україні 11,5% підприємств змогли зберегти або навіть збільшити обсяги робіт, порівнюючи з 23.02.2022. Найбільше таких підприємств на Заході України – 16,9%, проте більшість підприємств, які стверджують, що суттєво збільшили свої доходи (140%+), розташовані на Півдні – 2,3%.

Менше ніж 2% підприємств здійснили релокацію повністю або переважно за кордон. Натомість 38% підприємств зорієнтовані на експорт. Протягом останніх років український бізнес почав активніше виходити на європейський ринок. Підприємці звертаються до релокації з різних причин. Великі компанії прагнуть масштабувати підприємство, здобути нових клієнтів і поконкурувати зі світовими гравцями. Дрібний і середній бізнес використовує цю можливість для пошуку більш стабільного та економічно вигідного середовища.

Отже, релокація, або релокейт (від англ. слова relocate, relocation – переміщувати, переміщення), – це переміщення бізнесу з однієї країни в іншу. Іншим значенням цього слова може бути переїзд усіх або частини

працівників компанії з однієї країни в іншу, або переїзд бізнесу / працівників з одного місця на інше в межах однієї країни.

Таким чином, релокація бізнесу це один із варіантів антикризових фінансових заходів для промислових підприємств України. Загалом 38% бізнесу зорієнтовано на експорт, з них 5,5% експортували ще до повномасштабної війни, а 15,3% починали розвивати цей напрям. У регіональному розрізі найбільша частка підприємств, які планують розвивати експорт зі Сходу (20,5%) та Півночі (20,1%).

Протягом повномасштабної війни реєстрація нового бізнесу продовжує показувати позитивну динаміку відновлення, яка розпочалася у квітні. Кількість новозареєстрованих суб'єктів господарювання зростає щомісяця – з 15 тисяч у квітні до понад 22 тисяч у липні і так далі. Загалом за період відновлення (з квітня) темп реєстрації нового бізнесу в умовах війни становив 85% до відповідного періоду 2020 року та 63% до відповідного періоду 2021 року. Загалом по Україні 65,8% бізнесу долучилося до волонтерської активності, інші допомагають перемогти шляхом розвитку бізнесу, робочих місць та сплатою податків.

Бізнес переважно готовий брати участь у відбудові країни. Найбільшу участь у відбудові країни готові брати представники галузі будівництва – 65% як основний напрямок діяльності та 24% як новий/додатковий напрямок). Також свою роль в цьому процесі бачать респонденти із галузі професійної, наукової та технічної діяльності – 55% та 30% відповідно. Переважна більшість українського бізнесу не взаємодіє з органами місцевого самоврядування для відновлення підприємництва.

Загалом, галузі бізнесу демонструють різні тренди, однак варто відзначити загальні тенденції:

- бізнес має реалістичну оцінку власного розвитку та не розраховує на суттєве зростання, скоріше має помірні очікування від майбутнього;

- бізнес значно постраждав від війни, частина підприємств повністю зупинила свою діяльність;
- різні галузі бізнесу потребують різних обсягів інвестицій, однак найпопулярнішими є категорії до 30 тисяч доларів США та від 30 до 100 доларів;
- бізнес переважно не співпрацює з органами місцевого самоврядування та не отримує від них допомоги, або просто не знає про такі можливості;
- представники всіх галузей бізнесу бачать свою роль у повоєнній відбудові України, свою провідну роль в цьому бачать представники галузі будівництва.

Таким чином, на сьогодні ми обґрунтували наступні антикризові заходи, які можуть бути застосовані вже у період війни та у поствоєнному періоді для промислових підприємств, зокрема металургійної галузі:

- кредити, гранти, донорські кошти Євросоюзу, G7 на відновлення української економіки, інфраструктури, розвиток малого підприємництва, декарбонізацію;
- розвиток оборонно-промислового комплексу;
- відновлення логістики за допомогою ООН та інших міжнародних організацій;
- відхід від сировинної структури економіки, що вже скомпрометувала себе, розвиток переробних галузей промисловості, а також індустріально-інноваційних секторів;
- перезавантаження державної промислової політики – розвиток політики локалізації виробництва;
- впровадження політики декарбонізації в Україні, тобто заміщення традиційних технологій більш енергоефективними (це, зокрема, стосується металургійних підприємств із застарілими технологіями виробництва);

- масштабування програми кредитування реального сектору економіки, збільшення підтримки національних виробників з боку державного уряду України та урядів держав – партнерів; залучення коштів банківського сектору (звичайно, із страхуванням ризиків) в реальний сектор економіки;
- релокація бізнесу як один із варіантів антикризових фінансових заходів для промислових підприємств України (за кордон або переміщення у межах України);
- переорієнтація бізнесу на експорт;
- створення робочих місць і сумлінна сплата податків;
- взаємодія українського бізнесу з органами місцевого самоврядування для відновлення підприємництва і його розвитку;
- масштабна підтримка держави всіх секторів економіки України.

ВИСНОВКИ

Криза в реальній економіці вибухає найперше у фінансовій сфері та завдає удару по реальному сектору економіки. Потік кредитних зобов'язань заходить у глухий кут. Без кредитів немає інвестицій. Без інвестицій і життєвий цикл не працює. Як наслідок – спад, зростання безробіття, зниження доходів держави і скорочення соціальних виплат. Постійне економічне зростання неможливе без інвестицій в наступному циклі, без експлуатації капіталу, щоб отримати найвищі прибутки у нещадній конкуренції. Якщо мова йде про сферу фінансового капіталу, то прибуток можна одержати за умови, що капітал прагне до максимального прибутку. В сучасних умовах з кризою ідентифікують загрозу неплатоспроможності та банкрутства підприємства, що призводить до його фінансової кризи. Фінансова криза на підприємстві є похідною від виробничої, адже проблема у діяльності фірми призводить до

втрати потенціалу, успіху, загрожує його платоспроможності та подальшому існуванню як суб'єкта бізнесової діяльності, тому вельми актуальним є питання антикризового фінансового управління підприємствами, які функціонують в умовах воєнного стану.

Всі методи антикризового управління доцільно поділити на дві групи - тактичні та стратегічні. Серед тактичних методів перш за все слід виділити санацію та даунсайзинг. Застосування цих методів спрямовано на швидке покращення фінансових показників підприємства, тобто подолання наслідків кризи. Проте у більшості випадків цих методів недостатньо для усунення основної причини кризового стану – неефективної системи управління. А це потребує використання заходів більш тривалої дії. Результати застосування стратегічних методів підприємство відчуває, як правило, не одразу, проте вони змінюють сутність бізнесу, його якісні характеристики, такі, як конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, інноваційність тощо.

Антикризове фінансове управління підприємством є невід'ємною складовою управління сучасним підприємством з певною сформульованою місією підприємства; перспективним баченням – важливою передумовою майбутнього зростання підприємства, вибору перспективних напрямів його розвитку і стратегічної концепції - визначенням основної мети підприємства.

Економіка України несе величезні збитки через руйнівну війну. Громадяни за п'ять місяців російської агресії добре відчули на собі її наслідки: зростання цін, скорочення зарплат чи взагалі закриття підприємств. Мільйони людей втратили роботу, житло чи опинилися за кордоном у незнайомому середовищі. Національний банк УКРАЇНИ у липні опублікував свій прогноз, за яким національна економіка за підсумками 2022 року впаде на третину, а інфляція, яка в червні склала 21,5%, прискориться до понад 30%. Тобто ціни будуть і надалі зростати. Цього року економіка скоротиться на третину. Із завершенням активної фази війни очікується помірне посилення споживчого попиту, налагодження технологічних та логістичних процесів, поживлення

інвестиційної діяльності, у тому числі, завдяки перспективам євроінтеграції України. Утім, враховуючи значні втрати виробничого та людського потенціалу, а також усе ще високі безпекові ризики, темпи відновлення економіки України у 2023–2024 роках становитимуть близько 5 – 6 % на рік.

На кінець 2022 року очікується сукупний дефіцит державного бюджету близько 50 млрд. дол. Це буде близько 30-35% українського ВВП. Це дуже великий дефіцит, але він – не проблема економічної політики в цілому і навіть не проблема економічної політики військового часу. Це проблема війни.

На кінець 2022 року очікується сукупний дефіцит державного бюджету близько 50 млрд. дол. Це буде близько 30-35% українського ВВП. Це дуже великий дефіцит, але він – не проблема економічної політики в цілому і навіть не проблема економічної політики військового часу. Це проблема війни.

ПАТ МК «Запоріжсталь» – підприємство з повним металургійним циклом, яке займає лідируючі місця по виробництву сталі в Україні, обсягам експорту, постачанням валюти, а також податковим відрахуванням. Діяльність підприємства пов'язана з виробництвом та збутом агломерату, чавуну, сталі та феросплавів, чорних та кольорових металів, металоконструкції, холодного та гарячого листового прокату з вуглецевих та нержавіючих сталей, гнутих профілей, труб, фітінгів для труб зі сталі, жерсті, кисню, азоту, інертних газів, іншої виробничої металургійної продукції.

На ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» впроваджується програма з підвищення ефективності та модернізації виробництва, зниження собівартості продукції та екологічної модернізації виробничих фондів. Пріоритетними завданнями ПАТ МК «Запоріжсталь» є випуск високоякісної продукції при забезпеченні безпечних умов праці персоналу, мінімізації впливів на навколишнє природне середовище, захист здоров'я населення, що проживає в Запорізькій області і підвищення енергоефективності.

Фінансові результати діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» значною мірою залежать від світових цін та попиту на сталь і металургійні вироби,

залізну руду та вугілля. На ціни металургійних виробів впливає безліч факторів, включаючи глобальні економічні умови, попит, світові виробничі потужності, коефіцієнт використання потужностей, витрати на сировину, обмінні курси валют та вдосконалення процесів виготовлення сталі.

Динаміка основних фінансових результатів ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» виконаний на підставі даних фінансової звітності і показує, що темп росту собівартості реалізованої продукції у 2016 – 2017 рр. складає 161,65% та випереджує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (140,98%), що свідчить про неефективну політику управління витратами, що відносяться до собівартості. Це також свідчить про зниження обсягу власних фінансових ресурсів підприємства. У цьому ж періоді темп росту валового прибутку, операційного прибутку та чистого прибутку менше 100%, тобто абсолютні показники прибутку знижуються, а прибуток є головним фінансовим ресурсом розвитку підприємства.

У 2018 р. у порівнянні з 2017 р. темп росту собівартості складає 128,99%, він перевищує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (126,54%), але не суттєво, що позитивно позначилось на темпі росту валового прибутку (він склав 92,6%), але темп росту операційного прибутку та чистого прибутку значно нижче за показники попереднього періоду.

Ми бачимо, що зростання собівартості реалізованої продукції відбувається більш високими темпами, що негативно впливає на валовий прибуток ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Так, зростання чистого доходу у 2017 р. на 40,98%, а собівартості реалізованої продукції на 61,65% призвело до зниження валового прибутку (темп його росту 89,2%). Аналогічна ситуація спостерігається у 2018 році. Темп росту чистого доходу від реалізації нижче за темп росту собівартості реалізованої продукції (126,54% проти 128,99%), темп росту валового прибутку становить 92,6%. Аналогічна тенденція спостерігається на рівні операційного прибутку (темп росту у 2016 – 2017 рр.

становить 73,78%, а у 2017 – 2018 рр. 40,98%) та на рівні чистого прибутку (темп росту у 2016 – 2017 рр. становить 71,4%, а у 2017 – 2018 рр. 53,9%).

Таким чином, за період 2016 – 2018 рр. при рості чистого доходу від реалізації продукції спостерігається зниження всіх показників прибутку: валового, операційного та чистого. Зауважимо, що саме чистий прибуток є джерелом інвестиційного та інноваційного розвитку підприємства, тому в аналізованому періоді ми спостерігаємо зниження фінансових можливостей підприємства для розвитку, що спричинено зниженням обсягів власних фінансових ресурсів.

За період 2016 – 2018 рр. за результатами прогнозування складу та структури активів шляхом фінансового аналізу спостерігаються такі зміни у складі та структурі майна ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»: зростає балансова вартість майна; зростає питома вага оборотних активів з 37,5% на початок 2016 року до 64,6% на кінець 2018 р.; такі зміни супроводжуються зростанням чистого доходу від реалізації продукції у 2016 – 2017 рр. на 40,98%, а у 2017 – 2018 рр. на 26,54%; у підприємства стабільно зростає обсяг дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а також іншої поточної дебіторської заборгованості; також зростає дебіторська заборгованість за виданими авансами. Можемо констатувати, що обсяги господарської діяльності зростають і пропорційно зростає дебіторська заборгованість.

Питома вага власного капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» на початок 2016 року становить 52%, а на кінець року 49,9%, тобто капітал підприємства сформований практично у відношенні 50/50 власний до позикового капіталу. Це свідчить про нормальну фінансову стійкість підприємства.

Важливою структурною складовою власного капіталу є нерозподілений прибуток. У підприємства впродовж 2016 року нерозподілений прибуток зростає з 4772435 тис.грн. на 01.01.2016 р. до 10392611 тис.грн. на 31.12.2016 р., тобто накопичення чистого прибутку становить 5620176 тис.грн. Така динаміка нерозподіленого прибутку свідчить про високий рівень фінансової

стійкості підприємства та здатність формувати власні фінансові ресурси для розвитку підприємства. Сьогодні це є унікальними властивостями підприємства та ознакою його фінансової стабільності, конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості.

Підприємство має довгостроковий кредит, який на початок року складає 741223 тис.грн., а на кінець року 797778 тис.грн., впродовж 2016 року додаткового залучення довгострокових позикових коштів не відбувалось. Зміна залишку заборгованості – перехідна сума, що свідчить про рух коштів за цією заборгованістю.

Також підприємство має відстрочені податкові зобов'язання, які на кінець року становлять 914766 тис.грн.; інші довгострокові зобов'язання 45053 тис.грн.; довгострокові забезпечення 1 254 424 тис.грн.; цільове фінансування 479 тис.грн. Загальна сума довгострокової заборгованості на початок року складає 3 112 375 тис.грн., а на кінець року – 3 012 500 тис.грн., темп росту загальної заборгованості складає 96,8%. Тобто впродовж 2016 р. суттєвих змін в складі та обсягах довгострокових зобов'язань у підприємства не відбувалось.

ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» має короткостроковий кредит, заборгованість за яким на початок року становить 2690828 тис.грн., а на кінець року 2985146 тис.грн., темп росту заборгованості складає 110,9%. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на початок року становить 5679226 тис.грн., на кінець року 11282625 тис.грн., темп росту заборгованості становить 198,7%, тобто підприємство активно залучає кошти тимчасово у поточний господарський оборот. Інші види поточної кредиторської заборгованості мають характер перехідних залишків за розрахунками по оплаті праці, по страхуванню, з одержаних авансів і т.д. Звертають на себе увагу інші поточні зобов'язання, які на початок року становили 2291268 тис.грн., а на кінець року 2638293 тис.грн., темп росту зобов'язань складає

115,1%. Питома вага короткострокових зобов'язань на початок року становить 37,6%, а на кінець року 42,7%.

Слід відмітити, що у 2017 році спостерігається уповільнення темпу росту нерозподіленого прибутку (у 2016 році темп росту складав 217,8%).

Політика підприємства відносно довгострокового залучення грошових коштів у 2017 році практично не змінилась. Так, на початок року довгострокові зобов'язання склали 3 012 500 тис.грн., а на кінець року 3 409 429 тис.грн. Вагому питому частину у складі довгострокових зобов'язань мають відстрочені податкові зобов'язання та довгострокові забезпечення. Питома вага довгострокових зобов'язань на початок року становила 7,4%, а на кінець року 5,5%.

Поточні зобов'язання і забезпечення у сукупності на початок року складають 17 284 314 тис.грн., зокрема 2985146 тис.грн. короткострокові кредити банків; 11282625 тис.грн. кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; 2638293 тис.грн. інші поточні зобов'язання. На кінець 2017 року загальний обсяг поточних короткострокових зобов'язань складає 32346052 тис.грн., зокрема 3044256 тис.грн. короткострокові кредити банків; 26157728 тис.грн. кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; 2614290 тис.грн. інші поточні зобов'язання.

Слід зауважити, що у 2017 році підприємство дещо змінило фінансову політику відносно залучення короткострокових позикових джерел фінансування у господарський оборот підприємства. У зв'язку із цим питома вага цих джерел фінансування впродовж 2017 року зросла на 9,5%.

Таким чином, структура капіталу у 2017 році така: на початок року питома вага власного капіталу 49,9%; довгострокових позикових джерел 7,4%; короткострокових позикових джерел фінансування 42,7%; на кінець 2017 року питома вага власного капіталу 42,3%; довгострокових позикових джерел 4,9%; короткострокових позикових джерел фінансування 52,2%.

Питома вага власного капіталу на початок року становить 42,3%, на кінець 2018 року 45,1%. Чинник, що вплинув на зростання питомої ваги власного капіталу це зростання нерозподіленого прибутку з 22,7% на початок року до 28,6% на кінець року.

У абсолютних величинах нерозподілений прибуток змінився з 14049681 тис.грн. на початок року до 19586620 тис.грн. на кінець року. Темп росту нерозподіленого прибутку складає 139,4%, тобто він прискорився у порівнянні з 2017 роком, що є позитивною тенденцією та свідчить про покращення структури балансу.

Знижується питома вага довгострокових зобов'язань в структурі капіталу з 5,5% на початок року до 4,4% на кінець 2018 року. В абсолютних величинах довгострокові зобов'язання на початок року становили 3 409 429 тис.грн., а на кінець року 3 006 951 тис.грн.

Питома вага короткострокових зобов'язань на початок року становить 52,2% або 32346052 тис.грн., а на кінець року 50,5% або 34548607 тис.грн., тобто і у 2018 році підприємство не знижує обсяг короткострокових залучених коштів у поточному господарському обороті. Обсяг короткострокових кредитів банків залишається постійним та складає 3044256 тис.грн. на початок року та 3016618 тис.грн. на кінець року. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на початок року становить 26157728 тис.грн. або 42,2%, а на кінець року 28767509 тис.грн. або 42%. Політика підприємства відносно залучення коштів контрагентів за господарською діяльністю є стабільною вже впродовж трьох років. Також стабільною є політика відносно обсягу інших поточних зобов'язань, які на початок року становили 2614290 тис.грн., а на кінець року 2374568 тис.грн.

За результатами аналізу активів та капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» можна стверджувати, що структура активів та капіталу є відносно стабільною.

Аналіз фінансових результатів дає змогу стверджувати, що базові домінанти фінансової стабільності забезпечені:

- *фінансова стійкість* забезпечується абсолютним обсягом чистого прибутку, який у 2015 р. складає 1 804 968 тис.грн., у 2016 р. – 4 690 083 тис.грн.; у 2017 році – 3 348 549 тис.грн., у 2018 році – 4 719 209 тис.грн., тобто за весь період, що аналізується чистий прибуток зріс і має тенденцію до накопичення;
- *фінансова стабільність* забезпечується стабільним зростанням обсягу чистого доходу від реалізації продукції, який у 2015 р. складає 31 395 478 тис.грн., у 2016 р. – 33 158 709 тис.грн.; у 2017 р. – 46 746 886 тис.грн.; у 2018 р. – 59 153 818 тис.грн.; стабільність чистого доходу від реалізації продукції надає підприємству можливість планувати фінансову, операційну та інвестиційну діяльність у часі та просторі;
- *фінансова рівновага* забезпечується спроможністю підприємства планувати свої доходи і витрати у часі і забезпечувати своєчасне виконання всіх фінансових зобов'язань; такі висновки ми робимо на підставі аналізу показників платоспроможності та оборотності; так, тривалість фінансового циклу знизилась з 102 дн. у 2015 р. до 75 дн. у 2018 р. за рахунок оптимізації оборотності запасів, дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- *фінансова надійність* розглядається як домінанта фінансової безпеки, яка забезпечується, на нашу думку, максимізацією рівня рентабельності власного капіталу за заданим рівнем фінансового ризику, тобто позитивним ефектом фінансового важеля.

За результатами коефіцієнтного аналізу можна узагальнити висновки таким чином: ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» є достатньо рентабельним підприємством, і в цій галузі залишається лідером в Запорізькій області, але існують певні негативні тенденції, які потребують додаткового аналізу. Помітним є те, що найбільш ефективним був 2016 рік, а впродовж 2017 – 2018 рр. спостерігались негативні тенденції, які потребують прийняття

управлінських рішень та недопущення погіршення функціонування підприємства в цілому.

Повномасштабна війна, розв'язана РФ проти України, спричинила значну кризу в промисловості. Причини цьому три:

- *безпекова ситуація (постійні обстріли окупантами цивільної і виробничої інфраструктури);*
- *труднощі із логістикою, особливо для експортоорієнтованих галузей – АПК, ГМК і т.д.;*
- *брак обігових коштів.*

У перші місяці війни не працювало понад 40% підприємств, тисячі людей втратили джерела доходу. Загалом через вторгнення Росії Україна втратила від 5 до 7 млн. робочих місць. За підсумками першого кварталу 2022 року промисловість скоротила виробництво на 34%, будівництво – на 47%, гірничо-металургійний комплекс – на 53%. ВВП – мінус 15,1%, прогнозне падіння за підсумками року – 35%.

Запорукою успішного економічного відновлення України, у тому числі – промислового – є ефективна співпраця влади, бізнесу і міжнародних інвесторів, а також захист прав власників, верховенство права і жорстка боротьба із корупцією. Власне, це ті фактори, від дотримання яких залежить і наше членство в ЄС. Але головною умовою є все ж якнайскоріша перемога над окупантами і у цю мету потрібно інвестувати найбільше.

Понад 30% українського бізнесу вже адаптувалися до нових реалій і мають бізнес-стратегію та/чи бізнес – план розвитку. На Заході України найбільший відсоток бізнесів (37,7%), які мають стратегію, налагодили базові процеси, а деякі почали адаптуватися до неї. Проте близько 50% бізнесів по всій Україні ще досі в процесі обдумування та інтуїтивного управління (від 46,6% у Центрі України до 58,9% на Сході). Відновлювати виробництво відповідно до найкращих доступних технологій та методів керування (НДТМ)* планують лише 10% підприємств. У регіональному розрізі 14,1% –

на Сході України, 10,1% – у Центрі 9,6% – на Заході, 8,5% – на Півночі та 8,3% – на Півдні.

По всій Україні 11,5% підприємств змогли зберегти або навіть збільшити обсяги робіт, порівнюючи з 23.02.2022. Найбільше таких підприємств на Заході України – 16,9%, проте більшість підприємств, які стверджують, що суттєво збільшили свої доходи (140%+), розташовані на Півдні – 2,3%.

Менше ніж 2% підприємств здійснили релокацію повністю або переважно за кордон. Натомість 38% підприємств зорієнтовані на експорт. Протягом останніх років український бізнес почав активніше виходити на європейський ринок. Підприємці звертаються до релокації з різних причин. Великі компанії прагнуть масштабувати підприємство, здобути нових клієнтів і поконкурувати зі світовими гравцями. Дрібний і середній бізнес використовує цю можливість для пошуку більш стабільного та економічно вигідного середовища.

Отже, релокація, або релокейт (від англ. слова *relocate, relocation* – переміщувати, переміщення), – це переміщення бізнесу з однієї країни в іншу. Іншим значенням цього слова може бути переїзд усіх або частини працівників компанії з однієї країни в іншу, або переїзд бізнесу / працівників з одного місця на інше в межах однієї країни.

Таким чином, релокація бізнесу це один із варіантів антикризових фінансових заходів для промислових підприємств України. Загалом 38% бізнесу зорієнтовано на експорт, з них 5,5% експортували ще до повномасштабної війни, а 15,3% починали розвивати цей напрям. У регіональному розрізі найбільша частка підприємств, які планують розвивати експорт зі Сходу (20,5%) та Півночі (20,1%).

Протягом повномасштабної війни реєстрація нового бізнесу продовжує показувати позитивну динаміку відновлення, яка розпочалася у квітні. Кількість новозареєстрованих суб'єктів господарювання зростає щомісяця – з

15 тисяч у квітні до понад 22 тисяч у липні і так далі. Загалом за період відновлення (з квітня) темп реєстрації нового бізнесу в умовах війни становив 85% до відповідного періоду 2020 року та 63% до відповідного періоду 2021 року. Загалом по Україні 65,8% бізнесу долучилося до волонтерської активності, інші допомагають перемогти шляхом розвитку бізнесу, робочих місць та сплатою податків.

Бізнес переважно готовий брати участь у відбудові країни. Найбільшу участь у відбудові країни готові брати представники галузі будівництва – 65% як основний напрямок діяльності та 24% як новий/додатковий напрямок). Також свою роль в цьому процесі бачать респонденти із галузі професійної, наукової та технічної діяльності – 55% та 30% відповідно. Переважна більшість українського бізнесу не взаємодіє з органами місцевого самоврядування для відновлення підприємництва.

Загалом, галузі бізнесу демонструють різні тренди, однак варто відзначити загальні тенденції:

- бізнес має реалістичну оцінку власного розвитку та не розраховує на суттєве зростання, скоріше має помірні очікування від майбутнього;
- бізнес значно постраждав від війни, частина підприємств повністю зупинила свою діяльність;
- різні галузі бізнесу потребують різних обсягів інвестицій, однак найпопулярнішими є категорії до 30 тисяч доларів США та від 30 до 100 доларів;
- бізнес переважно не співпрацює з органами місцевого самоврядування та не отримує від них допомоги, або просто не знає про такі можливості;
- представники всіх галузей бізнесу бачать свою роль у повоєнній відбудові України, свою провідну роль в цьому бачать представники галузі будівництва.

Таким чином, на сьогодні ми обґрунтували наступні антикризові заходи, які можуть бути застосовані вже у період війни та у поствоєнному періоді для промислових підприємств, зокрема металургійної галузі:

- кредити, гранти, донорські кошти Євросоюзу, G7 на відновлення української економіки, інфраструктури, розвиток малого підприємництва, декарбонізацію;
- розвиток оборонно-промислового комплексу;
- відновлення логістики за допомогою ООН та інших міжнародних організацій;
- відхід від сировинної структури економіки, що вже скомпрометувала себе, розвиток переробних галузей промисловості, а також індустріально-інноваційних секторів;
- перезавантаження державної промислової політики – розвиток політики локалізації виробництва;
- впровадження політики декарбонізації в Україні, тобто заміщення традиційних технологій більш енергоефективними (це, зокрема, стосується металургійних підприємств із застарілими технологіями виробництва);
- масштабування програми кредитування реального сектору економіки, збільшення підтримки національних виробників з боку державного уряду України та урядів держав – партнерів; залучення коштів банківського сектору (звичайно, із страхуванням ризиків) в реальний сектор економіки;
- релокація бізнесу як один із варіантів антикризових фінансових заходів для промислових підприємств України (за кордон або переміщення у межах України);
- переорієнтація бізнесу на експорт;
- створення робочих місць і сумлінна сплата податків;

- взаємодія українського бізнесу з органами місцевого самоврядування для відновлення підприємництва і його розвитку;
- масштабна підтримка держави всіх секторів економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмашій Я.І. Антикризове фінансове управління підприємством: сутність та механізми реалізації. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/12-2015/15.pdf> (дата звернення 02.11.2022).
2. Антонов В.М. Фінансовий менеджмент: сучасні інформаційні технології: [навч. посіб.] / В.М. Антонов, Г.К. Яловий. – К.: ЦУЛ, 2005. – 432 с.
3. Бланк И.А. Антикризисное финансовое управление предприятием: [учеб. пособ.] / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника – Центр, 2006. – 672 с.
4. Василенко О.В. Антикризове управління підприємством: [навч. посіб.] / О.В. Василенко. – К.: ЦУЛ, 2003. – 560 с.
5. Верланов Ю.Ю. Фінансовий менеджмент: [навч.-метод. посіб.] / Ю.Ю. Верланов. – Миколаїв: МДГУ ім. П. Могили. – 344 с. URL: Libserver/docs/books/pdf/Verlanov_FM_2006.PDF (дата звернення 02.11.2022).
6. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент: [підруч.] / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. – К.: ЦУЛ. – 520 с. URL: Libserver/docs/books/pdf/Kramarenko_Fin_mened_2006.pdf. (дата звернення 02.11.2022).
7. Криза – що чекати? URL: www.krisis.org/2009/krisengefluester-wahre-und-falsche-ursachender-finanzkrise/print/~~pobj. (дата звернення 02.11.2022).
8. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: [навч. посіб.] / Л.О. Лігоненко. – К.: КНТЕУ, 2005. – 824 с.
9. Макаренко І.О. Проблеми антикризового управління промисловим підприємством / І.О. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 6(48). – С. 126–129.

10. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством: автореф. дис. ... докт. економ. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами» / Л.С. Ситник. – Донецьк: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2002. – 32 с.
11. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: [навч. посіб.] / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 560 с.
12. The triplecrisis, finance, food and climatechange URL: <http://ourworld.unu.edu/en/> (дата звернення 02.11.2022).
13. Геєць, В. М., Барановський, О. І., та інші. Кризові явища у світовій економіці та антикризова політика України [Текст] / В. М. Геєць, О. І. Барановський, Ю. В. Василенко, Т. П. Вахненко, С. О. Кораблін. НАН України; Інститут економічного прогнозування / В.М. Геєць (ред.). – К., 2002. – 76 с.
14. Іванюта С.М. Антикризове управління [текст] / Іванюта С.М. - К.: ЦУЛ, 2007. – 288 с.
15. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лігоненко. – К. : КНТЕУ, 2001. –580 с.
16. Нізалов Д.В. Антикризове управління: вибір методів [Текст] / Д.В. Нізалов; Наукові праці. Том 9. – К., 2001. – стр. 56 – 58.
17. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством / Л.С. Ситник ; НАН України; Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. – 504 с.
18. Штангрет А.М., Антикризове управління підприємством [текст] / Штангрет А.М., Копилюк О.І.- К.: Знання, 2007. – 335 с.
19. Науменко А.П., Гаврило Т.О. Антикризове управління підприємством [Електронний ресурс] / Режим доступу:

http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2010_25/naumenko.pdf

(дата звернення 02.11.2022).

20. Шершньова З.Є. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. для студ. екон. спец. усіх форм навчання [Текст]/ [авт.: З. Є. Шершньова та ін.]; за заг. ред. З. Є. Шершньової; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – Київ : КНЕУ, 2007. – 676 с. - Бібліогр.: с. 672 – 676.
21. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навч. посібник. Вид. 2 - ге, виправл. і доп. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
22. Бланк И.А. Антикризисное финансовое управление предприятием [Текст] / Бланк И. А. – К. : Эльга, Ника – Центр, 2006. – 672 с.
23. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками [Текст] / Бланк И. А. – К. : Ника – Центр, 2005. – 600 с.
24. Біловол Р.І. Методологічні підходи до розробки концепції антикризового управління підприємством [Текст] / Р.І. Біловол // Регіональні перспективи. – 2003. - № 7-8 (32-33). – С. 60-63.
25. Василенко В.А. Особенности антикризисного управления на предприятии [Текст] / Василенко В.А. // Экономика Крыма. – 2004. – №11 – С. 35-41.
26. Дж. Ван Хорн Основы управления финансами [Текст]: пер. с англ. / Ван Хорн Дж. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 433 с.
27. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством [Текст]: / Лігоненко Л.О. – К. : КНТЕУ, 2005. – 824 с.
28. Партин Г.О., Селюченко Н.Є. Фінансовий менеджмент [Текст]: [навч. посібн.] – Львів: Вид-во НУ «ЛП», 2010. – 332 с.
29. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві [Текст]: [навч. посіб.] / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 560 с.

30. Хелферт Э. Техника финансового анализа [Текст] / Э. Хелферт, пер. с англ. под. ред. Л.П. Белых. – М.: Аудит, ЮНИГИ, 1996. – 663 с.
31. Холт Роберт Н. Основы финансового менеджмента [Текст] / Н. Роберт Холт, пер. с англ. – М.: Дело, 1993. – 128 с.
32. Біломістна І. І., Біломістний О. М., Крамська М. С. Антикризове фінансове управління підприємством в сучасних умовах господарювання //Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2013. Т. 1. №. 14. С. 90–96.
33. Важинський Ф.А., Колодійчук А.В. Сущность антикризисного финансового управления предприятием // Экономика промышленности. 2009. № 5 (48).
34. Виноградня В.М. Антикризове фінансове управління підприємством в сучасних умовах // Экономический вестник университета. Сборник научных трудов ученых и аспирантов. 2012. № 19-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/antikrizove-finansove-upravlinnya-pidpriemstvom-v-suchasnih-umovah> (дата обращения: 16.11.2022).
35. Давыдова, Г. В. Методика количественной оценки риска банкротства предприятий [Текст] / Г. В. Давыдова, А. Ю. Беликов // Управление риском. 2009. № 3. С. 13–20.
36. Кредісов, А. І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю : навч. посіб. / під заг. ред. А. І. Кредісова. К. : ВІРА-Р, 1998. 448 с. ISBN 966-95172-1-4
37. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством : підручник / Л.О. Лігоненко. К. : КНТЕУ, 2005. 824 с.
38. Партин Г.О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Г.О. Партин, Н.Є. Селюченко. Львів : Вид-во НУ «ЛП», 2010. 332 с.
39. Рамазанов С.К. Технології антикризового управління / С.К. Рамазанов, О.П. Степаненко, Л.А. Тимашова. Луганськ: СНУ, 2004. 191 с.

40. Офіційний сайт ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». URL: <http://www.zaporizhstal.com/> (дата звернення 20.10.2022).
41. ПАТ «Запоріжсталь». URL: <https://gmk.center/ua/manufacturer/zaporizhstal/> (дата звернення 20.10.2022).
42. Річна звітність емітента ПАТ «Запоріжсталь». URL: <https://stockmarket.gov.ua/cabinet/xml/show/32820> (дата звернення 20.10.2022).
43. Річна звітність ПАТ «Запоріжсталь». URL: https://smida.gov.ua/db/feed/showform/bus_text/32820 (дата звернення 20.10.2022).
44. Наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 № 14 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text> (дата звернення 02.12.2022).
45. Огляд впливу війни на промисловість України та прогноз перспектив в економіці. URL: <https://uspp.ua/news/actual/2018/ohliad-vplyvu-viiny-na-promyslovist-ukrainy-ta-prohnoz-perspektyv-v-ekonomitsi> (дата звернення 23.10.2022).
46. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості від 16.12.2021 р. № 1977-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-IX#Text> (дата звернення 02.12.2022).
47. Президент підписав закон про локалізацію в машинобудуванні. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/791176.html> (дата звернення 02.12.2022).

48. Стан та потреби бізнесу в Україні: регіональні тенденції. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15408> (дата звернення 02.12.2022).
49. Імміграція бізнесу до ЄС. URL: https://www.foundconsulting.site/immigration?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=inweb_foundconsulting.site_Jyrisprudentsija_Ukraine&utm_content=623912283974&utm_term=%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%83&gclid=Cj0KCQiA1sucBhDgARIsAFoytUtbdiwYH_DshOua1usGXFF9bm-RlgIQ409_-pe42Fv2XGb5B7hY-V8aAu8jEALw_wcB (дата звернення 02.12.2022).
50. Релокація бізнесу. Що це таке і навіщо? URL: <https://vigolex.net/relokacziya-biznesu-shho-cze-take-i-navishho/> (дата звернення 02.12.2022).
51. Стан та потреби бізнесу в Україні секторальний розріз вересень 2022. URL: <https://cid.center/state-and-needs-of-business-in-ukraine-sectoral-analysis-september-2022/> (дата звернення 02.12.2022).